

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto

Tęstinių studijų centras

Rytė Galbuogienė

**BIBLIOTEKŲ EDUKACINĖ VEIKLA VIETOS
BENDRUOMENIŲ KONTEKSTE**

Andragogikos studijų programos

magistro baigiamasis darbas

Klaipėda, 2020

SANTRAUKA

Galbuogienė R. Bibliotekų edukacinė veikla vietos bendruomenių aspektu. Andragogikos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. Birutė Anužienė. Klaipėdos universitetas, Klaipėda, 2020.- 75 p.

Raktažodžiai: biblioteka, edukacinė veikla, bendruomenė.

Mokslinė problema: kuo reiškiasi bibliotekų edukacinė veikla vietos bendruomenėse?

Darbo hipotezė – bibliotekų edukacinė veikla yra svarbi vietos bendruomenių gyventojų laisvalaikio ir mokymosi visą gyvenimą forma.

Tyrimo objektas - Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų teikiamos edukacinės paslaugos.

Tyrimo tikslas – teoriškai išanalizuoti ir empiriškai atskleisti bibliotekų edukacinę veiklą vietos bendruomenių aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorinio diskurso analizę, atskleidžiant: Lietuvos bibliotekų sistemą, viešųjų bibliotekų misiją ir kintantį jų vaidmenį; edukacinės veiklos koncepciją ir edukacinę bibliotekų veiklą vietos bendruomenių kontekste.
2. Atlikti apklausą, nustatant Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų paslaugų vartotojų (vietos bendruomenės gyventojų) požiūrį į bibliotekos edukacinę veiklą.
3. Parengti rekomendacijas vietos bibliotekoms ir savivaldybei.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai. Tyrimo metu nustatyta, kokios bibliotekos teikiamos edukacinės paslaugos yra reikalingos. Bendruomenės išreiškia ne tik socialinių, bet ir švietimo bei kultūros poreikių aktualumą jų gyvenimui. Viešosios bibliotekos kaimo bendruomenėse geriausiai vykdo savo tradicines funkcijas – kultūros, švietimo ir laisvalaikio. Gyventojai dažniausiai naudojami biblioteka dėl galimybės pasiskolinti knygų, perskaityti spaudą ir dalyvauti bibliotekos organizuojamuose edukaciniuose, kultūriniuose renginiuose. Tačiau šios paslaugos ir informacija apie jas mažiau pasiekiami nutolusių bendruomenių gyventojams, su šių bendruomenių nariais silpniau išreikšti asmeniniai ryšiai, tuo apribojama jų integracija į visuomenę.

SUMMARY

Galbuogienė R. Educational activities of libraries from the aspect of local communities. Master's Thesis of Andragogy Study Program. Supervisor prof. dr. Birutė Anužienė. Klaipėda University, Klaipėda, 2020.- 75 p.

Keywords: library, educational activities, community.

Scientific problem: what is the educational activity of libraries in local communities?

Working hypothesis - library educational activities are an important form of leisure and lifelong learning for local community residents.

The object of the research is the educational services provided by the local branches of the Jurbarkas District Municipality Public Library.

The aim of the research is to theoretically analyze and empirically reveal the educational activities of libraries from the aspect of local communities.

Research tasks:

1. To perform an analysis of theoretical discourse, revealing: the Lithuanian library system, the mission of public libraries and their changing role; the concept of educational activities and educational activities of libraries in the context of local communities.
2. To carry out a survey to determine the attitude of the users of the local branch services (residents of the local community) of the Jurbarkas District Municipality Public Library to the educational activities of the library.
3. Prepare recommendations for local libraries and the municipality.

The main results of the research. The research identified which educational services provided by the library are needed. Communities express not only the social but also the relevance of educational and cultural needs to their lives. Public libraries in rural communities perform their traditional functions best - culture, education and leisure. Residents mostly use the library for the opportunity to borrow books, read the press and participate in educational and cultural events organized by the library. However, these services and information about them are less accessible to the residents of remote communities, personal connections with the members of these communities are less pronounced, thus limiting their integration into society.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lietuvos bibliotekų sistema (sudaryta darbo autorės pagal Bibliotekų įstatymą, 2004)	11
2 pav. Edukacinės veiklos komponentai (parengta autorės pagal L. Rupšienė, 2016).....	26
3 pav. Bibliotekų strategijos, padedančios tapti švietimo centrais (parengta pagal : Paliukaitė, 2014; Manžuch et al., 2014; Jantz, 2012; Irwin et al., 2019; Abraham, 2010)	30
4 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių	44
5 pav. Bedruomenės narių laisvalaikio formos (proc.).....	46
6 pav. Bendruomenės centro egzistavimas ir dalyvavimas jo veikloje (procentinė raiška)	50
7 pav. Paslaugų atsisakymo tikimybė (procentais).....	52
8 pav. Kultūros ir švietimo įstaigų svarba (procentinė raiška)	53
9 pav. Bibliotekos lankomumo procentinė raiška	54
10 pav. Informacijos apie teikiamas bibliotekos paslaugas pakankamumo procentinė raiška.....	55
11 pav. Mažesnių bendruomenių gyventojų pasitenkinimo bibliotekos patalpomis ir vieta procentinė raiška.....	56
12 pav. Labiausiai vertinamos bibliotekos paslaugos (procentinė raiška)	57
13 pav. Edukacinių, kultūrinių renginių žinomumas bendruomenėje (procentinė raiška).....	58
14 pav. Edukacinių, kultūrinių renginių organizavimo bibliotekoje dažnis (proc.)	59
15 pav. Žodžiai, apibūdinantys vietos biblioteką (procentinė raiška)	60
16 pav. Bibliotekos teikiamos paslaugos (procentinė raiška).....	61
17 pav. Kultūros ir politikos klausimų aptarimas su kitais bendruomenės nariais (procentinė raiška)	62
18 pav. Reikalingos asmeniui informacijos paieškos būdai (procentinė raiška).....	63
19 pav. Bibliotekos svarba bendruomenei (vidutinio amžiaus asmenų grupės procentinė raiška) ...	64

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos modelio ypatybės (parengta pagal S. Petraitytę, 2013).....	16
2 lentelė. Bendruomenių ir bendrijų skirtumai (šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Dobranskienę, 2004, p. 15).....	39
3 lentelė. Bendruomeniškumo aspektai (šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Dobranskienę, 2004, p. 14).....	39
4 lentelė. Tyrimo eiga ir etapai.....	42
5 lentelė. Skirtingų amžiaus grupių subskalių vertinimo palyginimas (n = 295).....	47
6 lentelė. Gyvenamosios vietos pasirinkimo motyvai (proc.)	48
7 lentelė. Skirtingų amžiaus grupių subskalių vertinimo palyginimas pagal narystę visuomeninėje organizacijoje (n = 295).....	49
8 lentelė. Paslaugų prieinamumas gyvenvietėje ir jų vertinimas (procentais)	51

TURINYS

PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	7
ĮVADAS.....	8
1. TEORINIO DISKURSO ANALIZĖ: BIBLIOTEKŲ EDUKACINĖ VEIKLA BENDRUOMENĖS KONTEKSTE.....	11
1.2. Dokumentai, reglamentuojantys viešųjų bibliotekų veiklą	17
1.3. Edukacinės veiklos koncepcija ir jos samprata	23
1.4. Edukacinė bibliotekų galia: biblioteka – visuomenės švietimo centras	27
1.5. Bendruomenės samprata ir pagrindiniai bruožai	34
2. EMPIRINIS TYRIMAS: POŽIŪRIO Į BIBLIOTEKOS EDUKACINĘ VEIKLĄ VIETOS BENDRUOMENĖJE ANALIZĖ	42
2.1. Tyrimo organizavimas ir eiga.....	42
2.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	45
2.2.1. Vietos bendruomenėje gyvenančių asmenų laisvalaikio konteksto skalė	46
2.2.2. Bibliotekos edukacinis vaidmuo vietos bendruomenėje	52
IŠVADOS	68
REKOMENDACIJOS	70
LITERATŪRA	71
PRIEDAI	77

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Bendruomenė - tai grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui – dėl to atsiranda bendri interesai ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei (Nefas ir kt., 2011).

Biblioteka – įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas juridinis asmuo, veikiantis informacijos sklaidos, kultūros, mokslo ir švietimo srityse ir vykdamas bibliotekų veiklą, arba juridinis asmens, turinčio teisę vykdyti bibliotekų veiklą, struktūrinis padalinys (LR bibliotekų įstatymas, 2004).

Dokumentas – naudojama ir saugojama laikmena su joje įrašyta informacija: knyga, periodinis leidinys, rankraštis, natos, mikroformos, garsinis ir (arba) regimasis, kartografinis, vaizdinis, elektroninis, aklųjų (Brailio) raštu išspausdintas ir kitu būdu pateikiantis informaciją dokumentas (LR bibliotekų įstatymas, 2004).

Edukacinė veikla – tai veikla, kurią sudaro tokie komponentai: *švietimas, mokymas, lavinimas, auklėjimas* (Rupšienė, 2016).

Savišvieta – savarankiškas mokymasis, kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi (LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Neformalusis švietimas – švietimas, vykstantis pagal įvairias ikimokyklinio ugdymo, vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų neformaliojo švietimo programas (LR švietimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija, 2014).

Vartotojas – asmuo, šio įstatymo naudojimosi biblioteka taisyklių nustatyta tvarka įgijęs teisę naudotis bibliotekos paslaugomis (LR bibliotekų įstatymas, 2004).

Viešoji biblioteka – visiems vartotojams prieinama biblioteka, kaupianti ir sauganti universalų teritorijos (apskritis, savivaldybės), kurioje ji yra, bendruomenės poreikius tenkinantį dokumentų fondą (LR bibliotekų įstatymas, 2004).

ĮVADAS

Temos aktualumas. Viešųjų bibliotekų tikslas – žinių, informacijos, kultūros ir patyrimo paskleidimas, galimybių nevaržomai jais naudotis sudarymas (Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas, 2004). ILFA/UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas (2001) numatė uždavinius, kuriuos gali spręsti viešųjų bibliotekų veikla – gali būti plečiamas kultūros paveldo, meno suvokimas, mokslo pasiekimų ir naujovių pažinimas, sudaroma galimybė mokymuisi visą gyvenimą, naudojantis įvairiomis meno ir kultūros raiškos formomis, puoselėjamas kultūros dialogas, remiama žodinė tradicija, ugdomas individo kūrybiškumas. Tokiu būdu minėtas manifestas išryškina bibliotekų edukacinę veiklą. Edukacija – tai daugiau nei informacija, tai tam tikra veikla, apimanti polemiką su dabartiniu pasauliu ir atverianti kiekvienam galimybę dalyvauti socialiniuose, kultūriniuose ir politiniuose procesuose (Kinsella, 2018).

Viešųjų bibliotekų edukacinė veikla suteikia piliečiams galimybę iš savo paties ar kitų patirčių pažinti kultūros ir meno pasaulio reiškinius, demonstruoja regionų viešųjų bibliotekų kultūros ir edukacinės veiklos įvairovę (Chaputula et al., 2017). Todėl Lietuvos Respublikos Seimas 2016-uosius metus paskelbė bibliotekų metais. Tuo buvo siekiama atkreipti dėmesį į tai, kokia svarbi, stipri, kūrybiška, švietėjiška yra ir gali būti kiekviena biblioteka. Tikėtina, kad toks bibliotekoms skiriamas dėmesys paskatina visuomenę dar aktyviau naudotis jų kultūrinio, edukacinio pobūdžio paslaugomis, dalyvauti organizuojamuose projektuose ir renginiuose. Apytikriais skaičiavimais, Lietuvoje per 2018 metų 12 mėnesių viešąja biblioteka naudojosi apie 0,6 mln. suaugusiųjų, maždaug ketvirtadalis (24 proc.) suaugusių šalies gyventojų; šis skaičius labai artimas Europos vidurkiui – 23 proc. suaugusių gyventojų (Pečeliūnaitė, 2018).

Europos Sąjungoje viešosios bibliotekos atlieka svarbų vaidmenį bendruomenėse, nes teikia nemokamą interneto prieigą, kvalifikuotų bibliotekininkų patarimus ir yra viešojo susitikimų erdvė (Amaro De Matos et al., 2013). Kadangi, norint prasmingai dalyvauti visuomenėje, vis labiau reikia prieigos prie skaitmeninės informacijos bei išteklių, daugelis bibliotekų išplėtė savo pasiūlą, įtraukdamos prieigą prie informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT), kaip kompiuteriai ir internetas (Anderson, 2017). Tokiu būdu didinamas bendruomenės narių įsitraukimas į aktyvią visuomenės veiklą, mokymąsi visą gyvenimą. Tačiau kaimo vietovėse arba nedideliuose miesteliuose vietos bibliotekų veiklą šiandieną sutrikdo jų uždarymas (Balkūnas, 2015), specialistų, gebančių vykdyti edukacinę veiklą stoka (Rudžionienė, 2014) ir kiti veiksniai (Janavičienė, 2011).

Mokslinės problemos iširtumas. Bibliotekų sistemą, viešųjų bibliotekų misiją ir kintantį jų vaidmenį analizavo daugelis tyėjų: (Abraham, 2010; Balkūnas, 2015; Butt et al., 2018; Carrillo et

al., 2019; Irwin et al., 2019; Juchnevič, 2016; Loyd, 2019; Racelis, 2018; Serola et al., 2011; Strover, 2019).

Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkai aprašė ir grindė edukacinės veiklos koncepciją ir edukacinę bibliotekų veiklą: (Chaputula et al., 2017; Dalton J. Et al., 2007; Štuopytė, 2002).

Daugelis mokslininkų savo tyrimo objektą apibrėžė akademinės ar mokyklos bibliotekos veiklos kontekste: (Dobranskienė, 2004; Duobinienė ir kt., 2002; Jantz, 2012; Kaeding et al., 2017; Kinsella, 2018; Lamanauskienė, 2006; Manžuch et al., 2014; Pupelienė, 2007).

L. Naujokienė (2010) savo tyrimu atskleidė teorinius bibliotekininkų karjeros projektavimo aspektus mokymosi visą gyvenimą koncepcijos kontekste.

Verta paminėti vienus iš naujesnių tyrimų (Paliukaitė, 2014), skirtų bibliotekai kaimo bendruomenėje ir A. Pečeliūnaitės (2018) studiją, skirtą bibliotekų veiklos ir bendruomenės narių gyvenimo kokybės sąsajoms. Ta pati autorė (Pečeliūnaitė, 2013) gilinasi ir į „Debesų“ technologijas šiuolaikinėje bibliotekoje.

Vietos bendruomenių problematiką analizavo tokie autoriai: (Barzilai, 2013; Biveinis, 2018; Bučaitė, 2007; Būdvytis, 2014; Gegužienė, 2004; Grigas, 2000; Janavičienė, 2011; Jasaitis, 2011; Leliūgienė ir kt., 2011).

Kaip matyti iš trumpos mokslinės problemos ištirtumo apžvalgos, galima daryti prielaidą, kad šiai dienai dar stokojama tyrimų, skirtų bibliotekos edukacinės veiklos analizei. Atlikti tyrimai yra praradę savo aktualumą dėl pasikeitusių demografinių, ekonominių ar politinių, socialinių veiksnių vietos bendruomenėse. Tai suponavo šio darbo **mokslinę problemą**: kuo reiškiasi bibliotekų edukacinė veikla vietos bendruomenėse?

Darbo hipotezė – bibliotekų edukacinė veikla yra svarbi vietos bendruomenių gyventojų laisvalaikio ir mokymosi visą gyvenimą forma.

Tyrimo objektas - Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų teikiamos edukacinės paslaugos.

Tyrimo tikslas – teoriškai išanalizuoti ir empiriškai atskleisti bibliotekų edukacinę veiklą vietos bendruomenių aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorinio diskurso analizę, atskleidžiant: Lietuvos bibliotekų sistemą, viešųjų bibliotekų misiją ir kintantį jų vaidmenį; edukacinės veiklos koncepciją ir edukacinę bibliotekų veiklą vietos bendruomenių kontekste.
2. Atlikti apklausą, nustatant Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų paslaugų vartotojų (vietos bendruomenės gyventojų) požiūrį į bibliotekos edukacinę veiklą.
3. Parengti rekomendacijas vietos bibliotekoms ir savivaldybei.

Tyrimo metodai: *mokslinės literatūros, dokumentų analizė*, siekiant atlikti teorinio diskurso analizę; *anketinė apklausa*, skirta Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialų paslaugų vartotojų požiūrio analizei. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS statistinių duomenų apdorojimo programa.

Metodologinės tyrimo nuostatos. Šiame tyrime remiamasi: a) *humanistine asmenybės teorija*, pagal kurią asmenybė nuolat auga ir vystosi siekdama savirealizacijos (Maslow, 2006); „humaniškumas (žmoniškumas) tebėra kertinis pamatas, kuriuo turi remtis visa edukacinė veikla“ (Jovaiša, 2003, p. 36); b) *integruotojo ugdymosi teorija*, atmetančia vienpusį, siaurai suprantamą mokymąsi (Bitinas, 2000); c) *idealistinio požiūrio į mokymąsi nuostatomis*, privalu sukurti tokią edukacinę aplinką, kad būtų sudarytos sąlygos kiekvieno besimokančio asmens prigimtinių dvasinių, humanistinių vertybių sklaidai, jo saviraidai (Bitinas, 2013, p. 133).

Darbo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Darbe plačiau analizuota ne bendrojo ugdymo mokyklos ar akademinės, o viešosios bibliotekos filialų veiklos kokybė vietos bendruomenėje edukaciniu aspektu, tiriant viešosios bibliotekos segmentus.

Gauti tyrimo rezultatai svarbūs viešosios bibliotekos, ne tik kaip kultūros, informacijos, bet ir kaip savišvietos, mokymosi visą gyvenimą institucijos, veiklos trūkumams, jų priežastims nustatyti ir kokybei gerinti; jos, kaip edukacijos centro, įtakai, knygos ir skaitymo reikšmei informacinių technologijų amžiuje išlaikyti bei stiprinti. Tyrimo rezultatai reikšmingi siekiant atkreipti visuomenės, valdžios, atsakingų institucijų dėmesį į vietos bendruomenės edukacijos poreikius, jų tyrimų būtinumą bei tęstinumą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Pirmoje dalyje atliekama teorinio diskurso analizė, kurios metu analizuojama Lietuvos bibliotekų sistema, viešųjų bibliotekų misija ir kintantis jų vaidmuo, atliekama dokumentų, reglamentuojančių viešųjų bibliotekų veiklą analizė, pateikiama edukacinės veiklos koncepcija ir jos samprata, atskleidžiama edukacinė bibliotekų galia ir kt. Antra darbo dalis yra skirta empirinio tyrimo rezultatų aptarimui. Analizuojamas tyrimo dalyvių požiūris į Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų edukacinę veiklą.

Tyrimo rezultatus iliustruoja 19 paveikslų ir 8 lentelės. Darbo apimtis 75 puslapiai.

1. TEORINIO DISKURSO ANALIZĖ: BIBLIOTEKŲ EDUKACINĖ VEIKLA BENDRUOMENĖS KONTEKSTE

1.1. Lietuvos bibliotekų sistema, viešųjų bibliotekų misija ir kintantis jų vaidmuo

Biblioteka apibūdinama kaip socialinė komunikacijos institucija, kaupianti tvarkanti, sauganti ir teikianti visuomenei ir individui naudotis dokumentus – knygas, periodinius leidinius, kitus spaudinius, rankraščius, garso, vaizdo, elektroninius ir kitus dokumentus. Kita vertus, biblioteka – įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas juridinis asmuo, veikiantis informacijos sklaidos, kultūros, mokslo ir švietimo srityse ir vykdamas bibliotekų veiklą, arba juridinio asmens, turinčio teisę vykdyti bibliotekų veiklą, struktūrinis padalinys (Lietuvos Respublikos Bibliotekų įstatymas, 2004). Toks sąvokos *biblioteka* apibrėžimas yra pateikiamas Lietuvos Respublikos Bibliotekų įstatyme (2004) – pagrindiniame bibliotekų veiklą reglamentuojančiame oficialiame dokumente. Remiantis šio įstatymo 3 skirsnio 7 straipsniu, visos Lietuvoje veikiančios bibliotekos sudaro vieną sistemą, kuri pavaizduota žemiau esančiame paveiksle :

1 pav. Lietuvos bibliotekų sistema (sudaryta darbo autorės pagal Bibliotekų įstatymą, 2004)

Svarbu apibrėžti, kokią veiklą vykdo Lietuvos bibliotekų sistemoje esančios bibliotekos. Bibliotekų veikla – dokumentų kaupimas, tvarkymas, sisteminimas, saugojimas, skaitmeninimas, panauda ir viešinimas, bibliografavimas, kultūrinių ir edukacinių programų organizavimas ir kultūros plėtra, galimybės naudotis viešaisiais informacijos šaltiniais, nepaisant informacijos pateikimo būdo, formos ir laikmenos, neatsižvelgiant į autorių ar užfiksuotų žinių politinę ar ideologinę orientaciją, užtikrinimas; fizinių ir juridinių asmenų lygių teisių naudotis teisės aktu

nustatyta tvarka teikiamomis nemokamomis visuomenės švietimui, sociokultūrinei edukacijai, moksliniams tyrimams bei asmenybės ugdymui reikalingomis paslaugomis ir informacija užtikrinimas (Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymo (2004) 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 31, 61 straipsniais).

Istorijos tėkmėje susiformavo įvairių tipų bibliotekos: mokslinės, akademinės, nacionalinės, specialiosios, mokyklų, viešosios. Viešosios bibliotekos savo socialine prigimtimi yra arčiausiai bendruomenių. „Viešas“ – tai susijęs su visais žmonėmis, atviras visiems, išlaikomas bendruomenės lėšomis, tarnaujantis bendruomenei. Tik gerai informuota visuomenė ir jos nariai gali būti laisvi ir sėkmingai tobulinti gebėjimus, puoselėti žmogiškąsias vertybes bei aktyviai dalyvauti visuomenės demokratiname gyvenime. Viešoji biblioteka yra vietiniai žinijos vartai, kur sukuriama pagrindinės individo ir visuomenės viso gyvenimo mokymosi, nepriklausomų sprendimų, kultūrinio tobulėjimo sąlygos (UNESCO Viešųjų bibliotekų manifestas, 2001).

Siekiant atskleisti esminius skirtumus, esančius tarp bibliotekų tipų ir jų vykdomos veiklos, reiktų trumpai juos apibūdinti. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme (2004) pateikiami tokios bibliotekų sampratos ir funkcijos:

- *Apskritis viešoji biblioteka* yra nustatytoje teritorijoje veikiančių bibliotekų veiklos tyrimo, koordinavimo, metodinės pagalbos, bibliotekininkų kvalifikacijos kėlimo, tarpbibliotekinio skolinimo paslaugų, bibliografijos, kraštotyros ir informacijos centras, kuris užtikrina valstybinių bibliotekininkystės plėtros programų vykdymą, aptarnauja vartotojus, suteikia galimybių tenkinti kultūros, savišvietos ir švietimo poreikius, ugdyti etnografinių regionų tradicijas, didinti kultūros ir meno paslaugų sklaidą. Apskritis viešosios bibliotekos savininkė yra valstybė (9 straipsnis). Lietuvoje veikia 5 apskričių bibliotekos.
- *Savivaldybės viešoji biblioteka* kaupia ir saugo savivaldybės poreikius tenkinantį universalų dokumentų fondą, aptarnauja vartotojus, dalyvauja formuojant Lietuvos bibliotekų fondą ir kuriant bibliotekų informacijos sistemą. Ši biblioteka savo veiklos nuostatų nustatyta tvarka teikia metodinę pagalbą savivaldybės teritorijoje esančioms bibliotekoms. Savivaldybės viešosios bibliotekos savininkė yra savivaldybė (10 straipsnis). Šalyje veikia 1281 savivaldybių viešoji biblioteka. Bibliotekos misija neatsiejama nuo bendruomenės, kurioje ji veikia. Viešoji biblioteka teikia paslaugas, kurios adekvačios aptarnaujamai bendruomenei. Ji aktyviai plečia savo, kaip bendruomenės informacijos, socialinių, kultūros ar integruojančių visus šiuos aspektus centrų veiklą. Tokia biblioteka yra ne deklaratyvus, bet realus bendruomenės centras, sudarantis gyventojams galimybę gauti informaciją visais vietos gyvenimo klausimais. Bibliotekos yra svarbios bendruomenei ir kaip susibūrimų, susirinkimų vieta. Viešosios bibliotekos yra

bendruomenių ir jose esančių institucijų partneriai. Analogiją galėtume įžiūrėti ir jų kūrimosi istorijoje. Viešosios bibliotekos, kaip ir bendruomenių centrai, tėra vieno šimtmečio reiškinyje ir savo misija pirmiausia laiko demokratijos plėtrą. UNESCO Viešųjų bibliotekų manifestas (2001) skelbia: „Visuomenės ir individo laisvė, klestėjimas ir tobulėjimas yra svarbiausios žmogaus vertybės. Jos bus pasiektos, jei gerai informuoti piliečiai galės naudotis savo demokratinėmis teisėmis ir atlikti aktyvų vaidmenį visuomenėje. Kūrybiškas dalyvavimas ir demokratijos tobulinimas priklauso nuo patenkinamo švietimo ir galimybės laisvai bei nevaržomai naudotis žiniomis, idėjomis, kultūra ir informacija.“ (UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas, 2001).

- *Mokslinių tyrimų instituto biblioteka* kaupia ir saugo dokumentų fondą, kuris tenkina mokslinių tyrimų instituto poreikius naudotis dokumentais ir informacija, aptarnauja vartotojus ir dalyvauja sudarant Lietuvos bibliotekų fondą bei kuriant bibliotekų informacijos sistemą. Aukštosios mokyklos biblioteka kaupia ir saugo dokumentų fondą, garantuojantį galimybę mokyklai įgyvendinti mokslo ir studijų tikslus, tobulinti dėstytojų kvalifikaciją, aptarnauja vartotojus ir dalyvauja formuojant.
- *Lietuvos nacionalinė biblioteka* yra Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka – pagrindinė visiems vartotojams prieinama mokslinė Lietuvos Respublikos biblioteka. Kartu ji yra ir parlamentinė biblioteka. Nacionalinės bibliotekos savininkė yra valstybė. Ši biblioteka teikia metodinę pagalbą kitoms Lietuvos bibliotekoms, kaupia ir analizuoja Lietuvos bibliotekų veiklos statistinius duomenis (8 straipsnis).
- *Mokyklos (išskyrus aukštosios) biblioteka* yra mokyklos struktūrinis padalinys, kuriame aptarnaujama mokyklos bendruomenė. Apskričių ir savivaldybių viešosios bibliotekos teikia metodinę pagalbą mokyklų (išskyrus aukštųjų) bibliotekoms (12 straipsnis). Lietuvoje veikia 2585 mokyklų bibliotekos. Šiandieną ryškėja kelios aukštosios mokyklos (akademinių) bibliotekų vaidmenų grupės: biblioteka kaip strateginė motininės institucijos partnerė, įvairių akademinių projektų dalyvė ir iniciatorė, biblioteka kaip mokslinės komunikacijos proceso lyderė, leidėja, mokslinių duomenų saugotoja bei sklaidėja. Tokių vaidmenų akcentavimas leidžia daryti tam tikras prielaidas, kaip konstruojami akademinių bibliotekų vaidmenys ir kokios tendencijos šiame procese vyrauja. Spėjama, kad akademinių bibliotekų vaidmenų įvairumą lemia sudėtinga išorinių aplinkos veikėjų lūkesčių kombinacija, tačiau biblioteka dažnai siekia legitimumo pati aktyviai konstruodama savo vaidmenis, neatsižvelgdama į išorinės aplinkos veikėjų lūkesčius. Taip pat daroma prielaida, kad vis labiau kryptama nuo tradicinių link naujų vaidmenų kūrimo, tačiau tradiciniai vaidmenys yra laikomi savaime suprantamais ir dėl to sudėtinga jų atsisakyti, o vienas iš būdų, kaip akademinė biblioteka konstruoja savo vaidmenis – tai

naujų pareigybių kūrimas, leidžiantis įteisinti tam tikras ekspertines žinias ir plėsti profesijos ribas.

- *Specialioji biblioteka* kaupia ir saugo specializuotą Lietuvoje bei užsienyje publikuotų dokumentų fondą, aptarnauja vartotojus, dalyvauja formuojant Lietuvos bibliotekų fondą ir kuriant bibliotekų informacijos sistemą (13 straipsnis). Mūsų šalyje veikia 37 specialiosios bibliotekos.
- *Kitos bibliotekos* – bibliotekų veikla užsiimantys viešieji ar privatūs juridiniai asmenys (14 straipsnis).

Viešosios bibliotekos yra žymiai jaunesnės nei mokslinės, nacionalinės, universitetų ar mokyklų bibliotekos. Jeigu dokumentų saugojimas ir išsaugojimas ateities kartoms, intelektualiojo ir kultūrinio palikimo tęstinumo užtikrinimas yra vienas svarbiausių nacionalinių, mokslinių ir akademinų bibliotekų tikslų, tai viešosios bibliotekos tikslas – žinių, informacijos, kultūros ir patyrimo paskleidimas, pateikimas vartotojams, galimybių nevaržomai jais naudotis sudarymas (Juchnevič, 2016). Todėl viešosios bibliotekos, kaip demokratizacijos produkto, misija – užtikrinti prieigą prie informacijos ir žinių visiems visuomenės nariams, skatinti demokratinę, laisvą ir atvirą visuomenę (Glosienė, 2010). Misijos ir paskirties suvokimas tarnauja viešosioms bibliotekoms kaip gairės kuriant strategiją ir planus. Šiuolaikinės marketingo koncepcijos, kuriomis vadovaujasi ir viešosios bibliotekos, apibrėžia misiją kaip pareiškimą apie organizacijos tikslą – ką ji nori pasiekti plačiąja prasme, orientuodamasi į rinką (Juchnevič, 2016). Viešosios bibliotekos rinka – teritorinė bendruomenė, kurioje ji įsikūrusi, tos bendruomenės ypatumai ir poreikiai.

Bendruomenių gyvenimas susijęs su skirtinga socialine, politine ir kultūrine aplinka, kuri, be to, nuolat keičiasi. Kadangi bendruomenių poreikiai nuolat kinta, bibliotekų paskirtis ir pagrindinė komunikacinė funkcija įvairiais istorijos etapais ir įvairiose visuomenėse atliekama skirtingai (Kaeding et al., 2017).

Remiantis V. Balkūnu (2015), 2013 metais Lietuvoje veikė 2585 bibliotekos ir jose dirbo 6004 profesionalūs darbuotojai. Visos bibliotekų sistemoje esančios bibliotekos vienaip ar kitaip sąveikauja tarpusavyje bei kuria bendrą bibliotekų informacijos sistemą. Nepaisant skirtingų jų vykdomos veiklos barų bei funkcijų, visos jos siekia prisidėti kuriant naująją visuomenę, apibūdinimą kaip žinių/žinojimo visuomenę, ir naujosios ekonomikos, apibūdinamos kaip žiniomis grįstos ekonomikos (Glosienė, 2010, p. 41).

A. Glosienė (2010) biblioteką, ypač viešąją biblioteką, apibūdina kaip turinčią daug veidų ir profilių (bendruomenės centras, vietinės žinijos vartai, informacijos centras, socialinės sanglaudos, lygios prieigos prie informacijos garantas ir pan.), t.y. biblioteka tampa daug daugiau apimanti ir reflektuojanti (p. 89). Galime rasti tokių bibliotekos sinonimų kaip seksuali biblioteka, patraukli biblioteka, kavinės tipo biblioteka, biblioteka be ribų ir daugelį kitų (Glosienė, 2010, p. 91).

Šių dienų biblioteka nebėra tik knygų išdavimo punktas, nėra homogeniška, o suvokiama kaip daugiafunkcinė, adaptyvi ir nuolat besikeičianti, atsižvelgiant į aplink vykstančius procesus (globalizacija, kibernetinės erdvės atsiradimas, informacijos ir komunikacijos technologijų proveržis ir kt.), institucija. Biblioteka yra viešoji erdvė, o jos kokybę lemia daugybės veiksnių kaip viešosios politikos, interjero ir dizaino, aptarnavimo ir paslaugų kokybės sampyna (Kaeding et al., 2017).

Šiandienos viešoji biblioteka jau tampa bendruomenės centru, jeigu ji teikia adekvačias aptarnaujamai bendruomenei paslaugas, jeigu ji aktyviai plečia savo, kaip bendruomenės informacijos, socialinių, kultūros ar integruojančių visus šiuos aspektus centrų veiklą, tai yra, sudaro gyventojams galimybę gauti informaciją visais vietos gyvenimo klausimais, stiprina bendruomenės tapatumo jausmą (King, 2017). Bibliotekos yra svarbios bendruomenei ir kaip susibūrimų, susirinkimų vieta. Viešosios bibliotekos veikla suprantama kaip daugialypė edukacijos, laisvalaikio, kultūros, informacijos ir rekreacijos institucija bendruomenėje (). Biblioteka tampa aktyvia institucija ne tik tuomet, kai ji sau prisiima šias funkcijas, nes biblioteka privalo priimti ir racionaliai panaudoti savo pajėgas racionaliam visuomenės dalyvavimui globalizacijos bei integracijos procesuose (McCrary, 2017). Siekiant užtikrinti kokybišką prieigą prie informacijos išteklių būtinas bibliotekos bendradarbiavimas kaip vietiniuose taip ir platesniuose bendravimo tinkluose, įsisavinant ir plečiant informacijos gavimo bei apdorojimo technologijas.

Šiuolaikinė viešoji biblioteka – tai institucija, kurios koncepcijoje vyrauja – komunikacinis ir informacijos aspektas bendruomenėje (Naujokienė, 2010). Bibliotekų ekspertų nuomone, ateityje žinių ir informacijos sklaidos reikšmė didės sparčiau nei išsaugojimo. Bibliotekų funkcijos reikšmingumo didėjimą lems supratimas, kad biblioteka atlieka kultūros ir intelektualinio paveldo tęstinumo, sklaidos ir kūrybiškumo ugdymo funkcijas, kurios svarbios įgyvendinant Europos Sąjungos ir nacionalinių valstybių harmoningos raidos planus. Bibliotekų vaidmenį turėtų stiprinti ir vis labiau vertinama vietos kultūra (kraštotyra ir bendruomenių informacija) bei intensyviai taikomos skaitmeninio ir kitos technologijos (Petuchovaitė, 2004).

Atrodo, kad viešosios bibliotekos modernizavimo pagrindas, netgi būtina pažangios plėtros sąlyga, yra veiksminga partnerystė su vietos savivaldybe (Petuchovaitė, 2004). Sėkmingai dirbančių bibliotekų partnerystė apima partnerystę su vietos savivaldos institucijomis bei dalyvavimas kitų institucijų bei individų tinkluose. Šalia to, išplėtoti viešieji ryšiai, leidžia išlaikyti tikslingus santykius su visomis biblioteka suinteresuotomis grupėmis, formuoti realų bibliotekos veiklos ir galimybių įvaizdį, o įtikinti, kad biblioteka turi galimybes tenkinti kompetentingų organizacijų poreikius (Pečeliūnaitė, 2013).

Bibliotekos kaita neįsivaizduojama be bendruomenių gyvenime vykstančių pokyčių sampratos (Petraitytė, 2013). Kinta ne tik bendruomenės narių poreikių įtakojamos bibliotekų funkcijos. Kinta ir bibliotekos savęs, kaip organizacijos, suvokimas ir veiklos formos (1 lentelė):

1 lentelė. Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos modelio ypatybės (parengta pagal S. Petraitytė, 2013)

Sritis	Formos
Socialinės atskirties mažinimas	Tikslinės paslaugos neįgaliesiems, fizinis bibliotekos prieinamumas, Informacijos ir laisvalaikio neįgaliesiems ir senyvo amžiaus žmonėms įkūrimas, bendradarbiavimas su neįgaliųjų artimaisiais, socialiniais darbuotojais, neįgaliųjų draugijomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis.
Informacinės atskirties mažinimas, informacijos technologijų prieigos organizavimas	Interneto prieigos ir kompiuterinių paslaugų prieinamumas visoje bibliotekos struktūroje. Informacinės prieigos kokybės stiprinimas, informacijos šaltinių valdymas – duomenų bazių prenumeravimas, internetinių skaityklų kūrimas, viešų interneto prieigos taškų bibliotekose kūrimas, kompiuterinio raštingumo mokymas, elektroninių paslaugų plėtra
Projektinė veikla	Bibliotekos teikia paraiškas Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo programai, atnaujindamos bibliotekų pastatus bei plėtodamos bibliotekų kompiuterizaciją, tobulina fondų prieigą, dalyvaudamos LIBIS sistemoje. Išnaudojamos ES struktūrinių fondų parama informacijos sklaidos srityje, teikiamos paraiškos respublikiniams bei vietos projektinės paramos fondams, stiprinant kultūrinę bei edukacinę veiklą
Partnerystė	Viešosios bibliotekos bendradarbiauja su vietos institucijomis: bendrojo ir papildomo ugdymo įstaigomis, švietimo centrais, socialinėmis tarnybomis, verslo, nevyriausybinėmis organizacijomis, seniūnijomis, vietos savivaldybių, apskričių administracijomis, privačiais asmenimis. Plėtojami ryšiai su respublikinėmis institucijomis, kaip Paramos šeimai tarnyba, Europos komitetas, Darbo birža, Šiaurės Ministrų Taryba, Vidaus reikalų ministerija, vyksta partnerystė dalijantis patirtimi bei kuriant bendrus projektus su užsienio šalių viešosiomis bibliotekomis.
Viešieji ryšiai	Bibliotekų paslaugos reklamuojamos žiniasklaidoje, kuriamos ir atnaujinamos internetinės bibliotekų svetainės, vieši bibliotekų renginiai tampa vietos kultūrinės kokybės ženklu bei vizitine kortele
Lobistinė veikla	Tiesioginiai kontaktai su vietos valdžia, bibliotekų darbuotojų dalyvavimas vietos valdyje, draugijose, asociacijose, nevyriausybinėse organizacijose padeda formuoti palankias nuostatas bibliotekų reikšmingumo atžvilgiu.
Bendruomenės švietimas, edukaciniai renginiai	Bibliotekos teikia paslaugas, organizuodamos kursus pagal bendruomenės poreikius, tai kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbų, socialinės adaptacijos, sveikatingumo ir panašiai, suteikia savo bendruomenių nariams mokymosi visą gyvenimą galimybes.
Kultūrinė veikla	Bibliotekų renginiai-pažintis su šalies kultūros procesu bei vietinės bendruomenės kultūros vyksmo reprezentacija
Klubinė veikla	Bibliotekos ugdo bendruomenės tapatumo jausmą, siekia tapti bendruomenės sutelktumo centrais, suteikdamos erdvę klubinėms iniciatyvoms. Bibliotekose veikia interesų klubai, kaip literatų,

	kompiuterininkų, jaunimo, vaikų, tautinių mažumų, kraštiečių ir pan.
Bendruomenės poreikių tyrimas	Bibliotekos teikia tikslines paslaugas vietos žmonėms, organizuodamos poreikių tyrimus ir viešus aptarimus.

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, kinta bibliotekos veiklų samprata bei funkcijos. Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos modelyje atsiranda tokios veiklos, kurių nebūdavo arba jos nebūdavo ryškiai matomos ankstyvesnėje bibliotekos veikloje: projektinė veikla, lobistinė veikla, bendruomenės švietimas, bendruomenės poreikių tyrimas ir kt.

Bibliotekų darbuotojai, pažindami savo socialinę, ekonominę bei kultūrinę terpę, gali atitinkamai plėsti veiklos sferas (Petraitytė, 2013). Objektivus pažinimas gali susiformuoti tik atlikus išsamius tyrimus. Tiriant potencialų vartotoją, išėties pozicija gali būti socialinės ir socioinformacinės visuomenės struktūros ir jos raidos tendencijų pažinimas, svarbūs yra demografiniai kriterijai (išsimokslinimas, profesija, pajamos), psichografiniai (lūkesčiai, požiūris, gyvenimo būdas ir pan.) (Petraitytė, 2013). Jeigu potencialūs vartotojai nesinaudoja biblioteka dėl neteisingo jos paslaugų įsivaizdavimo, reikia išsiaiškinti, kas jiems trukdo. Tai gali būti: nepasirengimas naudotis biblioteka (nepakankamas išsimokslinimo bei kultūros lygis, socialinės motyvacijos nebuvimas ar kiti atskirtį charakterizuojantys kaip individų, taip ir bendruomenės ar jos grupių bruožai.), didelis nuotolis iki bibliotekos, nepatogios darbo valandas, informacijos apie biblioteką stoka, sveikatos stoka ir kt.

Viešoji biblioteka savo misija bei veiklos funkcijomis ir ypatumais yra daugialypė socialinė institucija, visuomet pasirengusi pokyčiams priklausomai tiek nuo besikeičiančios visuomenės poreikių, tiek nuo pačios įstaigos vidinių galimybių. Visuomenės kaitos kontekste pastebimos ir fundamentinių viešosios bibliotekos misijų transformacija bei funkcijų prioritetų kaita, į pirmą vietą iškelianti informacijos sklaidos, švietimo, edukacijos svarbą. Taip Lietuvoje formuojasi naujas viešosios bibliotekos modelis. Jo įsitvirtinimą lemia besikeičiančio gyvenimo poreikių veikiamą bendruomenė. Viešosios bibliotekos randa ir naujas darbo formas – tai orientacija į vartotoją, partnerystės, ryšių su visuomene, rinkodaros principų taikymas.

1.2. Dokumentai, reglamentuojantys viešųjų bibliotekų veiklą

Lietuvos viešųjų bibliotekų, kaip ir kitų kultūros, švietimo įstaigų, veikla reglamentuojama šalies ir tarptautinių dokumentų, nustatančių jos teises, pareigas, funkcijas ir veiklos kokybės reikalavimus.

Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys viešųjų bibliotekų veiklą, yra šie: UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas (1996), IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairės (2001).

UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas pirmą kartą priimtas UNESCO prašymu IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) antrame UNESCO generalinės konferencijos posėdyje 1972-aisiais, Tarptautiniais knygos metais. Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija, Viešųjų bibliotekų skyrius, 2001 m. atnaujino manifestą (Revision of the UNESCO Public Library Manifesto, 2001).

Manifestas pripažintas kaip svarbus dokumentas, apibrėžiantis pagrindinius viešųjų bibliotekų veiklos principus.

IFLA/UNESCO viešųjų bibliotekų manifeste (2001) konstatuojama, kad konstruktyvus bendradarbiavimas ir demokratijos raida priklauso nuo pakankamo švietimo, taip pat nuo laisvų, neribotų galimybių gauti žinių, naudotis informacija ir kultūros vertybėmis. Viešoji biblioteka – švietimo, kultūros ir informacijos centras, sudaro sąlygas mokytis visą gyvenimą, nepriklausomai priimti sprendimus ir dalyvauti kultūriniame gyvenime visiems: asmenims ir socialinėms grupėms.

Laikantis pagrindinio viešosios bibliotekos veiklos principo – atsižvelgiant į galimybes ir sąlygas, kokybiškai tenkinti vietos bendruomenės poreikius, manifeste apibrėžta viešosios bibliotekos misija, kuri, be kitų, apima ir tokius uždavinius: ugdyti ir stiprinti ankstyvojo amžiaus vaikų skaitymo įgūdžius; visais lygmenimis remti individualų, neformalųjį, ir formalųjį švietimą; sudaryti galimybes asmenybės kūrybingumui ugdyti; skatinti kultūros paveldo pažinimą, mokyti vertinti meną, mokslo pasiekimus ir naujoves; teikti kokybiškas informacijos paslaugas vietos įmonėms, asociacijoms ir interesų grupėms; dalyvauti raštingumo ugdymo veikloje ir programose įvairaus amžiaus grupėms, jei reikia, inicijuoti tokią veiklą ir kt. (UNESCO Public Library Manifesto, 2001).

Manifestas, išverstas į daugiau kaip dvidešimt kalbų, turėjo didelę įtaką viešųjų bibliotekų plėtrai. Iškilus būtinybei konkrečiau apibrėžti praktinės veiklos gaires ir standartus, kuriuos bibliotekininkai galėtų taikyti, teikdami viešosios bibliotekos paslaugas, 2001 m. parengtos IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairės, pakeitusios 1986 m. išleistas Viešųjų bibliotekų gaires.

2001 m. išleistas IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gaires sudaro šeši skyriai, pirmajame kurių – „Viešųjų bibliotekų vaidmuo ir paskirtis“ – pabrėžiama, kad svarbiausias viešosios bibliotekos tikslas – įvairiais būdais teikti išteklius ir paslaugas, kad būtų patenkinti asmenų ir grupių švietimo, informacijos, asmeninio tobulėjimo, taip pat poilsio ir laisvalaikio poreikiai, bei 1.3.1. dalyje „Švietimas“ akcentuojama, jog mokymasis nesibaigia įgijus formalųjį išsilavinimą: daugeliui žmonių mokymasis – tai visą gyvenimą trunkanti veikla, todėl viešoji biblioteka tinkamais būdais turėtų teikti medžiagą formaliojo ir neformaliojo mokymosi procesams remti. Biblioteka turėtų padėti vartotojui efektyviai naudotis mokymosi šaltiniais, taip pat teikti paslaugas, suteikiančias galimybes žmonėms mokytis. „Galimybė gauti informaciją ir efektyviai ja pasinaudoti yra gyvybiškai svarbu sėkmingam švietimui ir, kur tik įmanoma, viešosios bibliotekos turėtų

bendradarbiauti su kitomis švietimo organizacijomis mokydamos naudotis informacijos ištekliais“ (The Public Library Service, 2001, p. 2).

Antrojo IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių skyriaus „Teisinė ir finansinė sistema“ 2.6. dalyje „Viešosios bibliotekos administravimas“ akcentuojama geros viešųjų bibliotekų vadybos ir administravimo būtinybė: viešosios bibliotekos administravimas neturėtų būti savatikslis, jis turėtų būti orientuotas į paslaugų, skirtų vartotojams, gerinimą, todėl trečiajame skyriuje – „Vartotojų poreikių tenkinimas“, vadovaujantis IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų manifestu (2001), sėkmingam viešosios bibliotekos tikslų įgyvendinimui pabrėžiama būtinybė, kad bibliotekos teikiamos paslaugos turi būti vienodai prieinamos visiems potencialiems jos vartotojams.

IFLA/UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001) išskiriami svarbiausi elementai, būtini efektyvioms viešosios bibliotekos paslaugoms teikti, t. y.: potencialių vartotojų nustatymas; vartotojų poreikių analizė; paslaugų grupėms ir asmenims plėtra; klientų aptarnavimo politikos diegimas; vartotojų švietimo skatinimas; bendradarbiavimas ir dalijimasis ištekliais; elektroninių tinklų kūrimas; bibliotekų aprūpinimas patalpomis.

Analizuojamose IFLA/UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001) išskiriamos trys potencialių viešosios bibliotekos vartotojų grupės:

- 1) įvairaus amžiaus žmonės įvairiais gyvenimo etapais: vaikai; jaunimas; suaugusieji;
- 2) asmenys ir grupės žmonių, turinčių specialiųjų poreikių: skirtingų kultūrų žmonės ir etninės grupės, taip pat vietos gyventojai; neįgalieji; žmonės, neišeinantys iš namų; instituciškai izoliuoti žmonės, pvz., žmonės, besigydantys ligoninėse, kaliniai;
- 3) įvairios bendruomenės institucijos: švietimo, kultūros, savanorių organizacijos ir grupės, veikiančios bendruomenėje; verslo bendrijos; valdymo organai, pvz., vietos valdžios institucijos.

Dokumento trečiojo skyriaus 3.4.1. dalyje „Paslaugų teikimas“ pabrėžiama, kad viešosios bibliotekos, teikdamos paslaugas ir pačioje bibliotekoje, ir už jos ribų, bendruomenėje, turėtų sudaryti sąlygas naudotis savo paslaugomis visiems vartotojams, neišskirdamos ir žmonių, negalinčių skaityti ar gebančių sunkiai skaityti spausdintus tekstus.

Pagrindinės viešosios bibliotekos paslaugos, kurios turėtų būti prieinamos vartotojui įvairiu formatu ir priemonėmis, nurodoma IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001), yra šios:

- knygų ir kitų dokumentų išdavimas;
- aprūpinimas knygomis ir kita medžiaga, skirta naudotis bibliotekoje;
- informacijos paslaugos naudojant spausdintinius ir elektroninius šaltinius;
- skaitytojų konsultavimas ir išankstinio užsakymo paslaugos;

- bendruomenės informavimo paslaugos;
- vartotojų švietimas ir raštingumo ugdymo programų rėmimas;
- edukacinės, kultūrinės programos ir renginiai.

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse nemažai dėmesio skiriama viešosios bibliotekos reikšmei vaikų, jaunimo ugdymui, suaugusiųjų švietimui. Siūlydamos platų spektrą informacinių dokumentų ir veiklos rūšių, viešosios bibliotekos suteikia vartotojams galimybę patirti skaitymo džiaugsmą, naujų žinių ir vaizduotės kūrinių atradimo jaudulį.

Kaip rašoma 3.4.2. dalyje „Paslaugų vartotojai turėtų būti mokomi naudotis visomis bibliotekos teikiamomis galimybėmis, ugdyti įgūdžius, kaip naudotis spausdintiniais dokumentais ir elektroninėmis informacijos priemonėmis; be to, viešosios bibliotekos turėtų siūlyti visiems specialią edukacinių renginių (The Public Library Service, 2001).

Minėto dokumento 3.4.3 dalies „Paslaugos jaunimui“ nuostatomis, viešosios bibliotekos turėtų aprūpinti jaunimą spausdintais dokumentais, taip pat elektroniniais informacijos ištekliais, atspindinčiais jų interesus ir kultūrą. Tai reiškia, jog kai kuriais atvejais bibliotekai tektų įsigyti įvairių dokumentų (medžiagos), kurie nelaikomi įprastais bibliotekos ištekliais, pvz.: populiarūs romanai, knygos ir televizijos serialai, muzika, vaizdajuostės, paauglių žurnalai, afišos, kompiuteriniai žaidimai.

Vaikams ir jaunimui, kaip ir suaugusiesiems, viešosios bibliotekos paslaugos turėtų būti teikiamos, atlikus vartotojų poreikių analizę ir atsižvelgiant į gautus rezultatus. Pasak IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių rengėjų, viešoji biblioteka, planuodama savo paslaugas, turėtų atsižvelgti į šiuos pagrindinius vartotojų poreikius:

- mokymasis visą gyvenimą;
- laisvalaikio interesai;
- informacijos poreikis;
- bendruomenės veikla;
- kultūrinė veikla;
- pramoginė literatūra (The Public Library Service, 2001).

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų rengėjai pabrėžia ypatingą viešųjų bibliotekų svarbą mokymuisi visą gyvenimą. 3.4.5. dalyje „Mokymasis visą gyvenimą“, atkreipiant dėmesį, kad šių bibliotekų vaidmuo švietimo tinkle vis auga ir bibliotekos turėtų sudaryti galimybes švietimo įstaigoms patenkinti savo poreikius, teigiama: „Viešoji biblioteka remia mokymąsi visą gyvenimą, bendradarbiaudama su mokyklomis ir kitomis švietimo institucijomis, kad padėtų įvairaus amžiaus asmenims siekti formaliojo, neformaliojo išsilavinimo“ (The Public Library Service, 2001, p. 29).

Ryšiai su vietos jaunimo ir suaugusiųjų švietimo institucijomis ir visa švietimo sistema IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių trečiojo skyriaus „Vartotojų poreikių tenkinimas“ 3.7.2 dalyje „Ryšiai su švietimo institucijomis“ apibūdinami kaip patys svarbiausi tarpinstituciniai viešosios bibliotekos ryšiai, apimantys įvairias bendradarbiavimo formas, tarp kurių išskiriamos ir bendrų programų kūrimas; bendradarbiavimas kuriant mokymosi priemones; klasių lankymasis viešojoje bibliotekoje; bendras skaitymo ir raštingumo skatinimas; bendrai organizuojami susitikimai su knygų autoriais ir kt. (The Public Library Service, 2001).

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių (2001, p. 71) skyriuje „Viešųjų bibliotekų vadyba ir rinkodara“ pabrėžiama, kad „sėkmingai veikianti viešoji biblioteka yra dinamiška organizacija, dirbanti su kitomis institucijomis ir asmenimis, teikdama daugybę bibliotekos ir informacijos paslaugų, kad patenkintų įvairius besikeičiančius bendruomenės poreikius“.

Be aptartųjų tarptautinių dokumentų, taip pat svarbūs yra: Kopenhagos deklaracija (The Copenhagen Declaration 1999), Europos Parlamento Kultūros, jaunimo, švietimo ir žiniasklaidos komiteto ataskaita apie bibliotekų vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje (Worldwide education and library spending, OCLC. 2004), Europos Komisijos studija „Viešosios bibliotekos ir informacijos visuomenė“, Europos Tarybos Kultūros komiteto ataskaita, Bibliotekų įstatymai ir politika Europoje“ (Global Sustainable Development Report 2016), IFLA pareiškimas dėl raiškos laisvės (The Copenhagen Declaration, 1999).

Kopenhagos deklaracija, kaip bendra visos Europos viešųjų bibliotekų ateities deklaracija, priimta 1999 m. spalio 14–15 d. Europos Sąjungos PubliCa projekto konferencijoje viešųjų bibliotekų politikos klausimais. Politikai ir bibliotekininkai iš 31 Europos šalių susitiko aptarti gyvybiškai svarbaus viešųjų bibliotekų vaidmens informacijos visuomenėje.

Pritardami UNESCO viešųjų bibliotekų manifestui, IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėms, Europos Parlamento Kultūros, jaunimo, švietimo ir žiniasklaidos komiteto ataskaitai apie bibliotekų vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje, Europos Komisijos studijai „Viešosios bibliotekos ir informacijos visuomenė“, Europos Tarybos Kultūros komiteto raportui „Bibliotekų įstatymai ir politika“, IFLA konferencijos dalyviai išskyrė *tris pagrindinius viešosios bibliotekos vaidmenis informacijos visuomenėje*:

- *demokratijos ir pilietiškumo užtikrinimas*. Viešoji biblioteka turi strategines galimybes informacijos visuomenės piliečiams pagerinti savo gyvenimo kokybę, suteikdama nemokamą, lygią ir laisvą prieigą prie aukštos kokybės informacijos;
- *ekonominė ir socialinė plėtra*. Viešosios bibliotekos skatina bendruomenių augimą, teikdamos informacijos paslaugas, geriausiai tenkinančias bendruomenės reikmes. Jos padeda mažinti socialinius skirtumus tarp gaunančių pakankamai informacijos ir jos stokojančių Europos piliečių;

➤ *tęstinis mokymasis*. Platus, gerai išvystytas viešųjų bibliotekų tinklas visoje Europoje – ekonomiška tęstinio mokymosi infrastruktūra, lengvai pasiekiamą galimybę naudotis virtualiaisiais tinklais. Viešosios bibliotekos remia ir visų lygių formalųjį, neformalųjį mokymą, savišvietą, kultūrinę ir kalbinę įvairovę. Viešosios bibliotekos – kultūros įstaigos, pagal Europos Sąjungos sutartį atsakingos už kultūros paveldą, literatūrą ir raštingumo puoselėjimą (The Copenhagen Declaration, 1999).

Be kita ko, Kopenhagos konferencijos dalyviai ragina viešąsias bibliotekas: 1. Būti pasirengusias iš naujo įvertinti savo funkcijas, išteklius ir taip pakeisti savo paslaugas, kad jos atitiktų kintančius visuomenės poreikius. 2. Siekti ilgalaikio bendradarbiavimo ir partnerystės su kitomis kultūros ir švietimo įstaigomis. 3. Rūpintis, kad, efektyviai teikiant paslaugas visiems bendruomenės sektoriams, bendruomenės nariai būtų informuoti, kokių išteklių yra viešųjų bibliotekų tinkle, ir jaustųsi galį jais visais naudotis (The Copenhagen Declaration, 1999).

Lietuvos viešosios bibliotekos, kaip ir kitos šalies bibliotekos, vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis,

Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymu (2004), steigimo dokumentais ir kitais teisės aktais.

Pagrindinis Lietuvos įstatymas, reglamentuojantis bibliotekų, tarp jų ir viešųjų, veiklą, yra Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (2004), kuris „nustato bibliotekų veiklos valstybinį valdymą, bibliotekų sistemą, bibliotekų fondo sudarymo tvarką, šio fondo struktūrą ir jo apsaugą“ (Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas, 2004, p. 1). Minėto įstatymo 2 ir 3 dalyje nurodomos viešosios bibliotekos funkcijos ir paskirtis: „*biblioteka užtikrina valstybinių bibliotekininkystės plėtojimo programų vykdymą apskrityje, aptarnauja vartotojus, yra apskrities teritorijoje veikiančių viešųjų bibliotekų veiklos tyrimo, koordinavimo, metodinės pagalbos, tarpbibliotekinio abonemento, bibliografijos, kraštotyros ir informacijos centras ir kt.*“ (p. 5).

Ketvirtajame Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymo skirsnyje „Lietuvos bibliotekų fondas ir jo apsauga“ daug dėmesio skiriama bibliotekos vartotojams ir pabrėžiama, jog pagrindinis bibliotekos tikslas – vartotojų poreikių tenkinimas.

Kiekvienos viešosios bibliotekos nuostatuose, vadovaujantis bibliotekos veiklą reglamentuojančiais įstatymais ir kitais dokumentais, suformuluojami konkretūs veiklos tikslai ir jiems įgyvendinti reikalingos funkcijos. Ne vienas viešosios bibliotekos nuostatų punktas dažnai skiriamas bibliotekos edukacinei funkcijai. Pvz., Jurbarko miesto savivaldybės viešosios bibliotekos nuostatuose (2010) pabrėžiama, kad biblioteka: organizuoja ir vykdo kultūrinius, šviečiamuosius renginius, vykdo edukacines programas, informuoja visuomenę apie viešus renginius, parengdama reklaminę medžiagą; vykdo ir rengia vaikų neformaliojo švietimo programas.

Panašios edukacinės veiklos funkcijos yra numatytos ir kitose Lietuvos viešųjų bibliotekų nuostatuose.

Apibendrinant poskyrį, galima teigti, kad Lietuvoje viešųjų bibliotekų veikla yra pakankamai reglamentuota. Remiantis Europos Sąjungos ir Lietuvos įstatymais, bibliotekų veikla pasižymi stipria teisine baze, kurioje numatyti trys pagrindiniai viešosios bibliotekos vaidmenys informacijos visuomenėje: demokratijos ir pilietiškumo užtikrinimas, ekonominė ir socialinė plėtra, tęstinis mokymasis.

1.3. Edukacinės veiklos koncepcija ir jos samprata

Šiandieną ne tik edukologijos, andragogikos moksliniuose tekstuose, bet skirtinguose veiklos kontekstuose bei šnekamojoje kalboje dažnai vartojami terminai *edukacija, edukacinė veikla, edukacinės kompetencijos, edukaciniai užsiėmimai*. Terminas tapo populiarus šnekamojoje kalboje, vartojamas net nepasigilinus į jo prasmę ar atsiradimą.

Vykdyto Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos projekto „Panevėžio regiono bibliotekų edukatorių kvalifikacijos gerinimas“ (2017 m.), skirto bibliotekų edukacinei misijai, metu atliktas tyrimas. Apibendrinant fokusuotų grupių diskusijas nustatyta, kad pateikti vieną edukacijos bibliotekoje sampratą nėra lengva. Galima daryti prielaidą, kad tai yra susiję ne tiek su tyrimo dalyvių žiniomis ir supratimu, kiek su pačios edukacijos proceso sudėtingumu, taip pat su sąvokos neapibrėžtumu ar neteisingu jos vartojimu. Vartodami terminą „edukacija“, tyrimo dalyviai dažniausiai minėjo ne visą edukacijos procesą, o atskirus jo elementus – edukacines programas, edukacinius užsiėmimus ir kt. Edukaciją bibliotekoje tyrimo dalyviai priskyrė prie neformalaus švietimo, pasižymintį savanoriškumu, mokymusi iš patirties ir kt., aptarė pagrindinius jos elementus: laiką, vietą, metodus ir priemones, turinį bei tikslus. Iššūkius, su kuriais susiduria bibliotekininkas-edukatorius, galima suskirstyti į subjektyvius (paties edukatoriaus kompetencijų stoka, neigiamas kolegų, administracijos ar lankytojų požiūris) ir objektyvius (globalizacijos iššūkiai, ypač technologijų plėtra, edukacijos sampratos ir turinio neapibrėžtumas, konkurencija su kitomis kultūros ir švietimo įstaigomis, finansavimo stoka). Patį edukacijos procesą išskyrė kaip iššūkį, grasinantį bibliotekos tradicijoms ir tapatumui, tyrimo dalyviai pabrėžė, kad tai galima įvardinti ir kaip dar iki galo neišnaudotą bibliotekos galimybę, ne tik sutampančią su esamomis jos funkcijomis, bet ir praplečiančią veiklos ribas.

Galimai problemos dėl edukacijos termino nekiltų, jei nebūtų stebima *edukacinės veiklos* termino vartojimo tendencija jį vartoti lygiagrečiai arba kartu su labai panašią prasmę surinčiais *švietimo, mokymo, ugdymo, auklėjimo, lavinimo* terminais (Rupšienė, 2016, p. 5). Todėl dažnai atsiranda nesusikalbėjimas dėl terminų daugiaprasmiškumo, persidengimo, naudingumo. Vadinasi, vertėtų išsamiau pasigilinti į termino *edukacinė veikla* prasmę, jo vartojimą istorijos perspektyvoje.

Lotynų kalboje *educatio* (Vaitkevičiūtė, 2005, p.188) reiškia auklėjimą, lavinimą, švietimą, lotyniškasis *educare* veiksmažodis, kuris reiškia auklėti, lavinti, šviesti (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 238) paplito visame pasaulyje ir tapo populiariu konceptu. Terminas *educacinis* reiškia auklėjamasis, lavinamasis, šviečiamasis. Tai – edukacinį terminą apibūdinančios sąvokos, tačiau, edukacinės sąveikos apimtis yra didelė, ir edukacinės veiklos plotmėje išskiriami ne tik švietimo, lavinimo, auklėjimo, bet ir mokymo, formavimo bei kt. sudėtiniai komponentai (Jovaiša, 2007):

- švietimas – informacijos perdavimo, priėmimo ir grįžtamųjų ryšių organizavimas;
- lavinimas – psichinių galių ir praktinių mokėjimų bei įgūdžių plėtojimas;
- auklėjimas – individo santykių su mikro – ir makro – aplinka reguliavimas, grindžiamas vertybėmis;
- mokymas – pagalba ir vadovavimas individo ar grupių mokymuisi ir išmokimui, apimant mokymosi motyvacijos formavimą ir išmokimo veiksmų organizavimą;
- formavimas – toks ugdytinio veikimas, kuriuo įgyjama nauja fizinių ir psichinių, socialinių ir dvasinių savybių kokybė, reikalinga pilnutiniam asmenybės gyvenimui sociume.

Edukacinės funkcijos susijusios: švietimas realizuojamas mokymu; mokymo paskirtis ne tik išmokyti, bet ir lavinti, auklėti; auklėjimo paskirtis ne tik perteikti asmenims vertybes, bet pagal jas formuoti ir jų elgesį, asmenybę. Todėl L. Rupšienė (2016) kelia klausimą, ar galima *švietimo* ir *edukacijos* terminus lietuvių kalba ir *education* anglų kalba laikyti ekvivalentais. Ieškant atsakymo į šį probleminį klausimą autorė atliko kritinės mokslinės literatūros ir dokumentų analizę istorinėje perspektyvoje bei nustatė, kad Vakarų Europos ideologijoje jau Apšvietos epochos pradžioje vis labiau įsitvirtino vartojama *educare* konceptas. Šiame koncepte pagrindinis terminas turi šaknį *educ.*: angl. *education*, italų *educare*, ispanų *educar*, pranc. *education*, kuri kildinama iš lotynų kalbos *educare* (Harper, 2013). Šio autoriaus (Harper, 2013) teigimu iki šių laikų *education* terminas laikomas pagrindiniu edukologijos terminu anglų kalboje, kuri vis plačiau visame pasaulyje įsitvirtina kaip tarptautinė mokslo kalba. Todėl būtent tuo galima paaiškinti *edukacijos* termino paplitimą ir lietuvių kalboje, nes mūsų šalies mokslininkai bei praktikai dalyvaudami tarptautinėje mokslo, projektinėje ar praktinėje veikloje, jį perėmė iš anglų kalbos ir vartoja šį terminą kasdienėje praktikoje, siekiant apibūdinti vaikų, jaunimo ar suaugusiųjų edukacinę veiklą.

Sprendžiant pagal istorinius faktus, į Lietuvą *educare* konceptas buvo įžengęs kartu su Edukacinės komisijos steigimu 1773 m., kaip Vakarų Europoje vykstančio Švietimo projekto sklaidos Lietuvoje elementas (Rupšienė, 2016, p. 9). O Rusijos imperijoje Švietimo projektas XIX amžiuje akcentus sudėliojo kiek kitaip. Čia kaip tik prigijo *enlightenment* konceptas. *Enlightenment* terminas į rusų kalbą buvo ir yra verčiamas *prosveščeniye* (švietimas), o tai jau neatspindėjo visų *educare* funkcijų (Bitinas, 2011, p. 5). Rusiškas terminas *prosveščeniye* iš karto pradėtas labai aktyviai vartoti ir būtent šis terminas atsirado atitinkamos ministerijos pavadinime. Kadangi nuo

1795 m. Lietuva atsidūrė Rusijos imperijos, o vėliau Sovietų Sąjungos sudėtyje, kur galiojo Rusijos imperijos bei Sovietų Sąjungos įstatymai, prasidėjo labai stiprus rusiškos, o vėliau sovietinės ideologijos poveikis. Dėl to pavadinimas „*Ministerstvo narodnogo prosveščeniija*“ į lietuvių kalbą buvo išverstas „*Liaudies švietimo ministerija*“. Kuo labiau Rusijos imperijoje stiprėjo „*Ministerstvo prosveščeniija*“, tuo labiau stiprėjo ir lietuviškas termino *prosveščeniije* atitikmuo – *švietimo* terminas ir stiprėjo atitinkama koncepcija. Galima sutikti su B. Bitino (2011, p. 5) nuomone, kad carinės okupacijos faktas nutraukė Lietuvoje pradėtą vartoti Vakarų Europoje vis labiau įsitvirtinantį edukacijos terminą, kuris savo prasme buvo žymiai platesnis, siekiant apibūdinti vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų edukacinį procesą. Faktiškai galima pripažinti, kad su carinės Rusijos okupacija 1795 m. Lietuvoje įvyko atsitraukimas nuo *educare* koncepcijos ir prasidėjo *enlightenment* (švietimo) koncepcijos įsitvirtinimas.

Konceptualus terminologinis klausimas aštriai iškilo po daugiau nei šimtmečio, 1918 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Tuomet prasidėjo konstruktyvi, organizuota valstybinio masto švietimo pertvarka, kurią inicijavo mokslininkai: S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Vabalas-Gudaitis, J. Laužikas, A. Gučas ir kiti (Lukšienė, 2000, p. 57 - 58). Anot M. Lukšienės, buvo siekiama pakeisti svietimos kultūros pagrindus savaisiais. Lietuvos šviesuoliai akivaizdžiai stengėsi konceptualiai susivokti, atskirti, kas yra okupantų primesta, kas yra autentiška, kas yra tikslinga perimti iš svetur ir įtvirtinti savitumą. Tuomet ypatinga problema kilo dėl lietuviškų bazinių terminų: kurie iš jų ką reiškia, kurių reikia atsakyti, kuriuos reikia įvesti (Rupšienė, 2016, p. 10). Kartu labai rūpėjo lietuviškų ir kitose kalbose vartojamų terminų atitikmenys. O tuo tarpu XX a. pradžioje Vakarų Europoje vis stiprėjo *educare* koncepcija. Bet Lietuvoje, atrodo, kad *edukacijos* terminas jau buvo išstumtas iš vartojimo, tačiau verta paminėti, kad šalia *enlightenment* (švietimo) koncepcijos plėtojosi ir kitos. Susipažinus su pirmaisiais lietuvių kalba išleistais pedagogikos ir pedagogikos istorijos vadovėliais, žurnalais, kitais leidiniais, akivaizdžiai matyti, kad buvo vartojami keturi pagrindiniai edukologijos terminai: *auklėjimas*, *mokymas*, *lavinimas*, *švietimas* (Rupšienė, 2016, p. 10).

Šiuo metu galima pripažinti, kad Lietuvoje išgyvenama konceptuali krizė ir argumentuotai negalima atsakyti į klausimą, kuris terminas – auklėjimas, ugdymas, mokymas, lavinimas ar švietimas – ką konkrečiai reiškia, kuo šie terminai tarpusavyje skiriasi ir kokius atitikmenis turi anglų ir kitose kalbose (Rupšienė, 2016, p. 14). Deja, šiandieną galima pakartoti tai, ką 1943 m. apie edukologijos sąvokas pasakė J. Laužikas (1993, p. 56) – joms trūksta reikiamo aiškumo bei sistemiškumo.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio vis labiau į Lietuvos mokslo terminologiją „veržiasi“ edukacijos terminas. Atrodo, kad pirmoji formaliai šį terminą įtvirtino P. Jucevičienė (1997, p. 19), rašydama apie edukacijos mokslą, o vėliau apie universiteto edukacinę

galią, kuri reiškiasi visais edukacinės veiklos komponentais (Rupšienė, 2016). Po to šis terminas nedrąsiai, bet vis labiau pradėtas vartoti mokslinėje ir praktinėje kalboje. 2011 m. B. Bitinas (2011) pažymėjo žodžio *edukacija* vartojimo kaip *education* atitiktį patrauklumą. Tačiau jis išreiškė abejonę, kad tai gali būti bereikalinga tarptautinių žodžių ekspansija į lietuvių kalbą. Šiuo metu tenka pripažinti, kad ši ekspansija – jau įvykęs faktas: mokslinėse publikacijose pilna tokių žodžių junginių kaip *socialinis edukacinis*, *edukaciniai veiksniai*, *edukacinės kompetencijos* ir kt.; be to, įvairioje veikloje plačiai vartojamos sąvokos *edukacinės programos*, *edukacinė veikla*, internete apstu reklamų apie *edukacinius mokymus* ir *edukacinius renginius*. Vadinasi, *educare* koncepcija pati grįžta į Lietuvą ir mokslininkams belieka pripažinti šį faktą (Rupšienė, 2016, p. 14). L. Rupšienės (2016, p. 14) teigimu, *educare* koncepcija grįžta į Lietuvą dėl jos vartojimo paprastumo, paplitimo įvairiose kalbose ir įvairiausiuose veiklos kontekstuose.

Kalbant apie sveikatos priežiūros specialistų edukacinę veiklą ir šios veiklos įvaldymui reikalingas kompetencijas, šiame darbe laikomasis požiūris, kad edukacinės veiklos komponentai yra *švietimas*, *mokymas*, *lavinimas*, *auklėjimas* (Rupšienė, 2016):

2 pav. Edukacinės veiklos komponentai (parengta autorės pagal L. Rupšienė, 2016)

Kalbant apie skirtingus edukacinės veiklos objektus (vaikų, jaunimo ar suaugusiųjų švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą), galima stebėti tam tikrus skirtumus taikomos prieigos atžvilgiu (Andriekienė ir kt., 2006). Pavyzdžiui, jei kalbama apie visuomenės sveikatos priežiūros specialistų edukacinę veiklą, tai edukacinės veiklos objektas bus nukreiptas į vaikus ir jaunimą. Todėl teikiant edukacines paslaugas, bus remiamasi pedagogine prieiga, o specialistui bus reikalingos specialios edukacinės kompetencijos, skirtos vaikų ir jaunimo auklėjimui, lavinimui, mokymui ar švietimui. Tačiau kitais atvejais, sveikatos priežiūros lauke teikiamos edukacinės paslaugos (pavyzdžiui, slaugytojų ar šeimos gydytojų edukacinė veikla ugdant sveiką gyvenseną, sveikatos mokymas) yra skirtos suaugusiems asmenims, todėl reikalinga andragoginė prieiga ir specialios edukacinės kompetencijos.

Apibendrinant galima teigti, kad edukacinės veiklos terminas pradėtas vartoti šnekamojoje kalboje anksčiau, nei buvo pagrįstas moksliskai, žvelgiant iš dabarties ir istorinės perspektyvos. Edukacinės veiklos terminas Lietuvoje atsirado Apšvietos epochoje ir siejamas su įvairiose šalyse paplitusia educare koncepcija, kuri reiškė mokymą, lavinimą, auklėjimą ir švietimą. Lietuvą okupavus carinei Rusijai, o vėliau Sovietų Sąjungai, educare koncepcija yra išstumiamą ir įsigali enlightenment (švietimo) koncepcija. Tačiau šiandieną stebima tendencija edukacinės veiklos terminą vartoti lygiagrečiai kartu arba labai panašia prasme su švietimo, mokymo, ugdymo, auklėjimo, lavinimo terminais, kas gali kelti tam tikrą nesusikalbėjimą mokslininkų ir praktikų bendruomenėje, nes sunku apibūdinti, rasti tam tikrą visų minėtų terminų moksliskai pagrįstą takoskyrą. Todėl nuo XX a. pabaigos Lietuvoje vėl stebimas educare koncepcijos terminų (edukacija, edukacinė veikla, edukacinės kompetencijos ir kt.) grįžimas į Lietuvos mokslininkų ir praktikų kalbą dėl mokslinės anglų kalbos paplitimo, educare koncepcijos terminų vartojimo paprastumo. Nustatyta, kad edukacinės veiklos komponentai yra: švietimas, mokymas, lavinimas, auklėjimas. Šie edukacinės veiklos komponentai yra pagrindiniai ir grindžia detalesnes edukacinės veiklos funkcijas konkrečioje praktinėje veikloje.

1.4. Edukacinė bibliotekų galia: biblioteka – visuomenės švietimo centras

Bibliotekos ir švietimas visada buvo tarpusavyje susijusios sąvokos (Strover, 2019). Bibliotekų teikiamos paslaugos ir ištekliai padeda sukurti palankią edukacinę aplinką. Tačiau šiandien bibliotekoms galbūt nebepakanka atlikti pagalbinio žinių šaltinio vaidmenį, nes jos gali reikšmingai prisidėti kuriant ir vykdant veiksmingas programas, kuriomis pasiekiamą tikslingų ir planuotų, o ne numanomų ar galimų rezultatų (Valaitytė, 2018).

Manoma, kad bibliotekoms reikėtų suteikti didesnę vaidmenį edukacinėje veikloje dėl šių priežasčių (Serola et al., 2011):

- tradicinis švietimas negali patenkinti šiandienos mokymosi poreikių.
- norint sėkmingai veikti sparčiai kintančiame šiandienos pasaulyje, reikia įvaldyti sudėtingus įgūdžius ir nuolatos mokytis.;
- bibliotekos siūlo gausybę įvairių mokymuisi skirtų išteklių, tokių kaip duomenų bazės, technologinės priemonės, susitikimų kambariai, verslo centrai ir daug kitų;
- bibliotekos yra pasitikėjimą užsitarnavusios institucijos, kurių durys visada atviros bet kokio amžiaus mokytis trokštantiems žmonėms ir kurios suteikia kiekvieno asmens poreikiams pritaikytą mokymosi aplinką bei pagalbą;

- bibliotekos gali būti jungiamoji grandis, susiejanti žinias, kurias asmenys įgyja mokykloje, namuose ar iš savo bendraamžių.

Tam, kad bibliotekos sustiprėtų ir geriau atliktų švietimo institucijos vaidmenį, reikia dar kartą apsvarstyti inovacijas, iš naujo apibrėžti bibliotekų veikimo principus, geriau suprasti XXI amžiaus mokslo iššūkius ir užmegzti glaudžius partnerytės ryšius su formaliojo ir neformaliojo švietimo institucijomis, taip sudarant galimybes dalytis turimais ištekliais ir praminti naujus takus švietimo srityje bei stiprinant bibliotekų edukacines galias (Manžuch et al., 2014).

XXI a. bibliotekos susiduria su tam tikrais švietimo iššūkiais. Atlikti tyrimai (Manžuch et al., 2014 ; Serola et al., 2011 ; Racelis, 2018) rodo, kad visapusiškas ir tęstinis švietimas, taikomas nuo kuo jaunesnio amžiaus, paremtas įvairiais ištekliais, peržengiantis mokyklos ribas ir pagrįstas dalyvavimu bei pastangomis sudominti, padeda vaikams, jaunimui bei suaugusiesiems pasiekti geresnių rezultatų tiek mokykloje, tiek profesiniame bei asmeniniame gyvenime. Minėtuose tyrimuose akcentuojami mokymosi principai, kurie lemia ir formuoja bibliotekų edukacinę vaidmenį ir galią švietimo srityje.

Mokymasis gali vykti bet kuriuo metu, bet kokioje vietoje, bet kokiomis priemonėmis ir bet koku tempu. Nors mokykla ir namai įprastai yra laikomi reikšmingomis žinių įgijimo vietomis, lygiai tokį pat svarbų vaidmenį vis labiau atlieka bibliotekos, muziejai, mokslo centrai, parkai, edukacinės programos ir technologijų centrai (Lamanauskienė, 2006).

Jaunimas imliau mokosi tada, kai mokymosi procesas būna suasmenintas, sudominantis bei neformalus ir kai jį noriai paremia bendraamžiai ir mentoriai (Nakrošienė ir kt., 2012). Norint užtikrinti, kad mokymosi procesas būtų įtraukiantis ir sudominantis, reikia atsakyti į klausimą: „Kokią patirtį, atveriančią kelius į mokymąsi, norėtumėte suteikti jauniems žmonėms?“, o ne į klausimą: „Ko norėtumėte išmokyti jaunimą?“ (Nakrošienė ir kt., 2012).

Tinkamai suformuoti tinklai, sujungiantys įvairius mokymosi šaltinius, pagerina mokslo rezultatus. Tinklai padeda paversti fragmentišką patirtį nuolatinio mokymosi procesu, sujungdami mokyklos, namų ir bendruomenės išteklius, mentorius bei bendraamžius, taip sukurdami įvairiapuses sąlygas įgyti mokslo žinių iš dominančių sferų (Kijauskaitė, 2016).

Tradiciškai besimokantys asmenys auditorijose praleidžia tik apie 20 proc. savo laiko, todėl, norint pasiekti ilgalaikių sėkmingų rezultatų, itin svarbu maksimaliai išnaudoti likusiuosius 80 proc. tęstiniam mokymuisi (Kinsella, 2018). Kokybiškos edukacinės ir vasaros švietimo programos pagerina mokymosi rezultatus, sumažina tikimybę, kad vaikai užmirš klasėje įgytas žinias, ir padeda sustiprinti šeimas ir bendruomenes.

Technologijos yra varomoji mokslo jėga. Skaitmeninės priemonės sudaro palankias sąlygas kitokio tipo mokymuisi, kuris naujais būdais įtraukia besimokančiuosius, suteikia galimybių mokytis visą gyvenimą ir padeda žmonėms pakeisti informacijos ir žinių valdymo įpročius

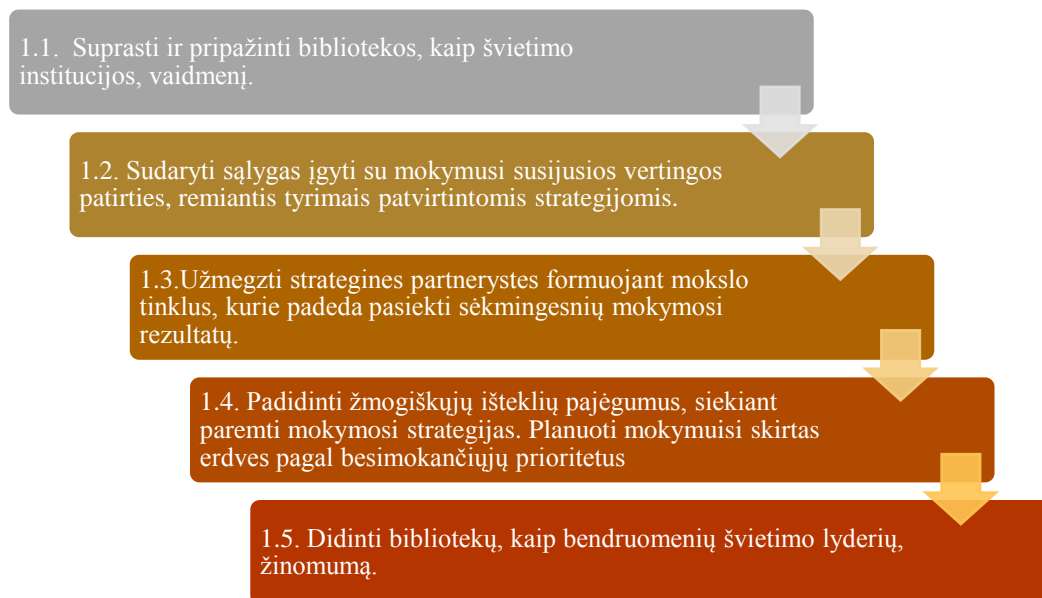
(Mažeikienė ir kt., 2008). Tinkamai suplanuotos, lengvai pasiekiamos ir atviros bibliotekos mokymosi vietos skatina aktyvų dalyvavimą ir užtikrina sėkmingus mokymosi rezultatus. Bet kokio amžiaus besimokančiuosius traukia ten, kur jie jaučiasi komfortiškai, gali užsiimti pasirinkta veikla ir prisiimti atsakomybę už savo mokymosi procesą (Trepulė ir kt., 2015). Todėl aktualus besimokantiems asmenims tampa *susietasis mokymasis* ir „*mokymosi laboratorijos*“, kurios randa savo veiklos nišą ir bibliotekose. *Susietasis mokymasis* – tai tyrimais paremta strategija, kuria siekiama mokymąsi padaryti aktualesnį besimokantiems asmenims, susieti jį su realiu gyvenimu, darbu bei skaitmeninio amžiaus realijomis (Volungevičienė ir kt., 2016). Šis požiūris pabrėžia itin svarbų ryšį tarp trijų mokymosi sferų: interesų, bendravimo su bendraamžiais ir akademinų studijų, ir yra paremtas keturiais mokymosi principais (Ito, 2013):

- dalyvauti gali visi;
- mokymasis vyksta per praktinius užsiėmimus;
- iššūkiai yra nuolatiniai mokymosi proceso palydovai;
- viskas yra tarpusavyje susiję

„Mokymosi laboratorijos“ (*angl. Learning Labs*) – tai bibliotekose bei muziejuose įrengtos erdvės bei įdiegtos programos, kurios sudaro sąlygas susietajam mokymuisi ir kurias įkvėpė paaugliams skirta skaitmeninė iniciatyva „YouMedia“, išplėtota Čikagos viešojoje bibliotekoje (Ito, 2013). Džono D. ir Katerinos T. Mac Arthur fondas (*angl. The John D. and Catherine T.*) bei Muziejų ir bibliotekų paslaugų asociacija (*angl. Institute of Museums and Library Services*) yra paskyrę lėšų finansuoti „mokymosi laboratorijų“ diegimą 24 JAV bibliotekose ir muziejuose (The MacArthur Foundation, 2009).

Bibliotekos *jau dabar tarnauja kaip mokymosi visą gyvenimą, švietimo centrai* (Pečeliūnaitė, 2018). Čia bet kokio amžiaus žmonėms suteikiama galimybė mokytis ir kurti, o ne būti vartojais ar pasyviais stebėtojais.

Siekiant sustiprinti bibliotekų, kaip bendruomenių švietimo centrų, vaidmenį ir išplėsti turimus išteklius, kurie patenkintų XXI a. mokymosi poreikius, būtina pakeisti bibliotekų veikimo ir sąveikos su bendruomene principus (Paliukaitė, 2014). Žemiau esančiame paveiksle pateikiamos šešios strategijos, padedančios bibliotekoms tapti bendruomenių švietimo židiniais (3 pav.) :

3 pav. Bibliotekų strategijos, padedančios tapti švietimo centrais (parengta pagal : Paliukaitė, 2014; Manžuch et al., 2014; Jantz, 2012; Irwin et al., 2019; Abraham, 2010)

1. *Suprasti ir pripažinti bibliotekos, kaip švietimo institucijos, vaidmenį.* Šiandieną mokyklos nebėra vienintelės institucijos, atsakingos už visuomenės švietimą. Modelis, pagal kurį mokymasis gali vykti „bet kuriuo metu, bet kokioje vietoje, bet kokiomis priemonėmis ir bet koku tempu“, praplečia mokymosi galimybes ir yra puikiai suderinamas su bibliotekos turimais pajėgumais, ištekliais, auditorija ir bibliotekos vieta bendruomenėje (Paliukaitė, 2014). Tam, kad būtų realizuotas bibliotekų, kaip švietimo institucijų, vaidmuo, reikia:

- suprasti ir aiškiai apibrėžti, kodėl švietimas yra vienas svarbiausių bibliotekos prioritetų ;
- maksimaliai padidinti personalo kompetencijas švietimo funkcijoms įgyvendinti;
- daugiau dėmesio skirti aktualių mokymosi tikslų nustatymui ir įvertinimui negu naudojamoms priemonėms ar programos lankomumui;
- formuoti vidinius tarpusavio ryšius tarp bibliotekų švietimo programų ir išorinius ryšius su kitų bendruomeninių švietimo institucijų siūlomomis programomis;
- iškelti besimokančiųjų į pirmą vietą planuojant ir tobulinant sąlygas mokymosi patirčiai įgyti;
- subalansuoti bibliotekų siūlomus materialiuosius bei žmogiškuosius išteklius mokymosi tikslams pasiekti.

2. *Siūlyti veiksmingas švietimo programas, remiantis tyrimais patvirtintomis strategijomis.* Bibliotekos daro didelę pažangą atlikdamos savo, kaip mokymosi procesų skatintojo, vaidmenį, kurdamos programas, įtraukiančias įvairias besimokančiųjų grupes, ir vertindamos mokymosi

tikslus, užuot akiai skaičiavusios lankomumą (Jantz, 2012). Toliau pateikiami bibliotekų siūlomų naujų švietimo programų pavyzdžiai:

- paaugliams skirtos „mokymosi laboratorijos“, kurios sujungia suaugusių mokytojų konsultacijas, skaitmenines priemones bei tradicines informacijos sklaidos terpes, siekiant užtikrinti mokymosi aktualumą, suteikti galimybę mokytis visą gyvenimą ir motyvuoti bei įgalinti besimokančiuosius surasti dominančias sritis ir toliau į jas gilintis;
- ištikus metus rengiamos skaitymo programos, kuriose gali dalyvauti bet kokio amžiaus skaitytojai ir kurios yra suderintos su mokyklos skaitymo programomis bei kitomis bendruomeninėmis raštingumo skatinimo iniciatyvomis;
- nauji mokymosi modeliai, tokie kaip „mokslo kavinės“, lavinančios paauglių bei suaugusiųjų tiriamuosius, technologinius, inžinerinius ir matematinius įgūdžius (TTIM), ir bendruomeninėse susitikimų vietose (*angl.* makerspace) rengiamos programos, kurios skatina nepriklausomą mąstymą, iniciatyvumą ir kūrybišką „pasidaryk pats“ principu paremtą veiklą;
- įvairūs žaidimai, ugdatys kritinį mąstymą, problemų sprendimo, sprendimų priėmimo bei kūrybinius įgūdžius.

3. *Užmegzti strategines partnerystes formuojant švietimo tinklus, kurie padeda pasiekti sėkmingesnių mokymosi rezultatų.* Bibliotekos suvokia partnerysčių svarbą vykdant sėkmingas programas ir užmezgant glaudžius ryšius. Remdamosi šia patirtimi, bibliotekos gali tapti bendruomenių švietimo centrais (Manžuch ir kt., 2014). Tam reikia:

- identifikuoti bendruomenių poreikius ir apibrėžti bendrą tikslą;
- pažinti bendruomenės gyvenimo specifiką, įskaitant organizacijas, kurios dalyvauja švietimo procese, jų rengiamas programas bei jų dalyvius, šių organizacijų turimus pajėgumus ir bendradarbiavimo galimybes;
- formuoti stipresnius švietimo tinklus, identifikuojant bendrus sąlyčio taškus tarp bibliotekų siūlomų švietimo programų bei kitų švietimo institucijų programų.
- steigti mokslo tinklus ir jiems vadovauti, išnaudojant bibliotekos, kaip bendruomenės centro, vaidmens siūlomas galimybes;
- koordinuoti interneto sistemas, kurios palengvina mokymosi procesą ir informacijos mainus;
- užmegzti ilgalaikius partnerystės ryšius su mokyklų sistemomis, kurios susieja bibliotekų švietimo programų mokymosi tikslus su mokyklų ugdymo programomis, paremia mokyklų apibrėžtus prioritetus ir skatina nuolatinius informacijos mainus.

4. *Padidinti personalo pajėgumus, siekiant paremti bendrąsias mokymosi strategijas. Planuoti mokymuisi skirtas erdves pagal besimokančiųjų prioritetus.* Bibliotekų, kaip

bendruomenių švietimo institucijų, ilgalaikiai sėkmei reikalingi nauji personalo įgūdžiai. Atlikto tyrimo metu (Irwin et al., 2019) 41 proc. bibliotekų vadovų, paklausti apie tris pagrindinius iššūkius, su kuriais jie susiduria, nurodė būtinybę turėti personalą, kurio įgūdžiai būtų pakankami šiandienos poreikiams patenkinti. Pasak bibliotekų vadovų, jiems reikia iniciatyvių darbuotojų, kurie pajėgtų užmegzti ir išlaikyti ryšius ir skatintų besimokančiuosius domėtis naujomis idėjomis bei galimybėmis. Toliau pateikiami būdai, kurie gali padėti bibliotekoms įvykdyti naujus su personalu susijusius reikalavimus (Irwin et al., 2019):

- atliekant darbuotojų paiešką, pirmenybę teikti į edukacinį procesą orientuotiems įgūdžiams;
- iš naujo apibrėžti personalo struktūrą taip, kad pagrindinė vadovybės atsakomybė būtų rūpinimasis bibliotekos šviečiamąja funkcija;
- suteikti esamiems darbuotojams galimybės kelti kvalifikaciją, siekiant padėti jiems lavinti naujus įgūdžius, prisiimti naujus vaidmenis ir geriau suprasti naujus su švietimo procesu susijusius tyrimus bei mokymosi tikslus;
- veiksmingai išnaudoti partnerystės ryšius, kad būtų galima į pagalbą pasiteikti kitų organizacijų personalo pajėgumus teikiant paramą besimokantiesiems remiantis naujais metodais;
- stengtis užmegzti partnerystes su viešaisiais bei privačiais subjektais ir teikti paraiškas dėl subsidijų, siekiant įgyvendinti naujas programas ir parūpinti lėšų naujiems personal poreikiams;
- prisidėti tobulinant bibliotekininkystės ir informatikos studijų programas, kad būtų patenkintas tam tikros kvalifikacijos darbuotojų poreikis.

Planuojant edukacinei veiklai palankių bibliotekų erdves, dėmesys skiriamas ne tik knygoms, bet ir žmonėms, technologijoms bei bendravimo galimybėms. „Mokslo kavinės“, informaciniai forumai ir bendriems projektams skirtos susitikimų vietos skatina dalyvavimu pagrįstą mokymąsi. Pritaikant bibliotekų erdves mokymuisi, gali prireikti ne tik pertvarkyti patalpas, bet ir atlikti daugiau pakeitimų. Tai galima įgyvendinti palaiapsniui, o pagrindinis klausimas, kuriuo reikėtų remtis, skamba taip: „Kam turėtų tarnauti ši vieta“, o ne: „Kas turėtų būti padėta šioje vietoje“ (Duobinienė ir kt., 2002). Keletas pavyzdžių, iliustruojančių, kaip bibliotekos gali planuoti mokymuisi skirtas erdves:

- įsteigti nedidelį verslo centrą, kuriame būtų įrengtos kompiuterizuotos darbo vietos, susitikimų kambariai ir parūpinti verslui naudingi ištekliai, tenkinantys augančio nepriklausomų verslo įmonių sektoriaus mokymosi ir veiklos poreikius;
- paversti tradicinę biblioteką kompiuterinio raštingumo ugdymo ir kvalifikacijos tobulinimo centru, kuris padėtų spręsti nedarbo problemas;

- įsteigti „mokymosi laboratorijas“, kurios atvertų jaunimui naujų galimybių, kuriose, padedant suaugusiems mentoriams, galima būtų gilintis į dominančias sritis, naudotis įvairiomis informacijos sklaidos terpėmis ir bendrauti su bendraamžiais ;
- jei yra galimybių, integruoti bibliotekų padalinius į pagrindines, aukštąsias mokyklas, kad mokykloms būtų suteikta prieiga prie kokybiškos mokymosi medžiagos, kuri kitaip negali būti prieinama dėl riboto biudžeto.

Bibliotekos turi unikalų pranašumą kuriant optimalią mokymuisi palankią erdvę, nes jos jau yra pelniusios bendruomenės pasitikėjimą kaip plačiai atveriančios savo duris institucijos (Chaputula et al., 2017). Tolesni žingsniai, leidžiantys bibliotekoms tapti patikimomis ir mokymuisi palankiomis institucijomis, gali pasitarnauti skatinant dalyvavimu pagrįstą mokymąsi, kuris sparčiai besikeičiančiame pasaulyje bus itin vertingas bibliotekų lankytojams (Butt et al., 2018).

5. Didinti bibliotekų, kaip bendruomenių švietimo centrų, žinomumą. Nepaisant bibliotekų, kaip švietimo centrų, potencialo, dažnu atveju jos nėra laikomos švietimo lyderiais (Abraham, 2010), nes bibliotekų edukacinės programos dažnai suvokiamos kaip pagalbinių, o ne pagrindinių švietimo sistemos komponentai. Dauguma bendruomenių lyderių, piliečių, bibliotekų lankytojų ir netgi darbuotojų tebelaiiko bibliotekas knygų saugyklomis. Bibliotekos gali akcentuoti savo, kaip mokslo centrų, funkciją šiais būdais (Abraham, 2010):

- labiau pabrėžti švietėjo, o ne paslaugų teikėjo funkciją;
- vertinti su mokymusi susijusią patirtį, prioritetus ir tikslus, o ne lankomumą ir knygų išdavimą;
- dalyvauti diskusijose, kuriose aptariami klausimai, susiję su bendruomenės švietimo poreikiais bei tikslais;
- reguliariai palaikyti ryšį su kitomis bendruomenės švietimo institucijomis bei organizacijomis;
- priskirti visoms bibliotekos edukacinėms programoms tam tikrus mokymosi tikslus;
- suderinti jaunimui skirtas bibliotekų edukacines programas su mokyklų, universitetų ugdymo programomis, kad būtų galima remtis mokykloje įgytomis žiniomis ir užpildyti jų spragas;
- užtikrinti, kad edukacinė veikla būtų akcentuojama visose bibliotekos komunikacijos žinutėse;
- įtraukti partnerius, kurie padėtų skleisti žinią apie bibliotekos vaidmenį švietimo procese;
- įtvirtinant švietimo lyderio pozicijas.

Švietimo sistemai reikalingi pokyčiai, kad ji taptų žymiai stipresnė, parengtų bet kokio amžiaus žmones susidoroti su šiandienos globalios ekonomikos iššūkiais ir atvertų galimybes sėkmei bet kokiame gyvenimo etape (Biveinis, 2018). Tautos išrinkti pareigūnai, pedagogai, tėvai ir

patys mokiniai vieningai sutaria, kad mokykla nebėra vienintelė švietimo institucija ir kad mokymosi procesas turi peržengti mokyklos ribas, norint pasiekti geriausių mokymosi rezultatų (Carrillo et al., 2019). Prasti mokinių pasiekimai klasėje neturi nulemti viso likusio gyvenimo. Todėl labai svarbu pritaikyti platų spektrą mokymosi visą gyvenimą strategijų, siekiant užtikrinti asmenų ir bendruomenių sėkmę. Tai atsispindi ir LR Kultūros ministro, ŠM ministro įsakyme (2018), kuriame numatytas bibliotekų plėtros strateginių krypčių 2016–2021 metams vienas iš pagrindinių šalies bibliotekų sistemai keliamų uždavinių – didinti teikiamų neformaliojo švietimo paslaugų įvairovę, prieinamumą ir kokybę bei efektyvinti mokymąsi. integruojant bibliotekų išteklius bei paslaugas į formaliojo švietimo procesus ir priemones. Tas pats įsakymas numato, bibliotekų paslaugų teikimo uždavinius:

- teikti švietimo informacinės pagalbos paslaugas,
- organizuoti veiklas, skatinančias skaitymą, savišvietą, kultūrinį ir socialinį sąmoningumą,
- ugdyti bendrąsias kompetencijas, medijų ir informacinį raštingumą.

Visi šie uždaviniai dar labiau išryškina bibliotekų edukacines galias, dar kartą įrodoma, kad bibliotekų paslaugų paskirtis – būti atviru informacijos išteklių ir mokymosi centru, teikiančiu bendruomenei būtinas pagalbos mokymuisi ir savišvietos procesui organizuoti paslaugas.

Apibendrinant galima teigti, kad bibliotekos turi unikalią galimybę būti dar reikšmingesnės ir vertingesnės bendruomenei, suteikdamos naudingų edukacinių galimybių ir parūpindamos naujų edukacinių priemonių. Tuo reiškiasi edukacinė bibliotekų galia. Būtų trumparegiška teigti, kad bibliotekos NĖRA mokymosi centrai, suvokiant jų patirtį, pajėgumus, išteklius ir vietą bendruomenėje. Tačiau tam, kad bibliotekos galėtų tapti gerbiamomis švietimo įstaigomis, jų vadovai turėtų geriau apgalvoti, kaip apibrėžti ir perteikti bibliotekos prioritetus, sistemingiau plėtoti ir įgyvendinti edukacines programas bei vertinti edukacinius tikslus. Švietimo tobulinimas yra esminis nacionalinis prioritetas, ir bibliotekos gali atlikti pagrindinį vaidmenį siekiant šio tikslo. Bibliotekos padeda nutiesti tiltą į ateitį, kuris dabar kaip niekada svarbus siekiant švietimo sistemos tobulėjimo.

1.5. Bendruomenės samprata ir pagrindiniai bruožai

I. Leliūgienės ir kt. (2011) teigimu, apibrėžti bendruomenę yra itin sunku, kadangi iki šiandienos vis dar nėra vieningos nuomonės dėl bendruomenės sampratos (p. 3), nepaisant to, įvairiuose moksliniuose šaltiniuose vis daugiau dėmesio skiriama bendruomenių ir jų problematikai įvairiose vietovėse nagrinėti. Lietuvoje šiuos reiškinius (bendruomenė, bendruomenės centrai, bendruomeninė veikla) pradėjo analizuoti mokslininkai R. Grigas (2000) ir S. Būdvytis (2014). Pastarasis nurodo, jog amerikiečių sociologas Hileris įvairiuose šaltiniuose aptiko per 90 skirtingų

bendruomenės apibrėžimų. Tai aktualu dėl to, kad šiandien vietos bendruomenės pakankamai sėkmingai įgyvendina vietos plėtros projektus, jos turi galimybę gauti nacionalinę ir Europos Sąjungos paramą.

Užsienio ir Lietuvos mokslininkai vietos bendruomenes bei jų plėtros procesus analizuoja gana aktyviai: S. Nefas ir kt. (2011), V. Gegužienė ir kt., (2004), V. Pilipavičius (2007), J. Jasaitis (2011), I. Leliūgienė ir kt., (2011), J. Dalton et al.. (2007), I. Vidrevičienė ir kt. (2010) ir kt.

Anot G. Kvieskienės (2005), bendruomenėje svarbiausias elementas yra žmonės, turintys tą patį interesą. Tuo tarpu bendrija yra specifinis socialinės organizacijos tipas, priešingai nei daugelis kitų socialinių organizacijų, neturinti aiškiai apibrėžto tikslo. Bendrijų organizavimas yra žmonių orumo, savarankiškumo, iniciatyvos ugdymo būdas, interesų bei tikslų įgyvendinimo forma, pilietiškumo ir demokratijos mokykla. Ta pati mokslininkė (Kvieskienė, 2005), analizuodama bendrijos ir bendruomenės sąvokų vokiečių bei anglų kalbų lingvistines reikšmes, prieina išvados, kad šios sąvokos yra sinonimai. Anot mokslininkės, minėtų kalbų žodžiai į lietuvių kalbą verčiami ta pačia reikšme.

Bendruomenių yra įvairių. Bendruomenių tipologizaciją lemia: vaidmuo dalijantis žiniomis, socialinės paramos kontekstas, kuriamas asmens tapatumas, tikslai, funkcionalumas, socialiniai santykiai ir jų struktūros, organizacijos tipai bei sociologiniai bruožai (Būdvytis, 2014). Labai svarbus aspektas yra tas, kad bendruomenė funkcionuoja kaip socialinė sistema (Bučaitė, 2007).

Pačia plačiausia reikšme bendruomenės konceptas antropologijos, sociologijos perspektyvoje reiškia žmonių bendruomenę, t.y. žmonių grupę, kurią sieja emociniai ryšiai ir bendrumo jausmas („mes – jausmas“) (Racino, 2014). Organizuotos bendruomenės yra vienas pagrindinių atviros visuomenės veiksmų. Teigiama, kad „...bendruomenės – tai šeimų ir žmonių grupės, kurias jungia tam tikros bendros naudojimo vertybės, turinčios vieningas tarnybas, įstaigas, interesus ar geografinį artumą“ (Bogdan et al., 2009, p. 129).

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000), ši sąvoka nusakoma teigiant, kad bendruomenė yra gamybiniais ir kitais santykiais susijęs gyvenimas.

Įvairių mokslo šakų mokslininkų požiūrį į bendruomenės sampratą bei bendruomeniškumo fenomeną tyrinėjo E. Štuopytė (2002). „Šiuolaikinė bendruomenė – tai organizuotas politinis, municipalinis ar socialinis darinys; toje pat vietoje gyvenančių žmonių grupė; religinės ar kitokios tapatybės vienijamų žmonių grupė“ (Štuopytė, 2002, p.18).

Bendruomenei susidaryti pagrindas gali būti labai įvairus (Canuto et al., 2000):

- *teritorinis* – kaimo bendruomenė, parapijos bendruomenė, miesto bendruomenė, apskrities bendruomenė, Užupio bendruomenė;
- *religinis* – krikščionių (katalikų bendruomenė, liuteronų bendruomenė, reformatų bendruomenė, Pravoslavų ir kt.) bendruomenė;

- *profesinis* – Architektų bendruomenė, Gydytojų bendruomenė, Atviro kodo programuotojų bendruomenė, Lietuvos PHP programavimo bendruomenė;
- *tautinis, kultūrinis, teritorinis* – Pasaulio lietuvių bendruomenė (Long Island Lietuvių Bendruomenė, Vokietijos lietuvių bendruomenė, Šveicarijos lietuvių bendruomenė); Lietuvos žydų bendruomenė, JAV lietuvių bendruomenė, Lietuvos Romuva.
- *ekonominis, lobistinis* – Pramonės ir prekybos rūmai;
- *mokslinis taikomasis* – Klaipėdos universiteto technologijų parkas;
- *interesai, pomėgiai* – interneto bendruomenė, Kuršių nerijos mylėtojų bendruomenė; Taizė bendruomenė, Pilnų Namų Bendruomenė, Lietuvos Ubuntu Linux bendruomenė.
- *visuomeninis* – mokyklos, akademinė bendruomenė, L. Ivinskio gimnazijos bendruomenė;
- *politinis* – visuomeninis – profesinė sąjunga.

XX a. pirmosios pusės sociologiniame mąstyme dominavusi koncepcija paskatino bendruomenės tyrimų disciplinos atsiradimą. Todėl bendruomenė suprantama, kaip tapatybės ir bendrumo jausmas, kuris atsiranda priklausant tam tikrai vietai, organizacijai ar socialinei grupei (Idėjų žodynas, 2002).

Pirmasis bendruomenę susieti su vietoje, į bendruomenės sąvoką įtraukdamas geografinį supratimą, pasiūlė P. Worsley (1987, cit. Štuopytė, 2002). Be to, jis pirmasis pasiūlė šį terminą vartoti siejant su bendradarbiavimu, siekiant tikslo. Geografinę aprėptį, aiškinant bendruomenės sampratą, naudoja ir Lietuvos mokslininkės V. Baršauskienė ir kt. (2001). Pasak autorių, *bendruomenė* – tai geografinė teritorija su panašiomis politinėmis – teisinėmis sistemomis; socialinio prasmingumo tam tikrų santykių, tradicijų, normų ir elgesio sferoje forma; struktūra bendroms problemoms spręsti bei siekti bendrų tikslų. Tyrėjos pažymi, kad *bendruomenė* gali funkcionuoti tik dalyvaujant visiems jos nariams, nes kitaip žmonės patenka į socialinės atskirties erdvę ir nusiteikia prieš bendruomenę, kuri negali nieko pasiūlyti savo bendruomenės nariams ir neįtraukia jų į savo gyvenimą (Baršauskienė ir kt., 2001). Bendruomenei priskiriamas tipišką socialinis bendradarbiavimas, kuris sukelia bendrumo dvasią ir bendruomeniškumo jausmus (Kvieskienė, 2005). Bendruomenė gali būti suprantama kaip socialinė sistema, turinti gyventojus, bendras institucijas ir vertybes bei reikšmingą sąveiką tarp individų ir institucijų (Baršauskienė ir kt., 2001).

Pasak Nefo ir kt. (2011) „*funkcionalioji vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui – dėl to atsiranda bendri interesai ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei*“ (p. 153).

Išnagrinėjus apibrėžčių turinį, matyti, kad bendruomenės apibūdinimus vienijantys dalykai yra:

- geografinė teritorija, skiriama sąlyginai;

- bendruomenė – socialinė sistema;
- bendruomenė, kaip įvairių savybių ir santykių rinkinys.

Vadovaujantis bendruomenės kaip sistemos apibūdinimu (Baršauskienė ir kt., 2001), galima daryti išvadą, kad *bendruomenė – didelė, atvira, gyva, dinaminė, tikimybinė, organinė, sudėtinga socialinė sistema*. Todėl nepaprastai svarbu bendruomenę pažinti, norint dirbti su ja ir joje, panaudoti jos išteklius įvairioms problemoms spręsti ir poreikiams patenkinti. Tokį bendruomenės pažinimą būtų tikslinga atlikti, remiantis sisteminiu požiūriu, kadangi bendruomenė gali būti analizuojama, kaip sistema. Tokį sisteminių bendruomenės pažinimo metodą pasiūlė G. Barzilai (2013). Minėto autoriaus nuomone, bendruomenę pažinti padeda jos charakteristikos: 1) *bendruomenės ribos*; 2) *bendruomenės bruožai*; 3) *bendruomenės funkcijos*.

1. *Bendruomenės ribos*. Tai, kad bendruomenė yra viena svarbiausių socialinių institucijų, jei galime užčiuopti jos kontūrus, teigia I. Leliūgienė ir kt. (2011). Ji pažymi, kad mažų miestelių bendruomenės visame pasaulyje yra saugesnės, puoselejančios socialinės kaimynystės, savitarpio pagalbos tradicijas (Leliūgienė ir kt., 2011).

2. *Bendruomenės bruožai*. Pagrindiniai bendruomenių bruožai (pagal: Būdvytis, 2014; Grigas, 2000 ir kt.):

- susideda iš asmenų, esančių socialinėje sąveikoje tam tikroje geografinėje vietoje ir turinčių vieną ar daugiau bendrų ryšių,
- jungiasi su kitomis bendruomenėmis per kultūrą ir įsitikinimų sistemas, interesus, bendrą veiklą;
- bendruomenės gali būti skirstomos pagal: tikslus; sociologinius bruožus; vaidmenį; dydį; socialinius-kultūrinius ypatumus, bendruomenės vidaus prigimtį, funkcionalumą; kuriamą asmens tapatumą;
- tarp vietos, interesų, virtualios, profesinės, įsivaizduojamos ir veiklos bendruomenių bendra yra jų poreikis turėti narius ir vienijančią sritį (teritorija, interesas, vertybes, problemas);
- bendruomenė moksliniuose darbuose nagrinėjama plačiaja (tauta, visuomenė, regionas ir pan.) ir siaurąja („šeima be sienų“, gatvė, kvartalas, teritorinė, veiklos, parapijos bendruomenė ir pan.) prasme.

Aptariant bendruomenės vidaus prigimtį, manoma, kad bendruomenės vidus – tai sąveika tarp bendruomenės vienetų ir jos narių. Siekiant suprasti tą sąveiką bendruomenėje, svarbu surinkti informaciją iš tos bendruomenės individų ir mažų grupių (Baršauskienė ir kt., 2001). Turėdami šią informaciją, galime identifikuoti tos bendruomenės stipriąsias ir silpnąsias puses. Anot tyrėjų, bendruomenė negali būti be individo, o individas be bendruomenės; taip pat ir švietimas, edukacija neįmanomi be šių subjektų sąveikos. Vadinasi, bendruomenė – tai vidinis individų ryšys.

Kitos tyrėjos, R. Dobranskienės (2004) nuomone, dabartinėje visuomenėje svarbiausiu bendruomenės bruožu laikytinas intensyvus ir daugiaplanis bendruomenės narių bendravimas, kuris remiasi ne vien racionaliais, bet ir emociniais, dvasiniais ryšiais. Bendruomenės narius vienija panaši pasaulėžiūra, vertybės, gyvenimo būdas (Dobranskienė, 2004).

Reikia pažymėti, kad analizuojant bendruomenės sampratą ir veiklą, būtina išskirti jos socialinius – kultūrinius ypatumus. Kaip teigia G. Kvieskienė (2003), bendruomenės viduje vykstantis socialinis – kultūrinis gyvenimas dažniau pastebimas kaimo ir mažų miestelių tipo gyvenvietėse. Mokslininkė daro išvadą, kad bendruomenė – labai svarbus visuomenės gyvenimo kokybės socialinis junginys, užtikrinantis daugelio socialinių funkcijų racionalų panaudojimą, gerinant socialinę – psichologinę žmogaus gyvenseną, ji skatina socializacijos procesą.

Bendruomenės funkcijos. Kitas aspektas, charakterizuojantis bendruomenę, yra bendruomenės funkcijos. R. Bogdan ir kt. (2009) išskiria šias bendruomenės funkcijas: *gamyba – paskirstymas – vartojimas; socializacija; socialinė kontrolė; socialinis dalyvavimas; tarpusavio parama*. Pasak minėtų autorių, bendruomenės, kurios gerai atlieka savo funkcijas ir patenkina žmonių poreikius, pasižymi autonomiškumu. Jos yra pajėgios kovoti su problemomis ir sujungti žmogiškuosius išteklius toms problemoms spręsti. Tose bendruomenėse vyrauja ryškus valdžios pasiskirstymas, o bendruomenės nariai joms yra įsipareigoję, jų dalyvavimas yra galimas ir skatinamas.

Atlikus bendruomenės koncepto analizę, galima teigti, kad autoriai įvairiausiais požiūriais analizuoja bendruomenės sąvoką ir bando išskirti šios sąvokos bruožus ir funkcijas. Šie požiūriai yra skirstomi į klasikinį, tautinį – patriotinį, šiuolaikinės vietos bendruomenės ir valstybinį (administracinį). Šiandien yra daug skirtingų bendruomenės apibūdinimų. A. Baršauskienė ir kt., (2001) pabrėžia tai, kad „analizuojant bendruomenę, remiamasi keliais požiūriais: 1) struktūriniu, 2) socialiniu – psichologiniu, 3) žmonių ir teritorijos, 4) veiklos procesu, 5) socialinės sistemos funkcionavimo“ (p. 17). Pasak J. Dalton, ir kt. (2007) yra galybė apibrėžimų, kurie interpretuoja bendruomenės sąvoką, jos lygius bei sudedamąsias dalis. Tačiau turbūt dažniausias sutiktas apibrėžimas yra toks, kuris teigia, kad *bendruomenė yra žmonių grupė, siejama tam tikrų ryšių, nes*, pasak R. Dobranskienės (2004) šiandieninėje visuomenėje pačiu svarbiausiu bendruomenės bruožu yra laikomas intensyvus ir daugiaplanis narių bendravimas. Taigi bendravimas remiasi ne tik racionaliais, bet taip pat dvasiniais ir emociniais ryšiais. Bendruomenės narius vienija panaši pasaulėžiūra, gyvenimo būdas bei vertybės. Labai svarbi yra ir gyvenamoji vieta, kurioje būtent ir iškyla buitinės, socialinės ir ekonominės reikmės. Žmones į grupinę veiklą vienija bendrijos.

Siekiant geriau suprasti bendruomenės ir bendrijos skirtumus, jie pateikti žemiau esančioje lentelėje (2 lentelė). Darbo autorės nuomone iš lentelės yra matomi bendruomenių ir bendrijų skirtumai. Iš to galima daryti prielaidą, kad visgi bendruomenė yra arčiau žmogaus. Bendruomenės

nariai jaučiasi priklausantys grupei, jie pasiryžę aukoti savo interesus, kad bendruomenei būtų geriau, o štai bendrijos nariai tik žino, kad priklauso jai bei aukoja tik kai kuriuos savo poreikius.

2 lentelė. Bendruomenių ir bendrijų skirtumai (šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Dobranskienę, 2004, p. 15)

Lyginimo aspektas	Bendruomenės	Bendrijos
Veiklos apimtis	apima daug gyvenimos sferų;	sprendžia vieno ar kelių tipų uždavinius;
Nariai	bendruomenės nariai turi panašią pasaulėžiūrą, tikėjimą, vertybių skalę, jaučia moralinę vienovę;	nariai turi bendras problemas, bendrą veiklą, bendrus interesus vienoje ar keliose sferose;
Asmuo	bendruomenės narys jaučiasi priklausąs grupei, natūraliai savo interesus aukoja bendruomenės labui;	bendrijos narys žino priklausąs bendrijai, bet jai pasirengęs aukoti tik kai kuriuos savo interesus;
Bendravimas	pakankamai stipri socialinė kontrolė, savitarpio pagalba, parama, užuojauta artimam;	apsiribojama tais klausimais, kurių sprendimui sukurta bendrija;
Teisės ir pareigos	kiekvienas bendruomenės narys turi savo vietą su nerašytu pareigų, atsakomybės statusu;	bendrijos narys žino kelias savo pareigas ir teises;

Kiekvienai bendruomenei būdingas bendruomeniškumas. Įveikiant dabartinėje visuomenėje esančius pavojus ir problemas, bendruomeniškumas kaip socialinė apraiška nėra nei pozityvi, nei negatyvi. Elementarus negatyvus bendruomeniškumo pavyzdžiu gali būti grupinis nusikalstamumas. „Nusikaltėlių grupėms ir bendruomenėms labai dažnai būdingas stiprus bendruomeniškumo jausmas, atsidavimas, tarpusavio parama. Todėl bendruomeniškumas negali būti savitiksliis. Kaip žmonių socialinio organizavimosi forma jis turi padėti kelti žmogaus gyvenimo kokybę ir dvasiniu, ir materialiniu požiūriu“ (Dobranskienė, 2004, p. 14). Taip pat ši autorė išskiria teigiamus ir neigiamus bendruomeniškumo aspektus (3 lentelė). Išstudijavus lentelę, galima teigti, kad bendruomeniškumas yra labai svarbus žmogaus gyvenimo vertės, prasmės išgyvenimui, draugiškumo, tarpusavio supratimo, pareigingumo ugdymui ir saviugdai, vaikų auklėjimui, asocialumo prevencijai, tradicijų ir nacionalinės kultūros išsaugojimui; asmens saugumo jausmo patenkinimui. Iš pateiktos lentelės matyti, kad bendruomeniškumas turi nemažai blogybių. Taigi jei kažkas pradėtų piktnaudžiauti valdžia, tai gali pakenkti visai bendruomenės veiklai, tačiau jeigu bus užgniauziama gyventojų iniciatyva, tai bėgant laikui patys gyventojai taps pasyviais ir nesistengs kažką daryti bendruomenės labui.

3 lentelė. Bendruomeniškumo aspektai (šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal R. Dobranskienę, 2004, p. 14)

Teigiami aspektai	Neigiami aspektai
<ul style="list-style-type: none"> ✓ pilnesnis gyvenimo vertės, prasmės išgyvenimas; jautimasis reikalingu, vieninteliu, nepakartojamu; ✓ galimybė artimuose santykiuose geriau pažinti kitus žmones ir save; ✓ ugdomas altruizmas, draugiškumas, užuojauta, pareiagingumas; ✓ tinkama aplinka vaikų auklėjimui; socialinė kontrolė padeda išgyventi asocialų elgesį; ✓ sąlygos mokymuisi bendrauti, vadovauti, organizuoti; ✓ stabilūs, pastovūs vaidmenys (neretai paveldimi), saugumo jausmas, kurį suteikia pastovumas; ✓ galimybė efektyviai spręsti tradicinius, įprastus, bendrus uždavinius. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ „pirmo vaikino“ kompleksas, kvailio vaidmens negatyvizmas; ✓ ribotas aktyvaus bendravimo asmenų ratas trukdo suvokti save platesniame kontekste; ✓ nesubtilus ar net šiurkštus kišimasis į dvasinį pasaulį, intymius reikalus; ✓ bekompromisinė socialinė kontrolė užgniaužia iniciatyvą, nukrypimą nuo normos; ✓ atsiranda galimybė piktnaudžiauti valdžia; ✓ stabili socialinė struktūra apsunkina socialinį mobilumą, gimdo uždarumą, riboja ryšius su aplinka; ✓ apsunkintas darbo pasidalijimo procesas, daug laiko sugaištama paprasčiausiems organizaciniams veiksams.

Žinoma, šias problemas galima išspręsti, jeigu bendruomenės nariai pasirinks tikslus, numatys veiklos perspektyvas ir metodus bei priims bendrus sprendimus. Svarbiausia, ką reikia pabrėžti, kad bendruomenė daranti negatyvų poveikį žmogui, tikrai nėra pilnavertė bendruomenė, taigi reikėtų ieškoti joje esančių spragų bei jas taisyti.

Atlikta analizė parodo, kad bendruomenė yra suprantama skirtingai, bet neabejotinai ji yra didelė, atvira socialinė sistema, turinti jai būdingus bruožus ir atliekanti tam tikras funkcijas bei užimanti tam tikrą teritoriją. Todėl galima teigti, kad bendruomenė gali ir turi būti atvira socialinė sistema, sąveikaujanti su aplinka, daranti įtaką bendruomenės raidai. Apibendrinant įvairių mokslininkų nuomones dėl bendruomenės koncepto sampratos, galima teigti, kad bendruomenė - tai tam tikrus bendrumus turinti asmenų grupė, kuri yra linkusi jungtis, siekiant kartu spręsti aktualias jiems problemas ir teikti abipusę pagalbą.

Bendruomenės gali būti skirstomos pagal: tikslus, sociologinius bruožus, vaidmenį, dalijantis žiniomis, dydį, socialinius-kultūrinius ypatumus, bendruomenės vidaus prigimtį, funkcionalumą, kuriamą asmens tapatumą. Apibendrinant tris pagrindinius bendruomenės bruožus, darytina išvada, kad pagal dydį bendruomenės galima skirti teritoriniu principu arba remiantis tam tikru jos narių skaičiumi. Bendruomenė – labai svarbus visuomenės gyvenimo kokybės socialinis junginys, užtikrinantis daugelio socialinių funkcijų racionalų panaudojimą, gerinant socialinę, psichologinę žmogaus gyvenimą, ji skatina socializacijos procesą. Bendruomenė jungiasi su kitomis bendruomenėmis per kultūrą, švietimą, įsitikinimų sistemas, interesus, bendrą veiklą, kas labai ryškiai atsiskleidžia bibliotekų veiklos lygmenyje.

2. EMPIRINIS TYRIMAS: POŽIŪRIO Į BIBLIOTEKOS EDUKACINĘ VEIKLĄ VIETOS BENDRUOMENĖJE ANALIZĖ

2.1. Tyrimo organizavimas ir eiga

Tyrimo tikslas - nustatyti bibliotekos paslaugų vartotojų (vietos bendruomenės gyventojų) požiūrį į bibliotekos edukacinę veiklą.

Tyrimo probleminiai klausimai:

1. Kaip vietos bendruomenės leidžia savo laisvalaikį?
2. Kokie bendruomenės gyventojų ryšiai su vietos biblioteka?
3. Kokios bibliotekos teikiamos edukacinės paslaugos yra reikalingos?
4. Kokia yra galima bibliotekos veiklos vizija?

Tyrimo eiga ir etapai. Siekiant nuosekliai atlikti tyrimą, visas darbas suskirstytas į etapus. Jiems priskirtas laikotarpis, per kurį išsikelti tikslai turėjo būti įgyvendinti (4 lentelė):

4 lentelė. Tyrimo eiga ir etapai

Etapas	Data	Atlikti darbai
Temos pasirinkimas	2018-09	Atlikta mokslinių šaltinių apžvalga, kurios metu, analizuota esama situacija bei problematika Lietuvos ir užsienio šalių bibliotekų sektoriuje. Parengtos kelios preliminarios temos, kurios vėliau aptartos su darbo vadove ir išrinkta aktualiausia tema.
Mokslo šaltinių atranka, analizė, ataskaitos rašymas	2018-10	Analizuotos mokslinės duomenų bazės, tokios kaip EBSCO Publishing. Buvo atrinkta aktuali Lietuvos ir užsienio šalių informacija, tinkanti temos analizavimui. Surinkti straipsniai, kurie vėliau buvo analizuoti ir lyginti teorinėje darbo dalyje.
Tyrimo plano rengimas ir instrumento sudarymas	2018-12	Sudarytas tyrimo instrumentas – anoniminė anketa, kurios pagalba buvo siekta atskleisti tyrimo dalyvių požiūrį į analizuojamą objektą.
Tyrimo duomenų rinkimas	2019 11/12	Atlikta anketinė apklausa.
Tyrimo duomenų analizė, rezultatų interpretavimas bei pateikimas	2020-03-01	Gauti anketiniai duomenys susisteminti ir apdoroti SPSS programa. Atliekami skaičiavimai bei pateiktos prielaidos, įžvalgos, kurios lėmė konkrečius respondentų atsakymus.
Išvadų ir rekomendacijų parengimas	2020 -04-01	Atlikus literatūros bei tyrimo analizę, pateiktos galutinės darbo išvados.
Baigiamojo darbo ataskaitos parengimas	2020-05	Tobulinamas/koreguojamas darbas pagal darbo vadovės bei recenzento pasiūlymus ir pristatomas galutinis darbo variantas universitetui.

Tyrimo atlikimui pasirinkta kiekybinio tyrimo strategija. Renkant duomenis taikyta apklausa. Kiekybinio tyrimo metu gauti duomenys analizuoti taikant statistinius duomenų analizės metodus:

aprašomąją statistiką, koreliacinę analizę, vienfaktorinę dispersinę analizę, logistinę regresiją ir kt. Duomenų apdorojimas atliktas naudojant statistinio tyrimo programų paketą „IBM SPSS Statistics 24.0“. Atsižvelgiant į Kolmogorov-Smirnov kriterijų bei remiantis asimetrijos koeficiento ir eksceso reikšmėmis nustatyta, jog kai kurių darbe matuojamų kintamųjų skalės netenkino normalumo kriterijų ($p < 0,05$), o kitos skalės tenkino normalumo sąlygas ($p = 0,200$). Dėl šios priežasties duomenų apdorojimui taikomi ir parametrinės, ir neparametrinės statistikos kriterijai. Duomenys, kurie tenkino normalumo sąlygas, buvo aprašyti nurodant reikšmių vidurkį (M), standartinį nuokrypį (SD), t testo koeficientus (t) arba F testo koeficientus (F), laisvės laipsnius (df) ir reikšmingumo lygmenį (p). Soekiant palyginti grupių vidurkių skirtumus, taikytas Stjudento t kriterijus nepriklausomoms imtims, lyginant trijų ir daugiau grupių vidurkių skirtumus, naudota vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA). Duomenys, netenkinę normalumo sąlygų, aprašyti pateikiant vidurkinius rangus, reikšmių vidurkius (M), standartinį nuokrypį (SD), chi kvadrato koeficientus (χ^2), Z testo koeficientus (Z) bei reikšmingumo lygmenį (p). Palyginti dvi nepriklausomas grupes įvairiais aspektais naudotas Mann-Whitney U testas, o daugiau nei dviejų nepriklausomų grupių lyginimui pasirinktas Kruskal-Wallis testas. Duomenų, netenkinusių normalumo sąlygų, tarpusavio tiesinę priklausomybę vertinta apskaičiuojant Spearmano koreliacijos koeficientą. Skirtumai tarp įvairių reikšmių laikomi statistiškai reikšmingais, jei apskaičiuotoji p reikšmė mažesnė už reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$. Pasirinktas patikimumo lygmuo $p < \alpha = 0,05$.

Kiekybinio tyrimo instrumentas pateiktas 1-ame priede. Klausimynas sudarytas remiantis mokslinės literatūros analize. Kiekybinio tyrimo klausimyną sudaro kelios kintamųjų skalės ir subskalės: 1. Vietos bendruomenėje gyvenančių asmenų laisvalaikio kontekstas (1-8 klausimai); 2. Bibliotekos edukacinis vaidmuo vietos bendruomenėje (9-25 klausimai); 3. Demografiniai duomenys (26-28 klausimai). Apskaičiuotas vidinis subskalių teiginių suderinamumas ir buvo gauti tokie Cronbach α rodikliai kiekvienoje skalėje: 1. Vietos bendruomenėje gyvenančių asmenų laisvalaikio kontekstas $\alpha = 0,63$; 2. Bibliotekos edukacinis vaidmuo vietos bendruomenėje $\alpha = 0,55$; 3. Demografiniai duomenys $\alpha = 0,73$.

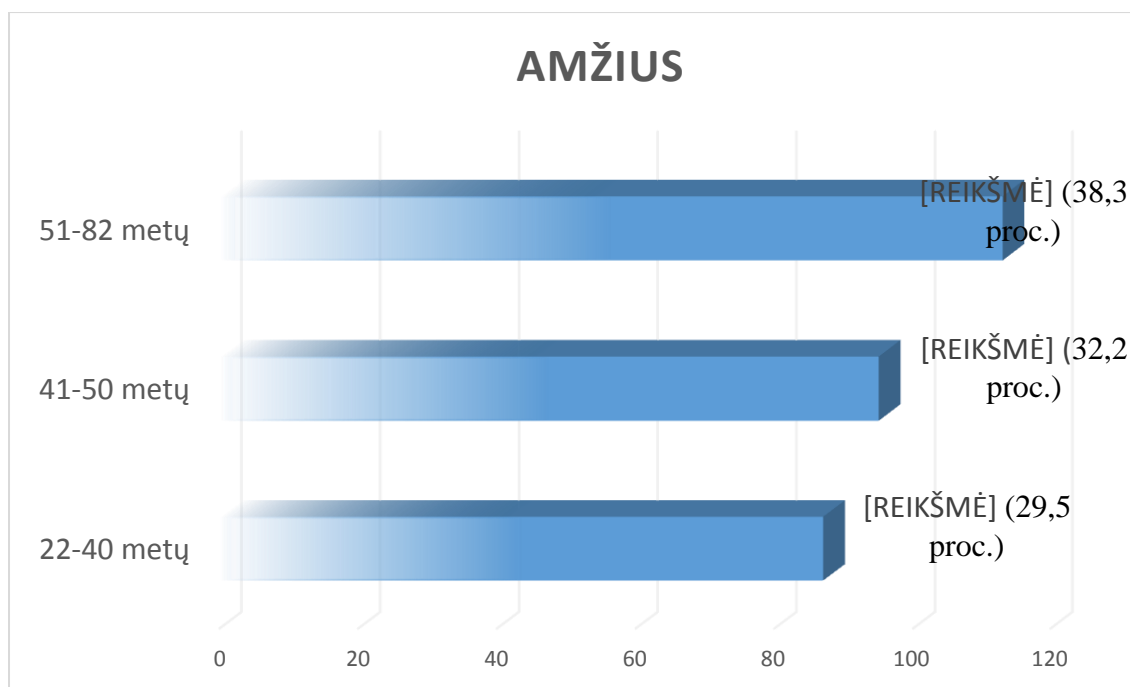
Tyrimo vieta – Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialai.

Respondentai (n=289) atrinkti atsitiktinės, kvotinės atrankos būdu: respondentai internetu atliktoms apklausoms buvo atrinkti iš kelių didelių duomenų bazių (panels), kuriose žmonės užsiregistravę Jurbarko rajono viešosios bibliotekos filialuose. Vienos tokios duomenų bazės dydis gali siekti 1 000 arba daugiau asmenų. Imtys formuotos apytiksliai reprezentatyviai pagal šias socialines demografines charakteristikas: 1) amžių; 2) lytį; 3) gyvenamąją vietą. Tyrimo atlikimo metu trijose duomenų bazėse buvo apie 1044 vartotojai. Imties dydis yra svarbus veiksnys, kuris turi įtakos statistiniam tikslumui, vertinant populiacijos požymius. Esant baigtinei populiacijai,

naudojama Panioto formulė imties dydžiui apskaičiuoti taip: $n=N/1+N\Delta^2$ (kur - n – imties dydis; N – populiacijos dydis (tyrimo atlikimo metu buvo užsiregistravę 1044 vartotojai); $\Delta = 0,05$ – tikimybės įvertinimo tikslumas, reikšmė atitinka standartizuoto normaliojo skirstinio 95 proc. pasiklovimo lygmenį. Todėl imtis yra: $n = 1044 / 1+2,61 = 1044 / 3,61 = 289$.

Tyrimo metu išsiųsta 320 anketų, iš kurių tinkamai užpildyta ir grąžinta 289. Atsako dažnis – 92,2 proc. **Kiekybinio tyrimo imtį**, naudojant anketinės apklausos metodą, sudarė (n=289) asmenys (vietos bendruomenės bibliotekos paslaugų vartotojai), besilankantys skirtinguose Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialuose: Smalininkų miesto filialas (n = 65), Armeniškių filialas (n = 17), Baltraičiškės filialas (n=12), Eržvilko filialas (n=18), Girdžių filialas, n = 21), Juodaičių filialas (n = 7), Jurbarkų filialas (n = 5), Kartupių filialas (n =11), Klausučių filialas (n = 1), Lybiškių filialas (n = 17), Pašaltuonio filialas (n = 10), Paulių filialas (n = 4), Pilies I filialas (n = 14), Raudonės filialas (n = 9), Rotulių filialas (n = 16), Seredžiaus filialas (n = 16), Skirsnemunės filialas (n = 15), Stakių filialas (n = 4), Šimkaičių filialas (n = 3), Tamošių filialas (n = 9), Vadžgirio filialas (n = 2), Veliuonos filialas (n = 13), Viešvilės filialas (n = 17), Žindaičių filialas (n = 5).

Tyrimo dalyviai. Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 22 iki 82 metų ($M = 46,24$ m.). Pasiskirstymas pagal amžiaus grupes vaizduojamas 4 paveiksle.

4 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių

Kaip matyti iš duomenų, tyrime daugiausiai dalyvavo vidutinio ir pagyvenusio amžiaus asmenys. Galima teigti, kad tokie rodikliai rodo populiacijos senėjimo tendenciją.

Tyrimo dalyviai pagal lytį: dominavo moteriškos lyties atstovės (81,70 proc.).

Tyrimo etika. Atsižvelgus į mokslininkų rekomendacijas (Rupšienė, 2007), tyrime laikytasi šių bendrųjų etikos principų:

- ✓ *Savanoriškumo principas.* Visi dalyviai tyrime dalyvavo savanoriškai, laisvai apsisprendę. Tiriamieji buvo informuoti apie tyrimo tikslą, eigą, planuojamą trukmę, jų teises (bet kada nutraukti tyrimą; neatsakyti į klausimus, į kuriuos nenorima atsakyti; valdyti informacijos, kuria nori dalintis, kiekį).
- ✓ *Informacijos etikos klausimais suteikimo principas.* Tyrimo dalyviams buvo paaiškinta, koku būdu bus užtikrintas jų anonimiškumas ir konfidencialumas, suteikta informacija, kada ir koku būdu jie sužinos tyrimo rezultatus, pateikta tyrėjo kontaktinė informacija.
- ✓ *Konfidencialumo principas.* Šis klausimas, kaip nurodo mokslininkai (Rupšienė, 2007), turi būti aptariamas tyrimo pradžioje, kai jo dalyviams yra tiksliai paaiškinama, kokios gali būti konfidencialumo ribos konkrečiau tyrimo kontekste. Atlikto tyrimo dalyviai patikinti, kad tyrimo metu gauta informacija bus naudojama tik tyrimo tikslais ir ją panaudoti galės tik tyrėjas. Informacijos konfidencialumas buvo užtikrintas analizuojant ir viešinant tyrimo medžiagą.
- ✓ *Tiriamųjų anonimiškumo principas.* Kiekvieno tyrėjo pareiga yra saugoti dalyvių bei tyrimo duomenų anonimiškumą. Siekiant užtikrinti šį principą, informacija apie tiriamuosius pateikta taip, kad neatskleistų jų tapatybės. Dalyvių atsakymai įvesti į SPSS programą ir pateikti bendrame tyrimo rezultatai tekste, todėl negalima atkoduoti dalyvių tapatybės.

Tyrimo metu nebuvo pažeistas nė vienas anksčiau aptartas tyrimo etikos principas, nekilo jokių nesusipratimų.

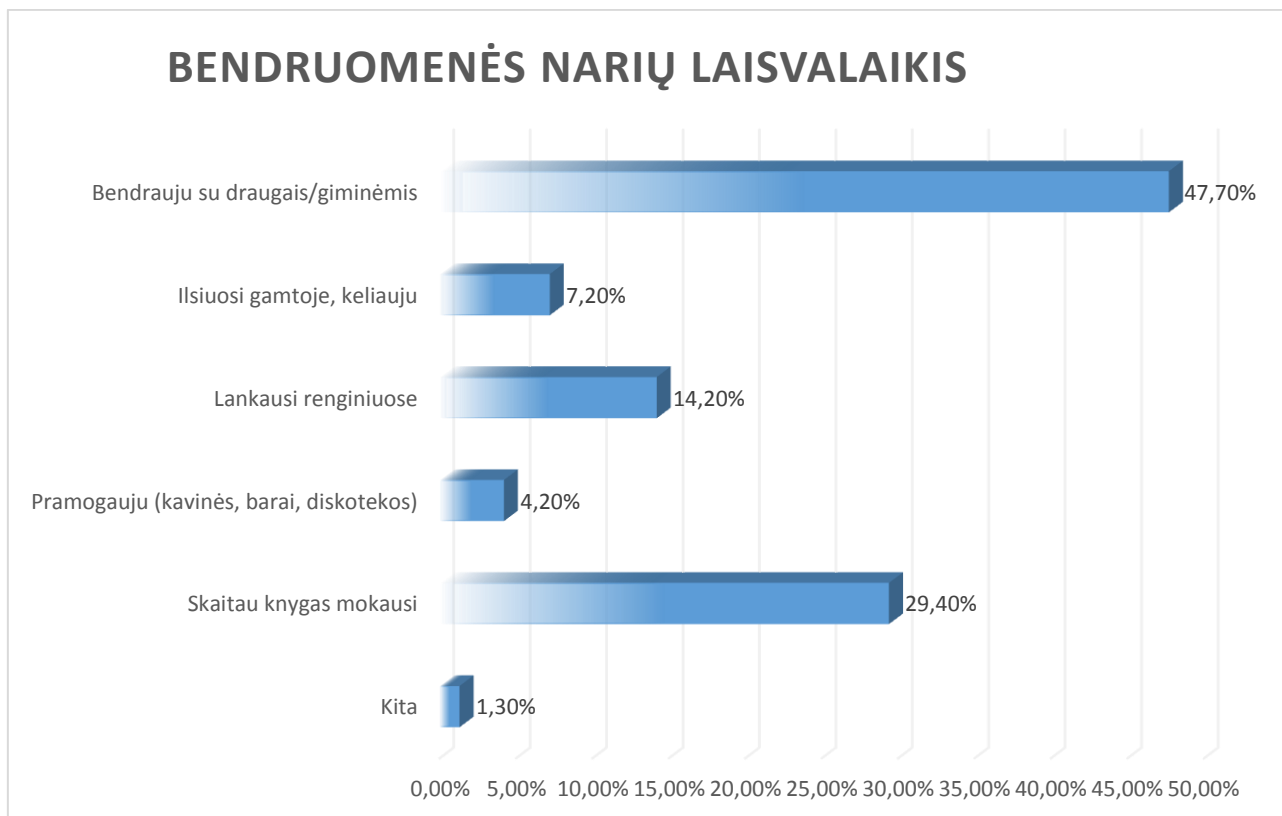
Tyrimo apribojimai. Atliekant apklausą internetu, kyla tokio pobūdžio tyrimo apribojimai:

- neįmanoma atidėti ar nutraukti tyrimo, jeigu: 1) asmuo yra neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų arba vartojęs medikamentus, galinčius turėti įtakos tyrimui; 2) asmuo turi psichikos ir elgesio sutrikimų arba dėl patologinės būsenos negali suprasti savo veiksmų esmės ar jų valdyti; 3) asmuo yra laikinai nedarbingas dėl sveikatos būklės; 4) nustatoma, kad tiriamojo asmens psichinė, psichologinė, fiziologinė ar fizinė būklė trukdys kokybiškai atlikti tyrimą;
- jei internetinės apklausos metu tyrėjas neturi galimybių įvertinti respondento būklės, tai tampa svarbiu tyrimo apribojimu.

2.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

2.2.1. Vietos bendruomenėje gyvenančių asmenų laisvalaikio konteksto skalė

Tyrimo metu buvo domėtasi, kaip vietos bendruomenės nariai dažniausiai praleidžia laisvalaikį. Nustatyta, kad dominuoja tokios laisvalaikio leidimo formos (5 pav.):

5 pav. Bedruomenės narių laisvalaikio formos (proc.)

Analizuojant respondentų atsakymus paaiškėjo, kad pirmenybę gyventojai nedideliu skirtumu teikia ne individualiai veiklai, o bendravimui su draugais, giminėmis bei skaitymui. Kitos laisvalaikio formos, kaip pramogos kavinėse, poilsis gamtoje, kultūriniai renginiai susilaukia žymiai mažiau dėmesio. Atsakymų apie kitus pomėgius nedaug, visose trijose amžiaus grupėse jie susiję su individualia veikla: mezga, žaidžia kompiuteriu, žiūri TV. Toks laisvalaikio formų pasirinkimas atskleidžia stiprius bendruomeninius ryšius ir kultūrinės veiklos pozicijų egzistavimą tarp kitų laisvalaikio formų. Atsakymai patvirtina ir realią situaciją: kaimo gyventojų laisvalaikio pasirinkimą įtakoja gyvenamoji vieta. Poilsis gamtoje neaktualus, o kultūros bei pramoginių renginių bei pasibuvimo vietų pasiūla ribota.

5 lentelė. Skirtingų amžiaus grupių subskalių vertinimo palyginimas (n = 295)

Subskalės	22 – 40 m. (n = 87)	41 – 50 m. (n = 95)	51 – 82 m. (n = 113)	χ^2	df	p
	Vidutinis rangas	Vidutinis rangas	Vidutinis rangas			
Bendrauju su draugais/ giminėmis	153,90	142,78	148,67	0,76	2	0,085
Ilsiuosi gamtoje, keliauju	68,82	67,47	47,40	5,76	2	0,056
Lankausi kultūriniuose, edukaciniuose renginiuose	130,38	150,34	159,60	5,93	2	0,052
Pramogauju (kavinės, barai, diskotekos ir pan.)	87,55	78,95	31,99	0,92	2	0,063
Skaitau knygas, mokausi	137,56	118,67	98,45	3,13	2	0,010
Kita	98,52	67,62	83,86	0,52	2	0,070

Rezultatų analizė tęsiama tiriant, kaip suvoktas laisvalaikio leidimas yra susijęs su jų demografinėmis charakteristikomis. Pirmiausia buvo lyginama, ar skiriasi skirtingo amžiaus grupių subskalių vertinimas. Lentelėje matyti, kad tyrimu nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp skirtingų amžiaus grupių laisvalaikio leidimo subskalėje, bet tai neįrodo, kad jog vyresnio amžiaus gyventojai jaučia mažesnę laisvalaikio poreikį nei jaunesnieji. Kaip parodė kiti tyrimai (Rudžionienė, 2014), skirtumai gali būti susiję su finansinėmis galimybėmis, sveikatos, užimtumo problemomis ir kt. Bibliotekų buvimas jokios įtakos pomėgių pasiskirstymui nedaro, tačiau visose trijose amžiaus grupėse yra pakankama galimybė bibliotekoms vykdyti vieną iš tradicinių – laisvalaikio praleidimo – funkcijų, nes, kaip matyti iš atsakymų dalies „kita“, didele įvairove bendruomenių laisvalaikis nepasižymi. Kultūros vartojimas labiau pasyvus – knygų skaitymas, bet tai leidžia galvoti apie kultūros poreikį bendruomenėje ir galimybes vietas bibliotekai didinti kultūrinio žinojimo įnašą, mažinant socialinę atskirtį.

Tyrimo metu buvo klausta: kodėl respondantai gyvena šioje bendruomenėje. Jų atsakymai pasiskirstė taip:

6 lentelė. Gyvenamosios vietos pasirinkimo motyvai (proc.)

Motyvai	Labai svarbu (5)	Svarbu (4)	Nei svarbu, nei nesvarbu (3)	Nesvarbu (2)	Visai nesvarbu (1)
Įprasta vieta, šeimos tradicija	87,36	11,30	1,04	1,00	-
Gerai santykiai su kaimynais, kitais bendruomenės nariais	80,13	15,3	2,57	2,00	-
Yra reikalingos įstaigos (mokykla, parduotuvė, kultūros namai, biblioteka ir kt.)	54,15	24,16	9,80	8,43	3,46
Patogi vieta dėl darbo	37,56	28,30	14,64	11,36	8,14
Kita	30,21	21,45	19,41	18,36	10,57

Analizuojant pasirinkimo gyventi konkrečioje bendruomenėje motyvus, išryškėja socialiniai-psichologiniai aspektai. Svarbiausiu kriterijumi visose bendruomenių amžiaus grupėse respondentai išskyrė vietos įprastumą ir šeimos tradicijas, po to rinkosi kitus socialinio kapitalo parametrus – pasitikėjimą bei ryšius su bendruomenės gyventojais. Tinkama paslaugų infrastruktūra tampa trečiu pasirinkimo gyventi toje bendruomenėje kriterijumi, o kitos priežastys nepasirodė svarbios. Analizuojant duomenis pagal amžiaus grupes, galima teigti, kad trečioje amžiaus grupėje ypač vertinami tokie gyvenamosios vietos kriterijai: įprasta gyvenamoji vieta, tradicijos (χ^2 - 5,79; df – 2; p - 0,043) ir geri santykiai su kaimynais, kitais bendruomenės nariais (χ^2 - 6,43; df -2; p – 0,05). Ir tai savaime suprantama, nes yra įrodyta, kad vyresni asmenys yra konservatyvesnių pažiūrų, nemėgsta keisti savo gyvenamosios vietos ir yra tradicijų puoselėtojai (Pilipavičius, 2007).

Tyrimo dalyvių buvo paprašyta nurodyti, ar jie yra kokios nors visuomeninės organizacijos nariai. Šiuo klausimu siekta išsiaiškinti bendruomenės visuomeninio aktyvumo lygį, naudojant socialinio kapitalo veiksnį – narystę įvairiose organizacijose. Visuomeninė veikla žymiai stipresnė didesnėse bendruomenėse (pavyzdžiui, Smalininkų, Veliuonos) – 92,36 proc. respondentų atsakė esantys visuomeninės organizacijos nariai, o mažose bendruomenėse (pavyzdžiui, Rotulių, Tamošių) tik 31,43 proc. respondentų. Atitinkamai nedalyvauja visuomeninėje veikloje – 4,31 ir 66,24 proc. Mažesnėse bendruomenėse 3,47 procentai respondentų visai neatsakė į šį klausimą.

Prieš tai buvęs klausimas rodo, kad pasirinkimui gyventi bendruomenėje reikalingų įstaigų stoka nėra pagrindinė problema (daugumoje tiriamų vietovių jų nėra ir gyventojai naudojami šalia esančiomis), tačiau žemas aktyvumo lygis gali būti sietinas su nutolusiu nuo gyvenviečių ugdymo ir

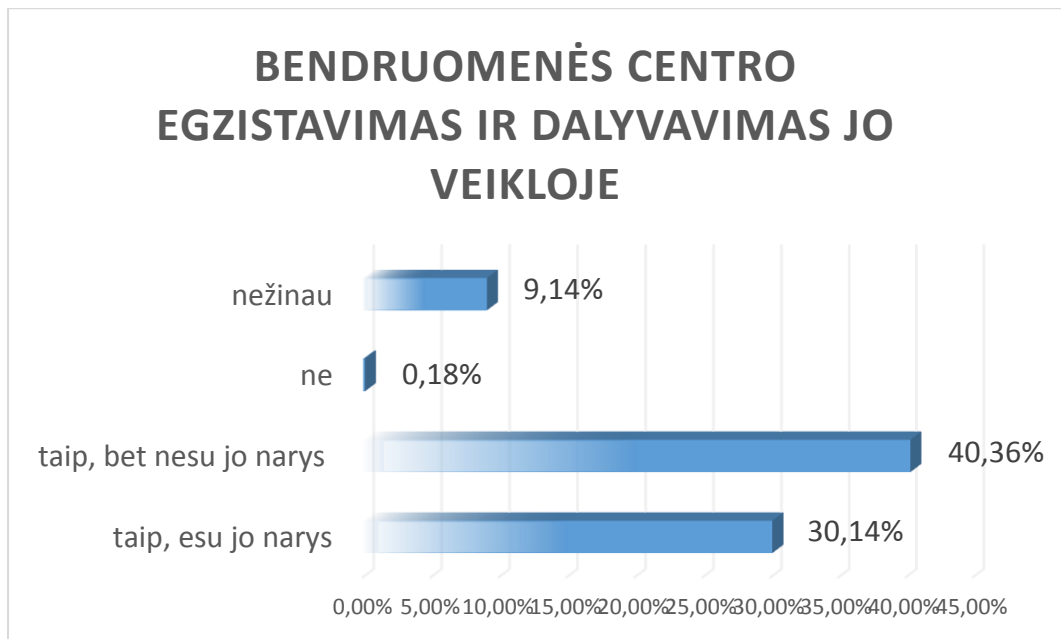
kultūros institucijų tinklu. Didelis visuomeninio aktyvumo skirtumas tarp didesnių, turinčių socialinę infrastruktūrą, bendruomenių ir mažų, jungiamų teritoriniu ryšiu, leidžia daryti išvadą apie įstaigų (tarp jų ir bibliotekos) įtaką pilietinei bendruomenės brandai. Tai patvirtina ir pirmoje dalyje analizuota socialinės aplinkos įtaka bendruomenei bei kiti tyrimai (Vidrevičienė ir kt., 2010), nes ne tik materialinės, bet ir dvasinės žmonių gyvenimo, vystymosi ir veiklos sąlygos lemia socializacijos – asmenybės ir visuomenės sąveikos procesą.

7 lentelė. Skirtingų amžiaus grupių subskalių vertinimo palyginimas pagal narystę visuomeninėje organizacijoje (n = 295)

Subskalės	22 – 40 m. (n = 87)	41 – 50 m. (n = 95)	51 – 82 m. (n = 113)	χ^2	df	p
	Vidutinis rangas	Vidutinis rangas	Vidutinis rangas			
Taip, esu visuomeninės organizacijos narys	113,90	162,78	79,67	0,76	2	0,792
Ne, nesu visuomeninės organizacijos narys	87,82	67,47	162,40	5,76	2	0,051

Kaip matyti iš duomenų, pateiktų lentelėje, trečioje amžiaus grupėje, yra daugiausia asmenų, kurie nedalyvauja visuomeninėse organizacijose (vidutinis rangas 162,40; χ^2 - 5,76; df -2; p – 0,049). Tai savaime suprantama, nes vyresnio amžiaus amžiaus žmonės nebelinkę imtis aktyvios visuomeninės veiklos.

Respondantai buvo paprašyti atsakyti į klausimą, ar jų gyvenamojoje vietovėje veikia bendruomenės centras. Jų atsakymai pasiskirstė taip (6 pav.):

6 pav. Bendruomenės centro egzistavimas ir dalyvavimas jo veikloje (procentinė raiška)

Tokie centrai yra susikūrę ne visose, o tik didesnėse bendruomenėse ir nei vieno centro nėra mažose. Didesnės bendruomenės pakankamai gerai susipažinę, kokie pilietiniai procesai vyksta jų bendruomenėje. 30,14 proc. bendruomenių respondentų yra bendruomenės centrų nariais, o 40,36 procentai, nors ir nedalyvauja centrų veikloje, apie juos žino. Tik apie 20 proc. respondentų atsakė neigiamai. Visai kitoks vaizdas – mažose bendruomenėse, jų anketose dominuoja neigiami atsakymai. Konstatuoja realią situaciją, kad jų bendruomenėje nėra tokios organizacijos 39,16 procentai respondentų ($\chi^2 - 5,83$; $df -2$; $p - 0,05$), nežino – 21,42 proc. ($\chi^2 - 9,36$; $df -2$; $p - 0,049$). Tik 4,35 proc. dalyvauja šalia esančių didesnių bendruomenių centrų veikloje ($\chi^2 - 9,27$; $df -2$; $p - 0,024$). Mažesnių bendruomenių respondentų nuomonė apie veikiančius jų bendruomenėje centrus (nors faktiškai toje gyvenvietėje tokio centro nėra) paaiškinama tuo, kad šių bendruomenių gyventojai įsijungia į didesnių bendruomenių socialinę veiklą ir naudojami jų paslaugomis bei jas vertina. Teigiama, kad menkas narystės ir saviorganizacijos lygis leidžia sieti jį su sociokultūrinės aplinkos nebuvimu mažesnių bendruomenių gyvenamoje teritorijoje, tokiose bendruomenėse ryškūs socialiniai ryšiai, tačiau bendruomenė silpnesnė kaip socialinė organizacija, turinti pilietinę brandą (Vidrevičienė ir kt., 2010).

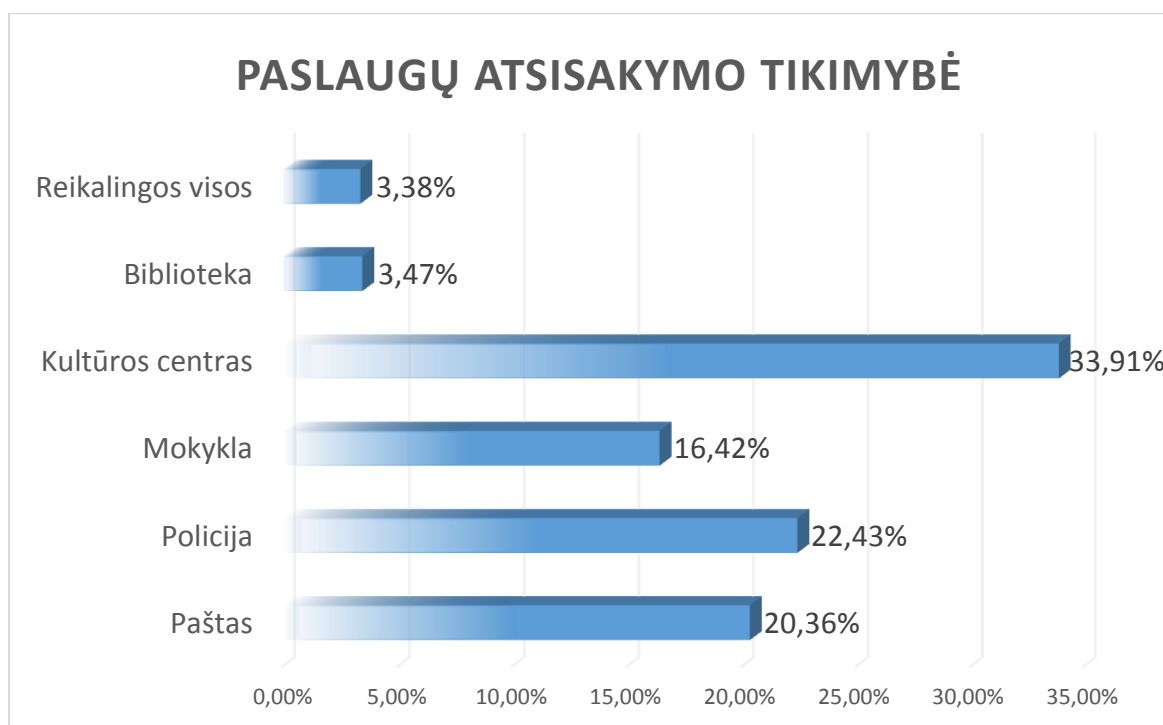
Bendruomenės, kaip socialinės sistemos, tyrimai dažnai siejami su paslaugomis bendruomenėje. Šis veiksnys yra vienas iš svarbesnių, tiriant bendruomenės narių pasitenkinimą. Klausimu apie paslaugų prieinamumą siekta išsiaiškinti bendrą tiriamų bendruomenių paslaugų infrastruktūrą bei jos vertinimą ir bibliotekos poreikį šioje infrastruktūroje. Tyrimo metu buvo domėtasi, kokios paslaugos prieinamos bendruomenei jų gyvenvietėje ir kaip jos yra vertinamos:

8 lentelė. Paslaugų prieinamumas gyvenvietėje ir jų vertinimas (procentais)

Įstaigų pavadinimas / Įvertis	Labai gerai	Gerai	Patenkinamai	Blogai	Tokios paslaugos nėra
Parduotuvė	53,15%	24,16%	9,80%	8,43%	4,46%
Paštas	29,21%	20,45%	19,41%	18,36%	12,57%
Policija	24,21%	21,45%	19,41%	21,36%	13,57%
Mokykla	70,10%	15,3%	2,57%	2,00%	10,03%
Kultūros centras	37,56%	28,30%	14,64%	11,36%	8,14%
Biblioteka	83,36%	11,29%	1,04%	1,00%	4,01%

Bendra situacija geresnė didesnėse bendruomenėse, jose yra dauguma reikalingų paslaugų, kurios vertinamos gana palankiai. Atsakymai rodo, kad bendruomenėse geriausiai vertinama institucija yra biblioteka ($\chi^2 - 0,79$; $df - 2$; $p - 0,023$). Vertinimai dėsningai siejasi su gyventojų laisvalaikio formų pasirinkimu – vienas iš pagrindinių pomėgių yra knygų skaitymas. Biblioteka suteikia tokią galimybę. Manytina, kad įtakos teigiamam vertinimui turėjo ir viešosios bibliotekos paslaugų prieinamumas kiekvienam gyventojui. Tai, kad gyventojai retai pasirenka laisvalaikiui kultūrinių renginių lankymą, atsiliepia vertinant kitą kultūros įstaigą – kultūros centrą ($\chi^2 - 3,27$; $df - 2$; $p - 0,047$). Pastarasis respondentų vertinimo skalėje užima priešpaskutinę vietą. Galėtume sieti šiuos atsakymus su nepakankama kultūrinių renginių pasiūla ar kokybe, neatitinkančia poreikių, tačiau ši anketa konkrečių priežasčių neatskleidžia. Tam reikėtų specialaus tyrimo. Švietimo paslaugas respondentai vertino teigiamai, tačiau nedideliu skirtumu nuo kitų socialinio aptarnavimo paslaugų, tokių kaip parduotuvė ($\chi^2 - 4,32$; $df - 2$; $p - 0,041$) ir paštas ($\chi^2 - 7,29$; $df - 2$; $p - 0,028$). Įtakos galėjo turėti ir respondentų amžius, nemaža dalis jau neturi tiesioginių ryšių su mokykla, tačiau suvokia jos reikalingumą, nors pasitaikė ir keletas neigiamų įvertinimų. Policijos paslaugų respondentai arba nevertino, nes tiriamose bendruomenėse nėra policijos įgaliotinio, jie įsikūrę tik seniūnijų centruose, arba vertino tik patenkinamai arba neigiamai ($\chi^2 - 4,43$; $df - 2$; $p - 0,025$). Didesni 7 skirtumų tarp amžiaus grupių nebuvo užfiksuota.

Į klausimą: kokių paslaugų Jūs galėtumėte atsisakyti, respondentų atsakymai pasiskirstė taip (7 pav.):

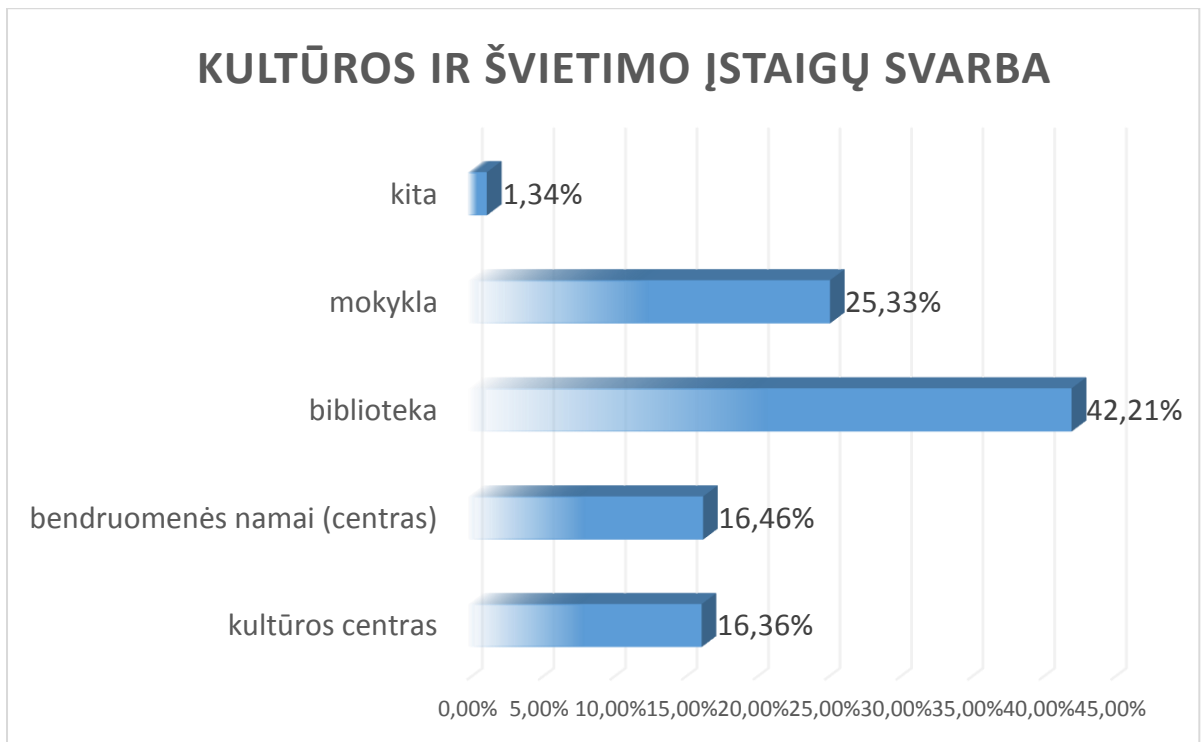

7 pav. Paslaugų atsisakymo tikimybė (procentais)

Mažiausiai paveiktų bendruomenės narių gyvenimą atsisakymas tų paslaugų, kurios buvo įvertintos blogiausiai. Kai kurie bendruomenės nariai galėtų atsisakyti kultūros centro – 33 proc., policijos – 23 proc., pašto – 20 proc., mokyklos – 16 proc. (nes kai kurių gyventojų vaikai jau baigė mokyklą, taigi šalia minėtų dviejų svarbiausių veiksnių – prieinamumo ir kokybės, ryškėja dar vienas aspektas – asmeninis poreikis), pažymėjo, kad išsiverstų be bibliotekos tik 3 proc., 3 procentai respondentų nurodė, kad reikalingos visos ($\chi^2 - 6,27$; $df - 2$; $p - 0,031$). Šis pastebėjimas leidžia manyti, jog kaimo bibliotekų paslaugų prieinamumas nėra tolygus. Užsienio bibliotekų dėmesys paslaugų prieinamumui, taikant mobilią aptarnavimo formą, gali padėti išspręsti nustatytą problemą.

2.2.2. Bibliotekos edukacinis vaidmuo vietos bendruomenėje

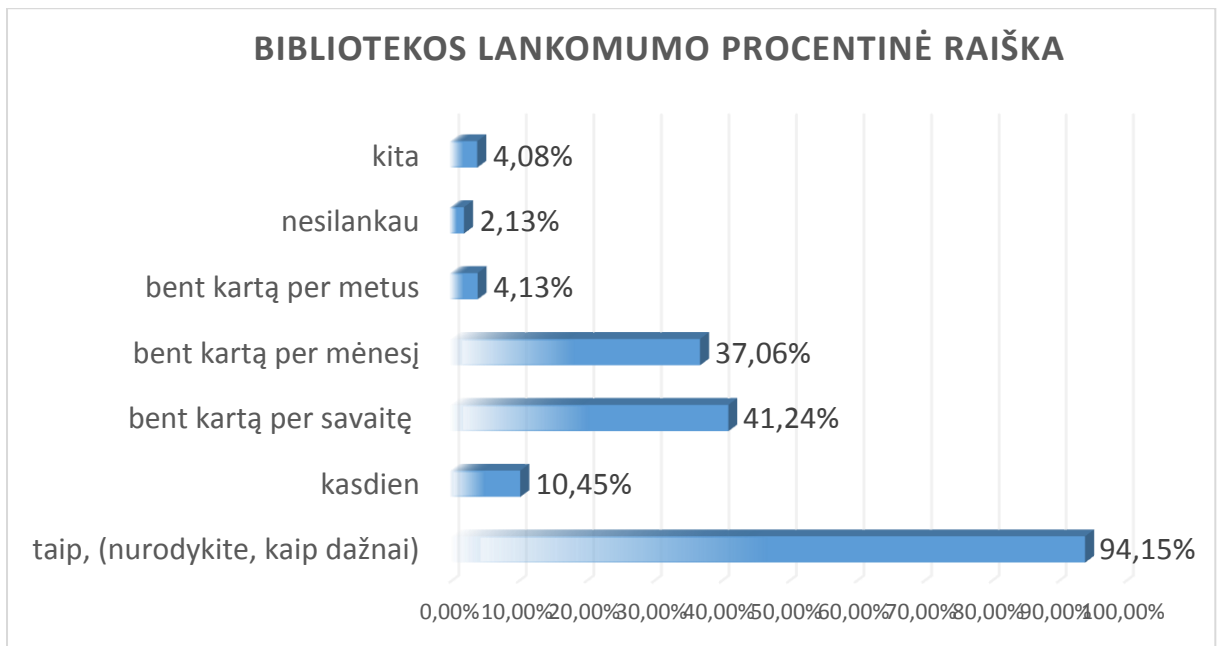
Tyrimo metu siekta sužinoti, kiek svarbios gyventojams yra švietimo ir kultūros įstaigos, veikiančios jų bendruomenėje. Respondentai buvo paprašyti įvertinti pagal svarbą kiekvieną įstaigą (kur: 5 - svarbiausia ir 1 - nesvarbiausia) (8 pav.):

8 pav. Kultūros ir švietimo įstaigų svarba (procentinė raiška)

Remiantis statistiniu respondentų atsakymų vidurkiu ir palyginus reitingavimą pagal amžiaus grupes (χ^2 - 6,47; df -2; p - 0,011), galima teigti, kad pasitenkinimas bibliotekos paslaugomis yra aukštas. Reitinguodami švietimo ir kultūros įstaigas, veikiančias bendruomenėje, respondentai labiausiai pasitikintys ir svarbiausia pažymėjo biblioteką, po to – mokyklą. Kadangi klausimas asmeninis „Kiek Jums svarbios įstaigos“, manytume mokyklos reitingą galėjo sumažinti respondentų asmeninė situacija, kai vaikai jau užaugę ir mokykla konkrečiai jiems kaip ir nereikalinga. Vadinasi, respondentai svarbiausiomis jiems tarp kultūros ir švietimo įstaigų nurodė biblioteką ir mokyklą. Kitoms įstaigoms, kaip kultūros centras, bendruomenės namai ir kita, respondentai teikia ne itin didelę reikšmę.

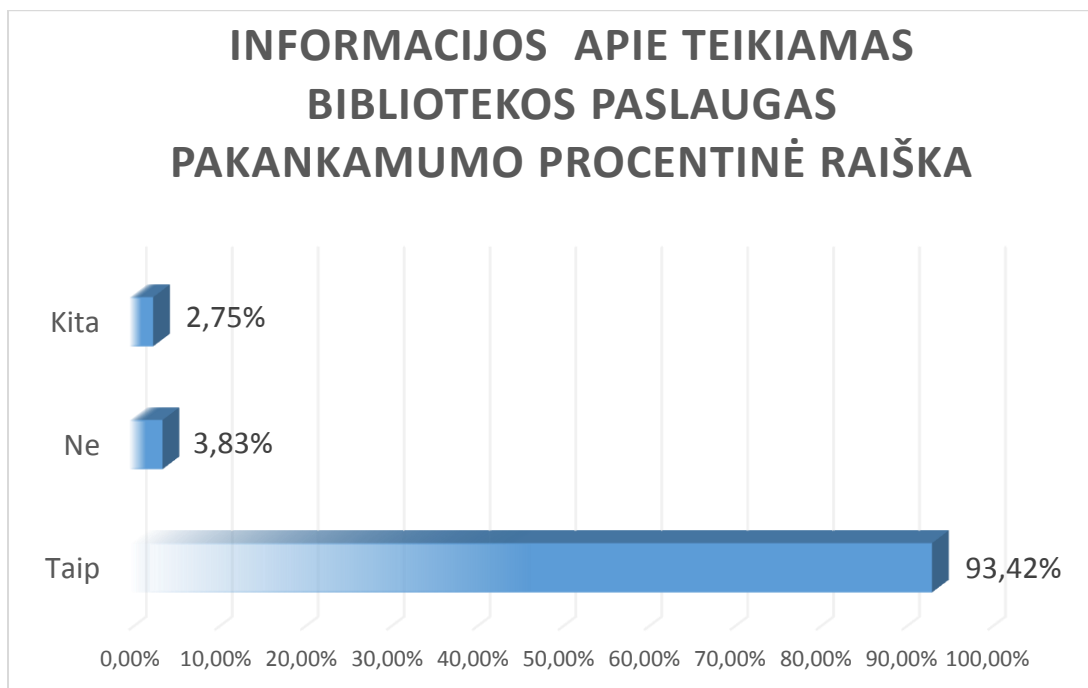
Į tyrimo klausimą: ar lankotės ir kaip dažnai lankotės vietas bibliotekoje, respondentų atsakymai pasiskirstė taip:

9 pav. Bibliotekos lankomumo procentinė raiška

Teigiamas bendruomenių narių nuostatas dėl bibliotekos patvirtina vietos bibliotekos lankomumo rodiklis. Bendras vidurkis asmenų, kurie lankosi bibliotekoje - 94 proc., iš jų kasdien – 10 proc., bent kartą per savaitę – 41 proc., per mėnesį – 37 proc., bent kartą per metus – 4 proc., visai nesilanko – 2 proc., o 4 proc. (kita) respondentų pažymėjo, kad lankosi viešojoje bibliotekoje mieste arba kada reikia. Perpus mažesni lankomumo rodikliai tose bendruomenėse, kurių gyvenvietėse nėra vietos bibliotekos, o gyventojai gali naudotis artimiausia mikrorajono biblioteka. Atsakymai pasiskirstė taip: lankosi – 45,3 proc., iš jų kasdien – nei vienas, 45,8 proc. bent kartą per savaitę, 37,5 proc. – bent kartą per mėnesį, 16,7 proc. – bent kartą per metus. 52,8 proc. respondentų atsakė nesilankantys ir pažymėjo, kad nėra bibliotekos, 2 proc. nurodė lankantys miesto biblioteką (χ^2 - 4,675 df -2; p – 0,022). Matome, kad teigiamai įvertinę bibliotekos svarbą asmeniniame gyvenime bei suteikdami jai prioritetą tarp kitų bendruomenės įstaigų, mažų bendruomenių respondentai realiai paslaugomis naudojasi žymiai mažiau nei bendruomenių, kuriose yra bibliotekos. Atstumas iki bibliotekos (geografinis prieinamumas) turi įtakos jos paslaugų naudojimuisi ir dažnumui.

Tyrimo metu respondentų buvo klausama, ar jiems pakanka informacijos apie vietos (artimiausios) bibliotekos teikiamas paslaugas ir galimybes bendruomenei? (10 pav.):

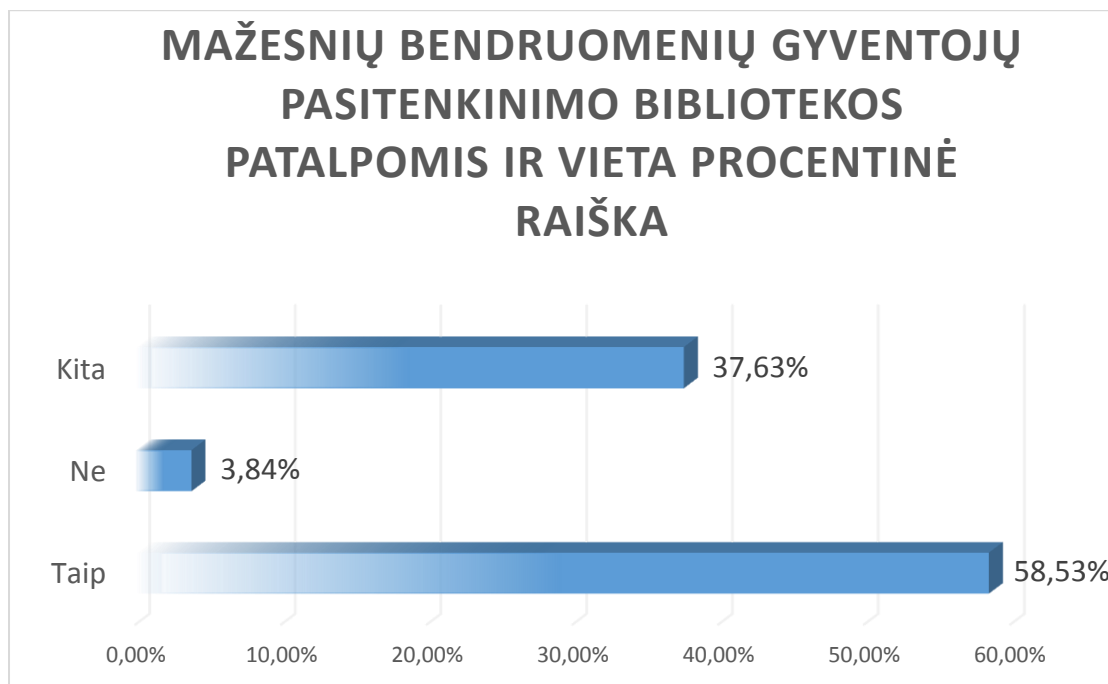

10 pav. Informacijos apie teikiamas bibliotekos paslaugas pakankamumo procentinė raiška

Socialinė aplinka yra vienas iš veiksnių, įtakojančių individo, bendruomenės nario, gyvenimo, vystymosi ir veiklos sąlygas. Viešoji biblioteka, teikdama paslaugas, adekvačias savo aptarnaujamai bendruomenei, gali daryti įtaką šių sąlygų kokybei. Įtakos efektyvumas priklauso ir nuo informacijos pateikimo (Nefas ir kt., 2011). Šio tyrimo rezultatai rodo, kad informacijos apie vietos arba artimiausios bibliotekos teikiamas paslaugas pakanka daugumai didesnių bendruomenių respondentų. Taip atsakė 93,42 proc. respondentų, ne – 3,83 proc., pažymėjo, kad ne itin suteikiama informacija arba neatsakė – 2,75 proc.

Palyginus įvairių bendruomenių respondentų atsakymus, galima teigti, kad egzistuoja skirtumai tarp didesnių ir mažesnių bendruomenių. Mažesnėse bendruomenėse informacijos pakanka šiek tiek daugiau nei pusei respondentų – 54,71 proc., nepakanka – 24,53 proc., o 20,86 proc. neatsakė arba pažymėjo, kad bibliotekos nėra ($\chi^2 - 6,275$ df -2; $p - 0,041$). Šie rezultatai taip pat leidžia iš dalies paaiškinti mažesnius bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, lankomumo rodiklius. Todėl galime daryti išvadą, kad viešosios bibliotekos nepakankamai dirba informacijos apie savo paslaugas sklaidos srityje tarp nutolusių nuo bendruomenės centrų savo mikrorajono gyventojų.

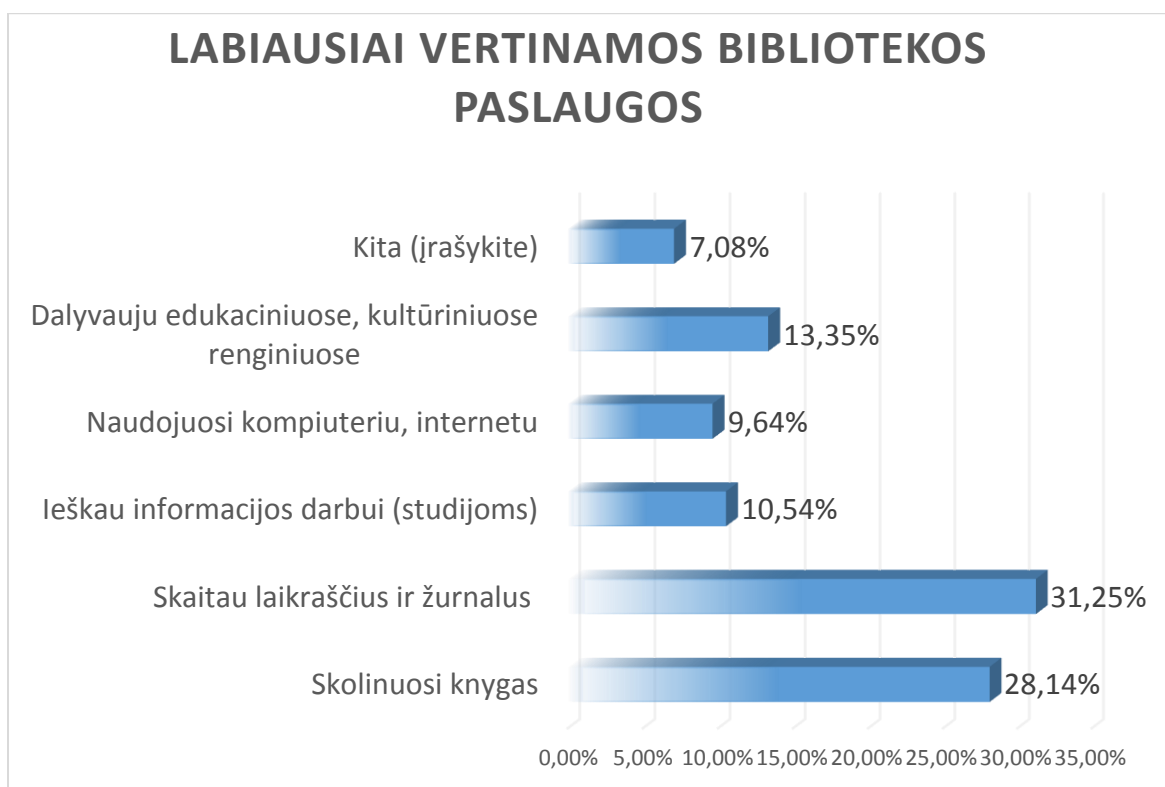
Į klausimą: Ar Jus tenkina artimiausios bibliotekos vieta ir patalpos, respondentų atsakymai pasiskirstė taip (12 pav.):

11 pav. Mažesnių bendruomenių gyventojų pasitenkinimo bibliotekos patalpomis ir vieta procentinė raiška

Didesnių bendruomenių, kuriose yra biblioteka, respondentų atsakymai pasiskirstė vienareikšmiškai: tenkina vieta – 99,11 proc., ne – 1,21 proc. Tenkina patalpos – 83,72 proc., ne – 16,37 proc. Mažesnių bendruomenių respondentai, nors ir teigiamai vertino bibliotekos vaidmenį bendruomenės gyvenime, konkrečią nuomonę išreiškia žymiai pasyviau nei didesnių bendruomenių, kuriose yra biblioteka, respondentai. Teigiamai vertina artimiausios bibliotekos vietą – 58,53 proc., neigiamai vietą ir patalpas vertina 3,84 proc., didelė dalis respondentų neturi nuomonės – net 37,63 proc., vienas nurodė, kad biblioteka per toli, nėra buvęs ($\chi^2 - 4,643$ df -2; p – 0,026). Didelę nepareiškusių nuomonės respondentų dalį galime sieti su šių bendruomenių lankomumo rodikliais. Nesinaudodami arba retai naudodamiesi artimiausios bibliotekos paslaugomis gyventojai neturi konkrečių kriterijų įvertinimui ir nieko negali pasakyti.

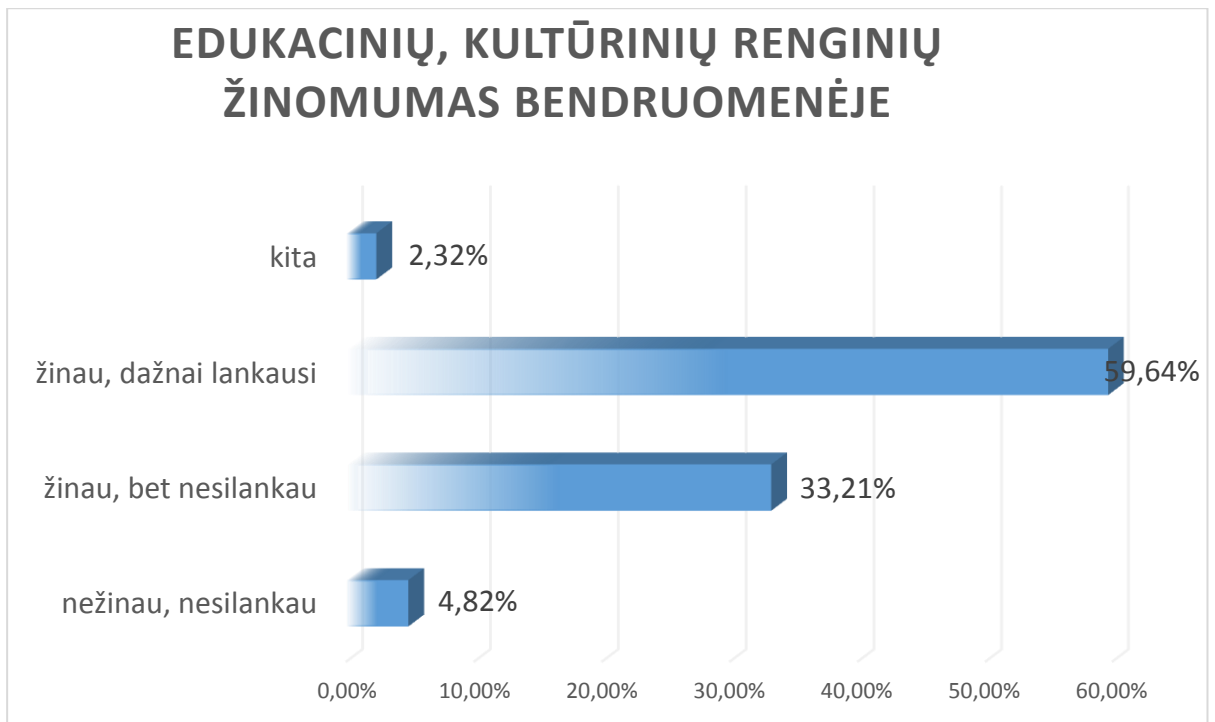
Tyrimo metu buvo nustatytos labiausiai vertinamos bibliotekos paslaugos (13 pav.):

12 pav. Labiausiai vertinamos bibliotekos paslaugos (procentinė raiška)

Apibendrinant vietos bibliotekos paslaugų vertinimą išaiškėjo, kad gyventojai labiausiai naudojami biblioteka dėl galimybės skaityti laikraščius ir žurnalus – nurodė 31,25 procentai respondentų. Iš jų šią paslaugą vertina labai gerai – 68 proc. respondentų, gerai – 16 proc., patenkinamai – 5 proc., o 12 proc. respondentų pažymėjo, kad nesinaudoja. Antra pagal populiarumą paslauga – knygų skolinimasis, ja naudojasi 28,14 procentų respondentų. Labai gerai vertino – 54 proc., gerai – 13 proc., patenkinamai – 2 proc., nesinaudoja – 15 proc.. Pakankamai populiarūs ir vertinami bendruomenėje biblioteka ir dėl edukacinių, kultūrinių renginių – nurodė 13,35 proc. respondentų. 44 proc. iš jų įvertino edukacinius, kultūrinius renginius labai gerai, 19 proc. – gerai, patenkinamai – 4 proc. Nesinaudoja šia paslauga – 19 proc. 10,54 proc. respondentų biblioteką lanko ieškodami informacijos darbui ar studijoms, labai gerai vertina – 29 proc., gerai – 17 proc., patenkinamai – 2 proc. Šios paslaugos kokybei vertinimai griežtesni – 2 proc. įvertino neigiamai, 1 proc. nurodė, kad tokios paslaugos nėra. 18 proc. respondentų nurodė nesinaudojantys šia paslauga. Mažiausiai kaimo bendruomenėse bibliotekoje naudojama kompiuteriu, internetu – tik 9 proc. Statistiniai duomenys lyginti pagal bendruomenių dydį ($\chi^2 - 3,743$ df -2; p – 0,043 , tačiau reikšmingų skirtumų nebuvo pastebėta.

Respondentų buvo teirautasi, ar jie žino apie bibliotekoje vykstančius edukacinius, kultūrinius renginius (14 pav.):

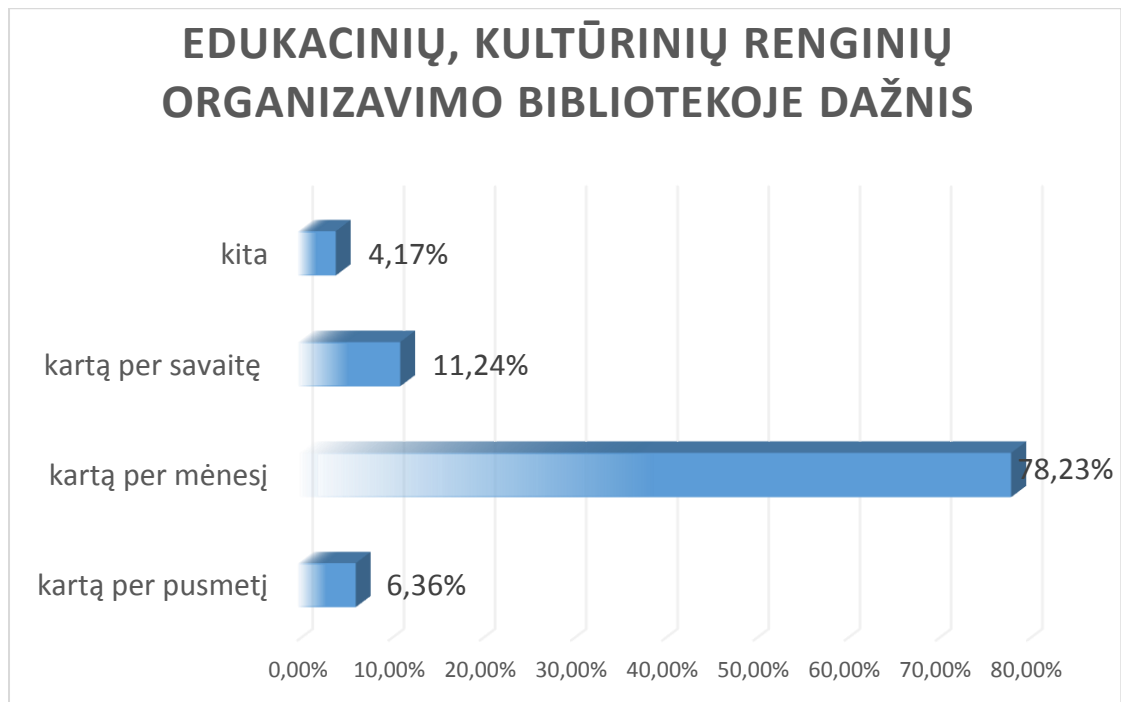

13 pav. Edukacinių, kultūrinių renginių žinomumas bendruomenėje (procentinė raiška)

Bibliotekoje vykstantys renginiai yra gerai žinomi bendruomenėje, kurioje yra biblioteka. Žino ir dažnai lankosi 59,65 proc. didesnių bendruomenių respondentų, žino, bet nesilanko – 33,21 proc., nežino ir nesilanko – 4,82 proc., o 2,32 proc. pažymėjo, kad žino, bet ne visada lankosi. Tokią prielaidą patvirtina ir kiti tyrimai (Janavičienė, 2011; Gegužienė ir kt., 2004).

Mažesnių bendruomenių, kuriose nėra bibliotekos, respondentų atsakymus apie artimiausioje bibliotekoje vykstančius renginius sunku apibendrinti, nes beveik pusė respondentų nesigilino į atsakymų variantus ir visai neatsakė į šį klausimą. Tokią šių bendruomenių respondentų poziciją galėjo lemti žemi lankomumo bei informacijos apie paslaugas rodikliai. Atsakiusiųjų rezultatai taip pat ženkliai skiriasi nuo didesnių bendruomenių respondentų atsakymų: žino apie bibliotekos renginius pusė respondentų, bet lankosi tik trečdalis, o du trečdaliai žino, bet nesilanko, neigiamai atsakė 3,86 procentų respondentų.

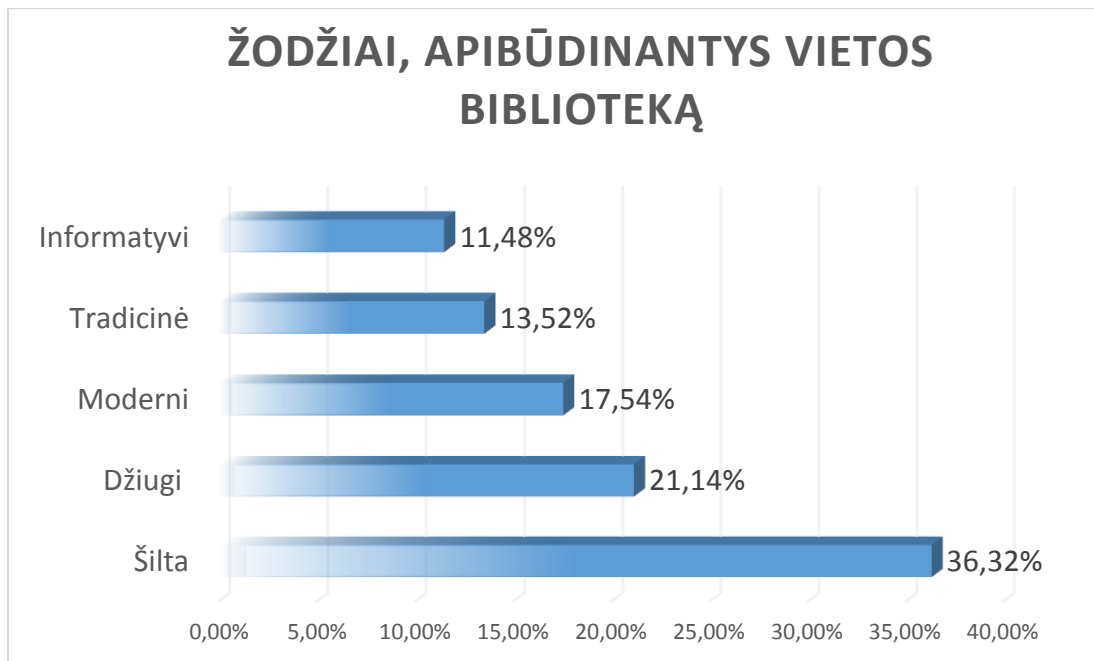
Tyrimo dalyviai nurodė, kaip dažnai organizuojami edukaciniai, kultūriniai bibliotekos renginiai (15 pav.):

14 pav. Edukacinių, kultūrinių renginių organizavimo bibliotekoje dažnis (proc.)

Atsakymų rezultatai byloja apie tai, kad bibliotekose edukaciniai, kultūriniai renginiai vyksta bent kartą per mėnesį (78,23 proc.), iš tiesų yra respondentų, kurie galvoja, kad tokie renginiai vyksta kartą per savaitę (11,24 proc.). Remiantis šiais rezultatais, galima teigti, kad skirtumai išryškėjo todėl, kad yra žmonių, kurie lankosi dažniau, nei kartą per mėnesį bibliotekoje, ir jie bet koki joje vykstantį renginį traktuoja kaip edukacinį, kultūrinį. Analizuojant duomenis pagal amžiaus grupes, išryškėjo didesni skirtumai: vyresnio amžiaus asmenys, nurodė, kad bibliotekoje edukaciniai, kultūriniai renginiai vyksta kas savaitę (64,25 proc.), o jaunesni gyventojai, teigia, kad jie vyksta kas mėnesį (46,23 proc.) ($\chi^2 - 6,325$ df -2; p – 0,048). Vadinasi, peršasi mintis, kad vyresnio amžiaus asmenys dažniau lankosi bibliotekoje, nei jaunimas. Tokią prielaidą patvirtina ir kiti tyrimai (Janavičienė, 2011).

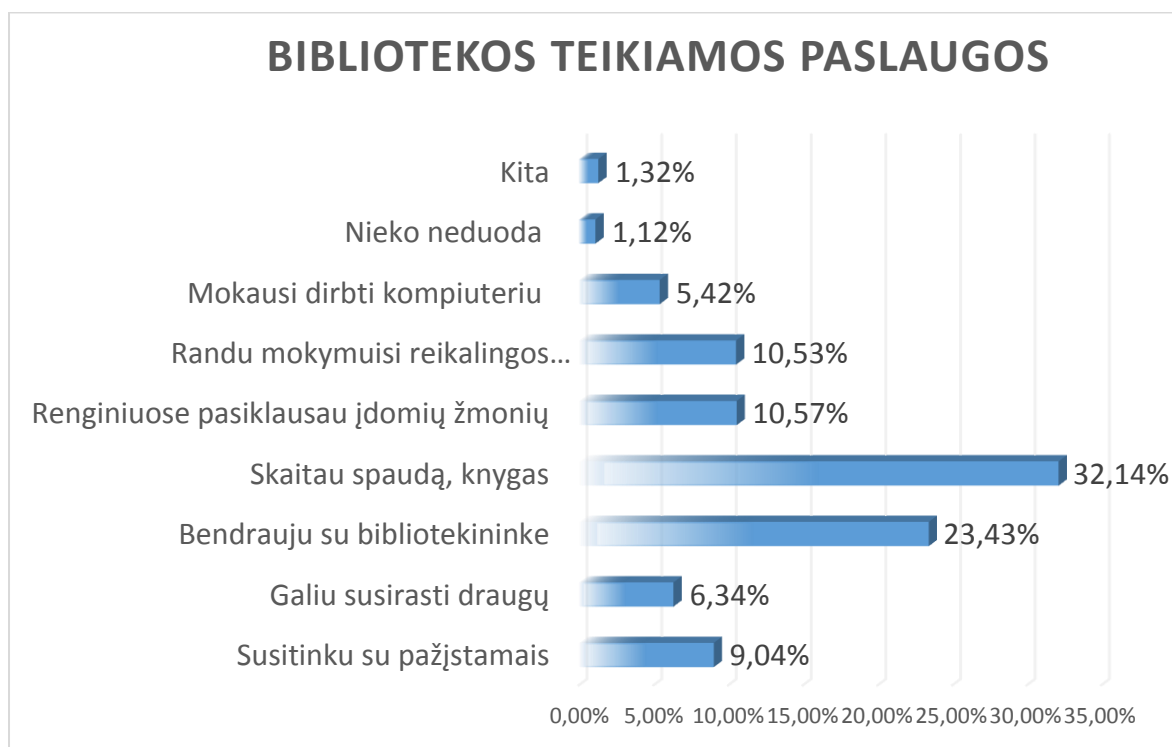
Respondentams pateikta keletas priešingos reikšmės žodžių, galinčių apibūdinti biblioteką, ir jie buvo paprašyti pasirinkti ne daugiau nei penkis žodžius (16 pav.):

15 pav. Žodžiai, apibūdinantys vietos biblioteką (procentinė raiška)

Žodžių pasirinkimas gali padėti netiesiogiai išsiaiškinti respondentų nuostatas savo bibliotekos atžvilgiu (Vidrevičienė ir kt. 2010). Šio tyrimo atveju dauguma respondentų nuostatų yra teigiamos. Įdomu, kad dažniausiai minimas apibūdinimas „šilta“ (36,32 proc.). Tai galima sieti su bendra bibliotekos atmosfera, o galbūt, ir atsimenamos taip neseniai buvusios šaltos, menkai apšildomos kaimo bibliotekos. Antras populiarus apibūdinimas „džiugi“ (21,14 proc.) kalba apie bendrai vyraujančios palankios vartotojui atmosferos bibliotekoje įtaką. Taip pat apibūdinimas „tradicinė“ (13,52 proc.) pateikiamas respondentų, kurie pasirinko teigiamas visas kitas reikšmes, tuo išreiškdami palankų tradicinių bibliotekos funkcijų vertinimą. Mažiau sietinas šis vertinimas su nepakankamu kaimo bibliotekų modernumo konstatavimu, nes randame ir apibūdinimą „moderni“ (17,54 proc.). Bendruomenėse, kuriose nėra bibliotekos, respondentai, prieš tai neturėję nuomonės apie konkrečias bibliotekos paslaugas, į šį klausimą atsakinėjo. Teigiamų nuostatų vyravimas apie bibliotekas, kurios neturi erdvių, moderniai įrengtų patalpų, tenkinasi ribotu fondu, leidžia manyti, kad šiose bendruomenėse labiau dominuoja bendruomeniški ryšiai nei vartotojiškas požiūris. Viešojo biblioteka, nors ir vykdanči tik tradicines funkcijas, čia reikalinga ir vertinama. Kita vertus, nors materialinis bibliotekos aprūpinimas yra svarbus veiksnys bendrai paslaugų kokybei, apklausos rezultatai atkreipia dėmesį, kad tam tikri apribojimai šioje srityje gali būti toleruojami, jei biblioteka atlieka svarbiausią uždavinį – pagal poreikius suteikia gyventojams informaciją. Tačiau šio tyrimo duomenys rodo, kad tik 11,48 proc. respondentų sieja biblioteką su žodžiu „informatyvi“. Amžiaus grupių požiūrio į šį vertinimą atsakymų skirtumas yra statistiškai nereikšmingas ($p = 0,008$).

Tyrimo dalyviai nurodė, ką duoda jų gyvenimui biblioteka (17 pav.):

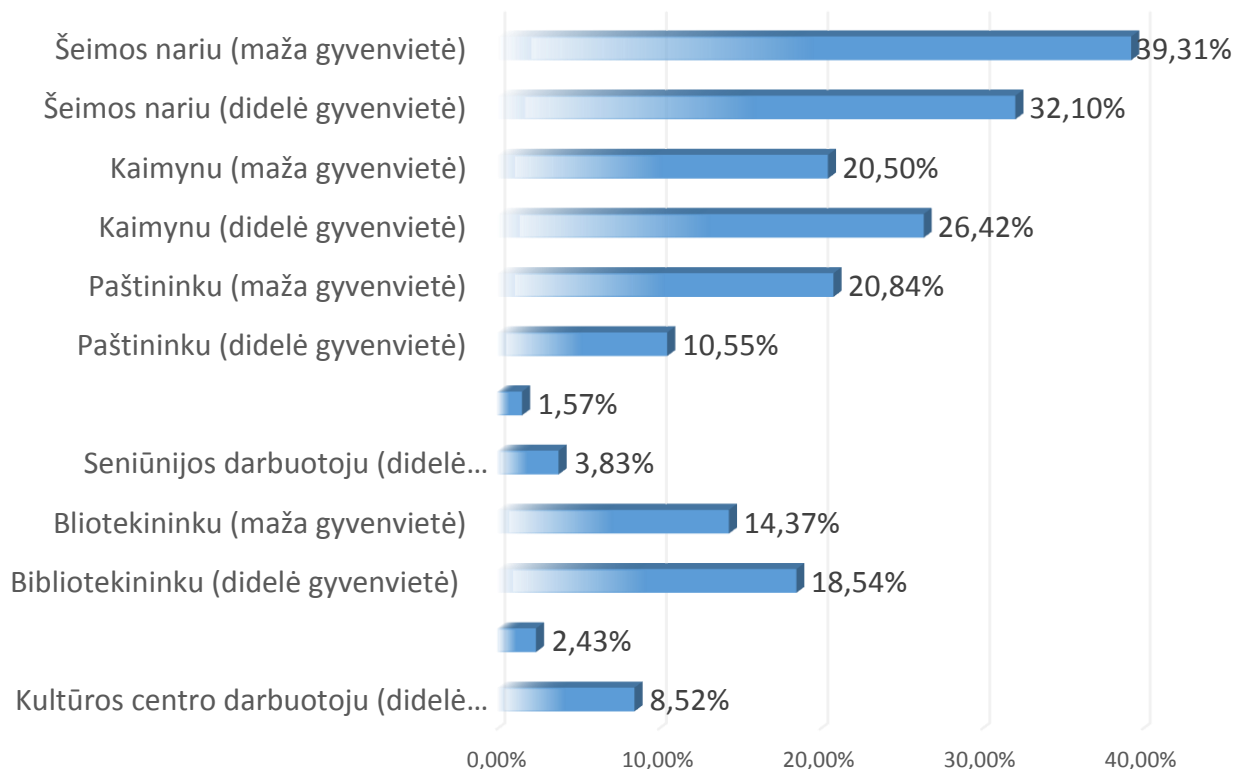

16 pav. Bibliotekos teikiamos paslaugos (procentinė raiška)

Šie tyrimo duomenys išreiškia vietos bibliotekos vaidmenį asmeniniam bendruomenės narių gyvenimui. Bendruomenėse, kuriose yra biblioteka, labiausiai vertinama tradicinė bibliotekos funkcija, net 32,14 proc. respondentų pažymėjo, kad svarbiausia jiems yra galimybė skaityti spaudą, knygas. Antras pagal svarbą – komunikacinis aspektas, net 23,43 proc. respondentų pažymėjo „bendrauju su bibliotekininke“. Reikalingos informacijos mokymuisi randa 10,53 proc. respondentų, 10,57 proc. respondentų vertina galimybę renginiuose pasiklausyti įdomių žmonių, 9,04 proc. – susitinka su pažįstamais. Naujomis bibliotekos galimybėmis naudojasi nedaug respondentų- tik 5,42proc. nurodė „mokausi dirbti kompiuteriu“, bibliotekoje susiranda draugų – 6,43 proc. , kategoriškai neigiamas vertinimas „nieko neduoda“ – 1,12 proc., variante „kita“ 1,32 proc. respondentų pažymėjo, kad negali nueiti. Kai kuriose bendruomenėse, kuriose nėra bibliotekos ir jos naudojasi artimiausia biblioteka, vertinimai panašūs: „skaitau spaudą, knygas“ nurodė 30,65 proc. respondentai, „bendrauju su bibliotekininke“ – 20,35 proc., „randu reikalingos informacijos“ – 11, 25 proc. Tačiau vyresnio amžiaus grupėje stipresnė neigiama nuostata – kad nieko neduoda jų gyvenimui pažymėjo 4,76 proc. respondentų, dauguma respondentų rinkosi tik po vieną ar du atsakymus ($\chi^2 - 5,937$, $df - 2$; $p - 0,043$).

Tyrimo metu domėtasi, su kuo dažniausiai aptariami kultūrinio ir politinio gyvenimo klausimai (18 pav.):

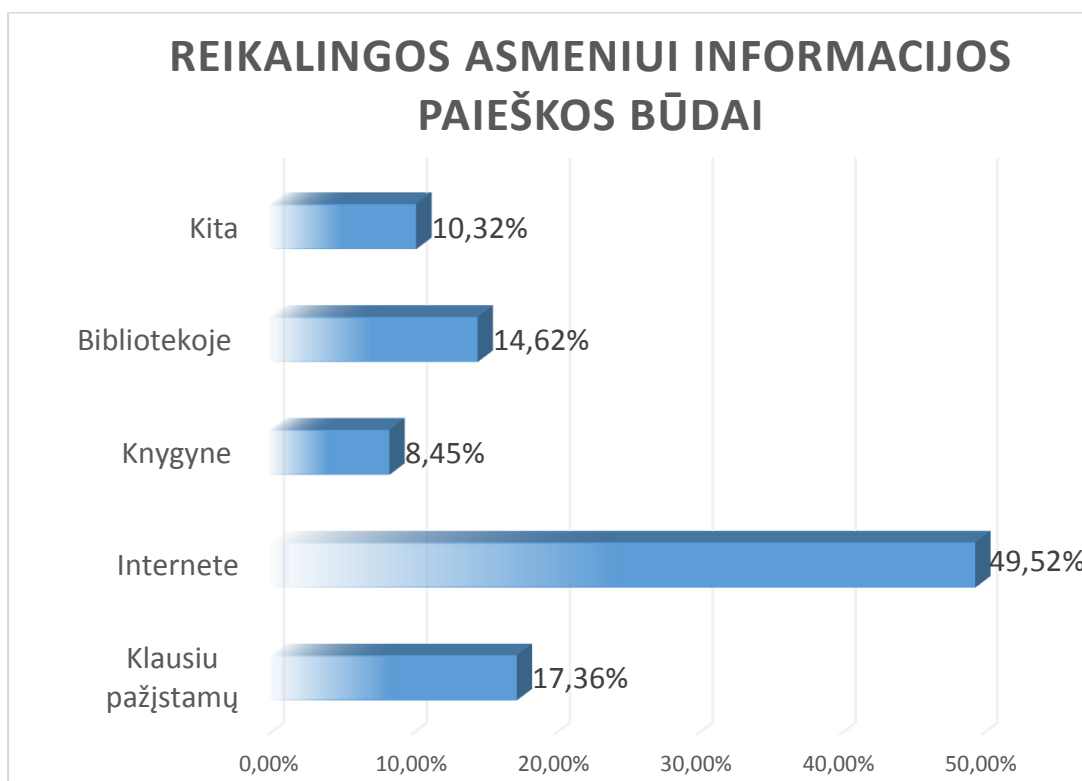
KULTŪROS IR POLITIKOS KLAUSIMŲ APTARIMAS SU KITAIŠ BENDRUOMENĖS NARIAIS

17 pav. Kultūros ir politikos klausimų aptarimas su kitais bendruomenės nariais (procentinė raiška)

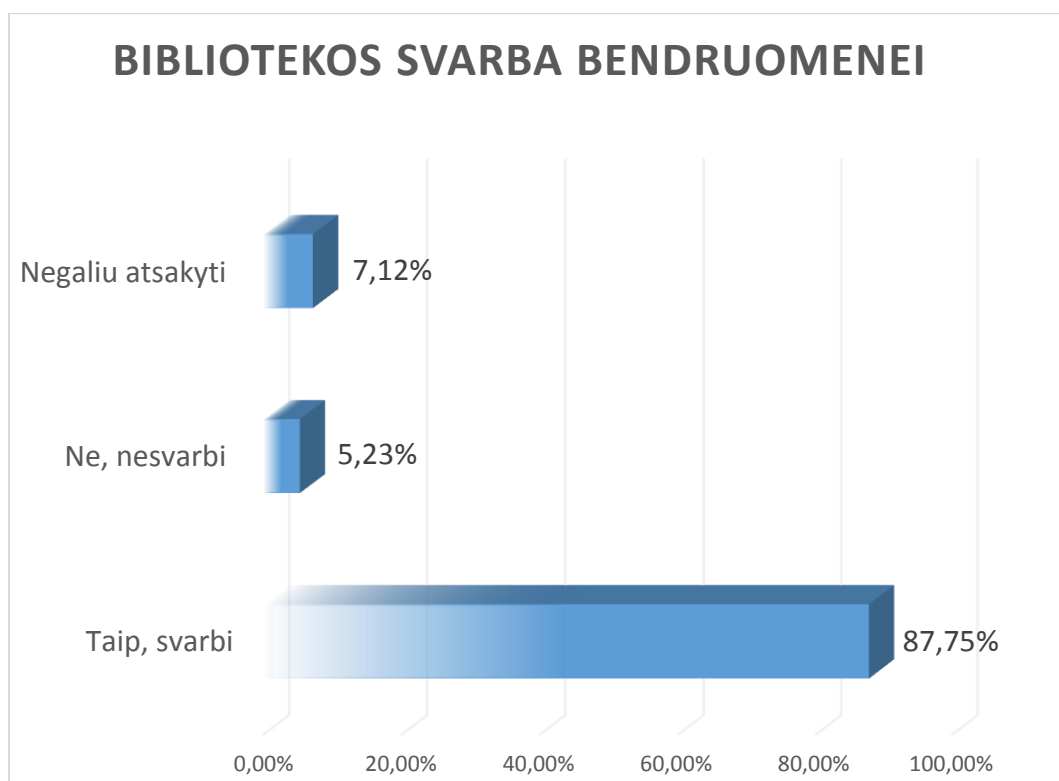
Pirmumas teikiamas artimiausiems asmeniniams santykiams: didesnėse bendruomenėse kultūros ir politikos klausimais kalbama su šeimos nariais – 32,1 proc., mažesnėse – 39,31 proc. Tačiau kultūrinės aktualijos didesnėse bendruomenėse aptarinėjamos su bibliotekininku – 18,5 proc. Mažose bendruomenėse toks ryšis su bibliotekininku yra 14,37 proc., nes apie kultūrą daugiau kalbama su šeimos nariu – 39,31 proc. Antra vieta pagal asmeninius ryšius tenka kaimynui: didesnėse bendruomenėse – 26,42 proc., mažesnėse – 20,50 proc. Įdomu pastebėti, kad trečiasis asmuo, kuriam patikima asmeninė pozicija visuomenės gyvenimo klausimais yra bibliotekininkas. Ypač stiprios bibliotekininko pozicijos palyginus su kitų kaimo įstaigų darbuotojais: su kultūros centro specialistais asmeniškai bendrauja didesnėse bendruomenėse – 8,52 proc. respondentų, mažesnėse – 2,43 proc., seniūnijos darbuotoju – 3,83 proc. ir 1,57 proc., paštininku – 10,55 proc. ir mažose – net 20,84 proc. Tai rodo ir atlikto tyrimo (Manžuch ir kt, 2014) duomenys, kad mažose gyvenvietėse gal dažniau galima sutikti paštininką, nei bibliotekininką ar kultūros centro darbuotoją. Didelių ir mažų bendruomenių atstovų požiūrio į šį vertinimą atsakymų skirtumas yra statistiškai nereikšmingas (χ^2 - 7,291, df -2; p – 0,036).

Tyrimo dalyviai nurodė, kur pirmiausiai ieško jiems reikalingos informacijos (19 pav):

18 pav. Reikalingos asmeniui informacijos paieškos būdai (procentinė raiška)

Dėsninga, kad informacijos paieškai, kaip rodo tyrimas, pirmiausiai pasirenkami kiti šaltiniai, o ne biblioteka (χ^2 - 4,291, df -2; p - 0,046). Vadinasi, biblioteka daugiausia naudojama laisvalaikio (edukacijos, kultūros) reikmėms. Tradicinės paslaugos, kaip skolinti knygas, suteikti galimybę paskaityti spaudą, rasti informaciją reikiama is klausimais vertinama teigiamai ir jomis dažnai naudojama, ypač bendruomenėse, kurių gyvenvietėse yra viešoji biblioteka. Tačiau menkas naudojimas is kompiuteriu, paieška internete bibliotekoje patvirtina realų informacinės bibliotekų funkcijos ribotumą kaimo bendruomenėje. Kiti tyrimai atskleidžia, kad informacijos sklaida vyksta, siūlant vartotojams tradicinius spausdintus šaltinius (Balkūnas, 2015). Šio tyrimo atveju tik kelios iš tiriamų bendruomenių bibliotekų gali pasiūlyti pakankamą interneto ryšį, nesant bazės, ne visos kaimo bibliotekos susietos informacine sistema, o todėl neįmanoma ir bibliotekininko, kaip bendruomenės narių informacinio raštingumo konsultanto, funkcija. Tokia prielaida dar kartą patvirtina nuostatą, kad šiais laikais bibliotekos keičia savo nusistovėjusį tradicinį knygų skolinio vaidmenį į kultūros, edukacijos nešėjo, bendruomeniškumo palaikytojo vaidmenį. Ir tiesiogiai paklausus respondentų, ar, jų manymu, vietos biblioteka yra svarbi bendruomenės gyvenime, buvo gautas aiškus patvirtimas (vidutinio amžiaus asmenų grupės duomenys) (20 pav.):

19 pav. Bibliotekos svarba bendruomenei (vidutinio amžiaus asmenų grupės procentinė raiška)

Net 87,75 procentams vidutinio amžiaus bendruomenių gyventojų bibliotekai tenka svarbi vieta. Jei paanalizuosime duomenis pagal amžiaus grupes, tai vidutinio (87,75 proc.) ir vyresnio amžiaus (74,36 proc.) žmonėms biblioteka yra svarbesnė nei jaunimui (56,27 proc.) ($\chi^2 - 4,291$, $df - 2$; $p - 0,046$). Viešosios bibliotekos siūlo bendruomenės gyventojams ne tik pasyvaus kultūros vartojimo galimybes. Vadinasi galima teigti, kad tyrimas išryškina bibliotekos, kaip edukacijos, kultūros centro, svarbą bendruomenėje. Bibliotekų edukaciniai, kultūriniai renginiai žinomi, jie nemažai lankomi, laukiama susitikimų su įdomiais žmonėmis (bibliotekos neturi didelių galimybių pasikviesti žinomų respublikos menininkų ar žymių žmonių, dažniausiai apsiribojama miesto kūrėjais, bet kaimo žmonių tai yra vertinama, kaip ir pagarsinami kūrybiškesni vietiniai jų bendruomenės žmonės). Panašias tendencijas galima palyginti ir su kitais atliktais tyrimais (Juchnevič, 2016; Kijauskaitė ir kt., 2016). Biblioteka yra labiau populiari nei vietinis kultūros centras, dažnai apsiribojantis savaitgalio diskotekomis, kas buvo respondentų pažymėta pastabose.

Pabaigoje buvo pateikti du atviri klausimai:

- Ko, Jūsų nuomone, labiausiai netenka bendruomenė, kai uždaroma vietos biblioteka?
- Kokia turėtų būti biblioteka bendruomenėje ir kokias paslaugas ji turėtų teikti?

Apibendrinus atsakymus į pateiktą pirmą klausimą, galima teigti, kad bendruomenių gyventojai uždarius biblioteką, apgailestautų bendravimo, edukacinių ir kultūrinių renginių, žinių ir informacijos šaltinio vietos praradimo, ypač tai aktualu nutolusioms nuo viešosios bibliotekos bendruomenėms. Vadinasi, tenkindama bendruomenės narių edukacijos, kultūros ir laisvalaikio

praleidimo reikmes, palaikydama stiprų komunikacinį ryšį, biblioteka dalyvauja bendruomenės, kaip socialinės sistemos, struktūroje.

Apibendrinus atsakymus į antrąjį atvirą klausimą, galima teigti, kad bendruomenės nariai išreiškia ir šiuolaikinės visuomenės tendencijomis pagrįstus informacinius poreikius. Kai kurios kaimo bibliotekos negali pasiūlyti kokybiškų šių paslaugų ir nepakankamai informuoja bendruomenės gyventojus apie esamas galimybes. Buvo nemažai pasiūlymų: <... padvigubinti bibliotekų plotą> ar <...pastatyti naują biblioteką>. Nors mūsų bibliotekose tokia planavimo perspektyva dar nėra įprasta, bet kapitalinių investicijų ir pasirengimo reikalaujančioms programoms tai yra būtina. Tinkama perspektyva, matyt, yra dar viena priežastis, kodėl užsienio šalių ambicingi bibliotekų atnaujinimo planai ir vizija tampa realybe (Irvin ir kt., 2019). Kai kurie respondentai siūlė: <...išreikšti aiškiai ir drąsiai ilgalaikę bibliotekos viziją>, akcentavo <...nuolatinį bendravimą su vartotojais ir bendruomene>, <...bibliotekininkų pasirengimą nuolat gerinti paslaugų kokybę> ir <...skirti didesnę dėmesį vartotojui>. Kitų nuomone - biblioteka <...nuolat bendruomenei turi pateikti svarius įrodymus apie savo veiklos naudą>. Bibliotekos naudos vertinimas gali atskleisti transformacinę bibliotekos galią mokymuisi, bendruomenei ir ekonominei plėtrai (Ito, 2013). Kiti respondentai išreiškė idėją, kad <...labai svarbus bibliotekų veiklos strateginis ir ilgalaikis planavimas>; <... per savaitę ar net mėnesį sukurtos koncepcijos ir strateginės programos NEVEIKIA>, nes praleidus komunikacijos, diskusijų ir suinteresuotų pusių įsitraukimo ir vizijos konsolidavimo etapus, popieriuje suguldyta ateitis ir lieka popierine. Ja sunku patikėti net ir viziją sukūrusiems, tuo labiau ją pamatyti ir įgyvendinti tiems, kurie nedalyvavo planavime.

Empirinės dalies apibendrinimas

Bendruomeniškumo pagrindu formuojasi bendruomenei-individui būdinga pasaulėjauta, vertybės, moralinės ir estetiškos pažiūros, kas lemia bendruomenės unikalumą ir tapatumą bei integraciją į pilietinę visuomenę. Šis procesas vyksta gyvenamosios vietovės pagrindu susiformavusioje socialinėje aplinkoje, įtakojančioje individo socializaciją, tai yra vertingos asmenybės formavimą per kryptingą ugdymą. Todėl tyrimo dalyviai pirmiausiai nurodė, kad jie gyvena šioje bendruomenėje dėl įprastos vietos (87,36 proc.), šeimos tradicijos (80,13 proc.), gerų santykių su kaimynais, kitais bendruomenės nariais (54,15 proc.).

Bendruomenėje, veikiančioje kaip socialinė sistema, egzistuoja tankūs mainų tinklai tarp joje gyvenančių individų ir vietinių organizacijų ir šiuose socialiniuose tinkluose dalyvaujantys individai pasižymi aukštu bendruomeniškumo lygiu. Todėl tyrimo dalyviai nurodė, kad jie dalyvauja bendruomenės centro veikloje (30,14 proc.), vykdo kultūros ir politikos klausimų aptarimą su kitais bendruomenės nariais (54,16 proc.).

Viešosios bibliotekos savo misija, veiklos ypatumais, laikydamosi profesinių postulatų išlaiko socialinės institucijos, svarbios visuomenės ir jos piliečių demokratijai, kokybiškam bendruomenės vystymuisi, statusą. Todėl tik nedaugelis tyrimo dalyvių nurodė, kad bibliotekos paslaugų atsisakymas teigiamai paveiktų jų gyvenimą ir veiklą (3,47 proc.).

Vertinimų rezultatai atskleidžia, jog pakankamai didelę reikšmę paslaugų vertinimui turi paslaugų prieinamumas artimiausioje gyvenamojoje vietovėje ir jų kokybė. 83,36 proc. tyrimo dalyvių yra įsitikinę, kad bibliotekos paslaugos yra prieinamos. Be to, aiškiai matyti, jog kaimo bendruomenės aktualios ne tik socialinės, bet ir švietimo bei kultūros reikmės. Tyrimo dalyviai nurodė, kad jiems svarbios švietimo ir kultūros įstaigos, veikiančios jų bendruomenėje. Daugiausiai įverčių sulaukė bendruomenės namai ir biblioteka, mažiau kultūros centras ir mokykla.

Kaimo viešųjų bibliotekų veikla yra stipresnė ir ryškesnė bendruomenių, kurių teritorijoje ji veikia, centruose. Nutolusių nuo bibliotekos bendruomenių gyventojus mažiau pasiekia informacija apie bibliotekos paslaugas, mažiau jomis naudojamosi, tuo apribojamos jų edukacijos ir kultūros vartojimo galimybės.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad vietos bibliotekoje lankosi bent kartą per savaitę – 41,24 proc., bent kartą per mėnesį – 37,06 proc., bent kartą per metus – 4,13 proc., nesilanko – 2,13 proc. Lankydami vietos bibliotekoje tyrimo dalyviai skolinasi knygas, skaito laikraščius ir žurnalus, ieškau informacijos darbui (studijoms), naudojami kompiuteriu, internetu, dalyvauja edukaciniuose, kultūriniuose renginiuose.

Tyrimo dalyviai (93,42 proc.) teigia, kad jie žino apie bibliotekoje vykstančius edukacinius, kultūrinius renginius, tačiau kartais nepavyksta juose dalyvauti, nes nutolę nuo centrų gyvenvietės neturi vietos bibliotekos. Galima daryti prielaidą, kad kaimo bibliotekos savo edukacinių, kultūrinių renginių organizavimą sieja tik su artimiausiomis bendruomenėmis, o nutolę nuo pagrindinių didesnių centrų gyventojai paliekami be dėmesio. Kultūrinės aplinkos nebuvimas įtakoja ir jų aktyvios gyvenimo pozicijos stoką, būtent šių bendruomenių respondentai vangiau išsako savo nuomonę bei nepateikia vertinimų.

Tyrimo dalyviai puikiai suvokia vietos bibliotekos reikšmingumą, nes pažymėjo, kad vietos biblioteka ne tik suteikia galimybę skaityti spaudą, knygas, pasiklausti įdomių žmonių, išmokti, sužinoti ko nors naujo, bet ir yra puiki vieta susitikti su pažįstamais, pabendrauti su bibliotekininke. Bendruomenėse, kuriose yra biblioteka, labiausiai vertinama tradicinė bibliotekos funkcija, net 32,14 proc. respondentų pažymėjo, kad svarbiausia jiems yra galimybė skaityti spaudą, knygas. Antras pagal svarbą – komunikacinis aspektas, net 23,43 proc. respondentų pažymėjo „bendrauju su bibliotekininke“. Kitaip tariant vietos biblioteka tampa edukacine, kultūrine ir komunikacine erdve. Dėsninga, kad informacijos paieškai, kaip rodo tyrimas, pirmiausiai pasirenkami kiti šaltiniai (klausia pažįstamų – 17,36 proc., ieško informacijos internete – 49,25 proc., knygyne – 8,45 proc.,

o ne biblioteka. Vadinasi, biblioteka daugiausia naudojama laisvalaikio (edukacijos, kultūros) reikmėms. Tačiau vidutinio (87,75 proc.) ir vyresnio amžiaus (74,36 proc.) žmonėms biblioteka yra svarbesnė nei jaunimui (56,27 proc.). Tenkindama bendruomenės narių edukacijos, kultūros ir laisvalaikio praleidimo reikmes, palaikydama stiprų komunikacinį ryšį, biblioteka dalyvauja bendruomenės, kaip socialinės sistemos, struktūroje.

IŠVADOS

Atlikus teorinio diskurso analizę ir empirinį tyrimą, galima teigti, kad darbo hipotezė – bibliotekų edukacinė veikla yra svarbi vietos bendruomenių gyventojų laisvalaikio ir mokymosi visą gyvenimą forma - pasitvirtino.

Atlikus teorinio diskurso analizę, atskleista Lietuvos bibliotekų sistema, kurią sudaro tokie elementai: apskričių viešosios, savivaldybių viešosios, mokslo ir studijų institucijų, mokyklų (išskyrus aukštąsias), specialiosios bibliotekos.

Apibūdinta viešųjų bibliotekų misija ir kintantis jų vaidmuo. Nustatyta, kad visos bibliotekos siekia prisidėti kuriant naująją visuomenę, apibūdinimą kaip žinių/žinojimo visuomenę, ir naujosios ekonomikos, apibūdinamos kaip žiniomis grįstos ekonomikos. Šių dienų biblioteka nebėra tik knygų išdavimo punktas, o suvokiama kaip daigafunkcinė, adaptyvi ir nuolat besikeičianti, atsižvelgiant į aplink vykstančius procesus institucija

Išanalizuota edukacinės veiklos koncepcija ir edukacinė bibliotekų veikla vietos bendruomenių kontekste. Nustatyta, kad bibliotekos teikia paslaugas, organizuodamos mokymus pagal bendruomenės poreikius, suteikia savo bendruomenių nariams mokymosi visą gyvenimą galimybes. Vadinasi, bibliotekos tampa visuomenės švietimo centrais.

Atlikus apklausą, ištirtas Jurbarko rajono savivaldybės viešosios bibliotekos vietos filialų paslaugų vartotojų (vietos bendruomenės gyventojų) požiūris į bibliotekos edukacinę veiklą. Nustatyta, kad vietos bendruomenės leidžia savo laisvalaikį gana įvairiai (bendrauja su draugais/giminėmis, ilsisi gamtoje, keliauja, lankosi kultūriniuose, edukaciniuose renginiuose,

pramogauja, skaito knygas, mokosi). Visose trijose amžiaus grupėse yra pakankama galimybė bibliotekoms vykdyti vieną iš tradicinių – laisvalaikio praleidimo – funkcijų, nes, kaip matyti iš atsakymų dalies „kita“, didelė įvairovė bendruomenių laisvalaikis nepasizymi. Kultūros, edukacijos vartojimas labiau pasyvus – knygų skaitymas, bet tai leidžia galvoti apie kultūros, edukacijos poreikį bendruomenėje ir galimybes vietos bibliotekai didinti kultūrinio, edukacinio žinojimo įnašą, mažinant socialinę atskirtį.

Nustatyta, kad respondentai atkreipia dėmesį į visuomenėje pasireiškiančius ne tik vartotojiškus, bet ir asmenybės saugumo, ryšių, bendruomeniškumo poreikius. Bendruomenių viešosios bibliotekos turi gerus komunikacijos ryšius su vietos bendruomenės nariais, savo veikla ir asmeniniais santykiais, grindžiamais pasitikėjimu, stiprina bendruomeniškumo jausmą.

Tyrimo metu nustatyta, kokios bibliotekos teikiamos edukacinės paslaugos yra reikalingos. Bendruomenės išreiškia ne tik socialinių, bet ir švietimo bei kultūros poreikių aktualumą jų gyvenimui. Viešosios bibliotekos kaimo bendruomenėse geriausiai vykdo savo tradicines funkcijas – kultūros, švietimo ir laisvalaikio. Gyventojai dažniausiai naudojami biblioteka dėl galimybės pasiskolinti knygų, perskaityti spaudą ir dalyvauti bibliotekos organizuojamuose edukaciniuose,

kultūriniuose renginiuose. Tačiau šios paslaugos ir informacija apie jas mažiau pasiekiami nutolusių bendruomenių gyventojams, su šių bendruomenių nariais silpniau išreikšti asmeniniai ryšiai, tuo apribojama jų integracija į visuomenę.

Informaciniams kaimo bendruomenių poreikiams tenkinti viešosios bibliotekos dėl nepakankamo aprūpinimo naujausiomis informacinėmis technologijomis dažniausiai gali pasiūlyti tik tradicinių laikmenų dokumentus. Bendruomenės norėtų šiuolaikinės, kompiuterizuotos, modernios vietos bibliotekos.

Respondentų nuomone galima bibliotekos veiklos vizija turėtų atspindėti nuolatinį bendravimą su vartotojais ir bendruomene, bibliotekininkų pasirengimą nuolat gerinti paslaugų kokybę, skirti didesnę dėmesį vartotojui, bendruomenei nuolat pateikti svarius įrodymus apie savo veiklos naudą, nes bibliotekos naudos vertinimas gali atskleisti transformacinę bibliotekos galią mokymuisi, bendruomenei ir ekonominei plėtrai. Kiti respondentai išreiškė idėją, kad labai svarbus bibliotekų veiklos strateginis ir ilgalaikis planavimas.

REKOMENDACIJOS

Vietos bendruomenių bibliotekų darbuotojams

Bibliotekos ir archyvai yra būtinas žinių, informacijos, kūrybiškumo ir mokymosi šaltinis globalioje 21 amžiaus bendruomenėje, tačiau, kad tokiais jie išliktų *reikia naujų vizijų ir strategijų, veiklos formų, bet kartu ir nuolatinio ryšio su bendruomene ir neginčijamų naudos ir paslaugų poveikio įrodymų.*

Rekomenduojama diegti vieningą bibliotekininkų kvalifikacijos sistemą. Tai platus, tačiau racionalus siūlymas. Sistemoje svarbų vaidmenį turėtų atlikti darbuotojų atestacija, kurios rezultatai turėtų įtakos karjeros galimybėms organizacijoje, darbuotojai būtų paskatinami finansiškai.

Rekomenduojama išsiaiškinti galimų bendruomenės nariams edukacinių, kultūrinių renginių temų poreikį ir sudaryti tinkamas sąlygas mokytis. Siūloma skirti daugiau dėmesio vidiniams tyrimams bei mokymų temų poreikio analizei.

Edukacinių, kultūrinių renginių sistema galėtų būti įvairiapusiškesnė, lankstesnė, o organizuojamuose mokymuose turėtų būti sudarytos sąlygos dalyvauti visiems, išreiškusiems poreikį.

Užtikrinti grįžtamąjį ryšį iš bibliotekos paslaugų vartotojų. Tai teigiamas veiksnys, kuris motyvuoja bibliotekų darbuotojus stengtis tobulėti ir siekti dar geresnių rezultatų.

LITERATŪRA

1. Abraham L. T. 2010. Role of public libraries in non-formal education in Kerala. *Kelpro Bulletin*, 14 (2).
2. Amaro De Matos J., Clegg S. R. 2013. Sustainability and Organizational Change. *Journal of Change Management*, 13 (4), 382–386.
3. Anderson M. D. 2017. Ten Characteristics of an Inclusive Organization. [Prieiga internete: <https://www.mdanderson.org/content/dam/mdanderson/documents/about-md-anderson/careers/diversity-and-inclusion/ten-characteristics-of-an-inclusive-organization.pdf>, žiūrėta, 2019 10 15].
4. Andriekienė R. M., Anužienė B. 2006. Andragoginiai kompetencijų tobulinimo aspektai tęstiniame profesiniame mokyme. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
5. Balkūnas V. 2015. Lietuvoje per metus neliko 29 bibliotekų ir 13 tūkst. jų skaitytojų. [Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-13038150701301868013-lietuvoje-per-metus-neliko-29-bibliotek%C3-ir-13-t%C5%ABkst-j%C5%B3-skaitytoj%C5%B3.htm>, žiūrėta 2019 04 26].
6. Baršauskienė A., Leliūgienė I. 2001. Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Kaunas: Technologija.
7. Barzilai G. 2013. *Communities and Law: Politics and Cultures of Legal Identities*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
8. Biveinis P. 2018. Kultūros funkcijos ir jų realizavimas savivaldybių viešųjų bibliotekų veikloje. *Šiandien aktualu*, 58 (1), 58–106.
9. Bitinas B. 2011. *Edukologijos terminija: kokybė ir problemos*. Klaipėda: KU leidykla.
10. Bitinas B. 2000. *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
11. Bogdan R., Taylor S.J. 2009. *Building Stronger Communities for All: Thoughts About Community Participation for People with Developmental Disabilities*. Syracuse, NY: Center on Human Policy, Syracuse University.
12. Bučaitė J. 2007. Tinklaveiklos raiška vietos bendruomenėje. Daktaro disertacijos santrauka. *Socialiniai mokslai, sociologija (S05)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
13. Būdvytis S. 2014. Bendrija kaip sociologijos objektas. *Filosofija. Sociologija*. 1(13): 24–35.
14. Butt F. S., Nawab S., Zahid M. 2018. Organizational Factors and Individual Effectiveness: Moderating Role of Change Management. *Journal of Psychological Research*, 33 (1), 75–100.
15. Canuto M. A., Yaeger J. 2000. *The Archaeology of Communities*. Routledge: New York.
16. Carrillo E., Gregory G. M. 2019. Change management in extremis: A case study. *Journal of Access Services*, 16 (1), 21–33.

17. Chaputula A. H., Mapulanga P. M. 2017. Provision of Library Services to People with Disabilities in Malawi. *South African Journal of Library and Information Science*, 82 (2), 1–10.
18. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas 2000. Vilnius: Enciklopedija.
19. Dalton J., Elias M., Wandersman A. 2007. *Community Psychoogy: linking individuals and communities*. Belmonts: Thomson Higher Education.
20. Dobranskienė R. 2004. *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
21. Duobinienė G., Tautkevičienė G. 2002. Akademinė biblioteka besimokančioje visuomenėje: mokymosi aplinkos raiška KTU bibliotekoje. *Informacijos mokslai*, 20, 193–201.
22. Gegužienė V., Žiliukaitė R. 2004. Kaimiškujų bendruomenių organizacijos: tyrimo rezultatų apžvalga. Projektas „Skaitmeninių bendruomenių link“, Atviros Lietuvos fondas.
23. Global Sustainable Development Report 2016. [Prieiga internete: [https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2328Global%20Sustainable%20development%20report%202016%20\(fi-nal\).pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2328Global%20Sustainable%20development%20report%202016%20(fi-nal).pdf), žiūrėta 2019 10 23].
24. Glosienė A. 2010. *Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
25. Grigas R. 2000. *Nūdienos pasaulio kontūrai ir lietuvių bendruomeniškumo problema*. Grigas, R. (red.). *Bendruomeniškumas ir savivalda*. Kaunas.
26. Harper D. 2013. *Online etymology dictionary*. [Prieiga internete: <http://etymonline.com>, žiūrėta, 2019 11 28].
27. *Idėjų žodynas*. 2001. Vilnius : Alma littera.
28. Irwin B., Silk K. 2019. Changing Stakeholder Expectations of Library Value. *Public Library Quarterly*, 38 (3), 320–330.
29. IFLA/UNESCO Guidelines for Development / The Public Library Service: International Federation of Library Associations and Institutions. 2001. Ed. for the Section of Public Libraries by Philip Gill et al. Munchen: K. G. Saur.
30. Ito M. 2013. *Connected Learning: An Agenda for Research and Design*. Chicago II.
31. Janavičienė D. 2011. Kaimo vietovių bibliotekos reikšmė bendruomenėje. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2, 105–116.
32. Jantz R. 2012. Innovation in Academic Libraries: An Analysis of University Librarians' Perspectives. *Library & Information Science Research*, 34, 3–12.
33. Jasaitis J. 2011. Savivaldos šiuolaikinės sistemos kūrimas, formuojantis žinių visuomenei. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, Nr. 2, Šiaulių universitetas, p. 323–339.

34. Jovaiša L. 2007. Edukologijos pradmenys. Studijų knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
35. Jovaiša L. 2003. Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora.
36. Jucevičienė P. 1997. Ugdymo mokslo raida. Nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
37. Juchnevič L. 2016. Šiuolaikiniai bibliotekos konceptai tinklaveikos visuomenėje: kontekstas ir požūriai. Informacijos mokslai, 74, 95–114.
38. Jurbarko miesto savivaldybės viešosios bibliotekos nuostatai. 2010. Jurbarko miesto savivaldybė.
39. Kaeding J., Velasquez D. L., Price D. 2017. Public Libraries and Access for Children with Disabilities and Their Families: A Proposed Inclusive Library Model. Journal of the Australian Library and Information Association, 66 (2), 96–115.
40. Kijauskaitė G., Alėbaitė I. 2016. Projekto „Bibliotekos pažangai 2“ dalyvių tyrimas. [Prieiga internete: http://3erdve.lt/media/public/Tyrimai_2016/bp2_kokyb_projektu_dalyviai_v2.pdf, žiūrėta 2019 04 26].
41. King B. J. 2017. Unleashing the Power of Inclusion. Attracting and Engaging the Evolving Workforce. Deloitte Development LLC. [Prieiga internete: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/about-deloitte/us-about-deloitte-unleash-ing-power-of-inclusion.pdf>, žiūrėta 2019 04 26].
42. Kinsella W. 2018. Organising Inclusive Schools. International Journal of Inclusive Education (p. 1–17). doi: 10.1080/13603116.2018.1516820.
43. Kvieskienė G. 2005. Pozityvioji socializacija. Vilnius: UAB „Baltoji kopija“.
44. Lamanauskienė G. 2006. Akademinė biblioteka studijų procese. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
45. Laužikas J. 1993. Švietimo integracijos pagrindai. Iš Laužikas, J. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa.
46. Leliūgienė I., Sadauskas J. 2011. Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija. Socialinių mokslų studijos, Nr. 3(4), p. 1281 - 1297.
47. Lietuvos Respublikos Bibliotekų įstatymas. 1995. Vilnius. LR Seimas.
48. LR Kultūros ministro, ŠM ministro įsakymas DĖL SAVIVALDYBIŲ VIEŠŲJŲ BIBLIOTEKŲ IR MOKYKLŲ (IŠSKYRUS AUKŠTĄSIAS MOKYKLAS) BIBLIOTEKŲ PASLAUGŲ INTEGRAVIMO MODELIŲ PATVIRTINIMO. 2018 m. spalio 9 d. Nr. IV-726/D-809. Vilnius.
49. Lukšienė M. 2000. Jungtys. Vilnius: Alma littera.

50. Mažeikienė N., Liukinevičienė L., Šaparnienė D., Lukšytė J., Paulauskas S., Glosienė A., Rudžionienė, J., Mozūraitė V. 2008. Informacinių gebėjimų ugdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
51. McCrary L. K. 2017. Care, Communities, and the Social Inclusion of Persons with Disabilities. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 11(3), 285–300.
52. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2378) (Žin., 1995, Nr. 51-1245; 2004, Nr. 120-4431).
53. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymo pakeitimo įstatymas 2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2378 (Žin., Nr. 1995, Nr. 51-1245; 2000, Nr. 43-1226).
54. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Vilnius.
55. Loyd P. 2019. The Public Library as a Protective Factor: An Introduction to Library Social Work. *Public Library Quarterly*. 38 (1), 1–14.
56. Maslow A. H. 2006. Motyvacija ir asmenybė. Vilnius: Apostrofa.
57. Manžuch Z., Tautkevičienė G. 2014. Lietuvos apskričių ir valstybinės reikšmės bibliotekų strategijų, kokybinių ir kiekybinių veiklos rodiklių tyrimas. Vilnius. 2014. 693 p.
58. Nakrošienė D., Zokaitytė R. 2012. Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešosios bibliotekos tyrimas „Jaunimo poreikiai bibliotekoje“. *Šiandien aktualu*, 2012, nr. 2 (47), p. 157-161.
59. Naujokienė L. 2010. Teoriniai bibliotekininkų karjeros projektavimo aspektai mokymosi visą gyvenimą koncepcijos kontekste. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 2010, nr. 7 (7), p. 78–84.
60. Nefas S., Smalskys V., Šlapkauskas V. 2011. Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje. Vilnius.
61. Paliukaitė R. 2014. Biblioteka kaimo bendruomenėje: tyrimo apibendrinimas. *Šiandien aktualu*. nr. 1 (30) p. 82-103.
62. Pečeliūnaitė A. 2018. Bibliotekų veiklos ir bendruomenės narių gyvenimo kokybės sąsajos: nepriklausomas Lietuvos apskričių viešųjų bibliotekų tyrimas. *Kultūra ir visuomenė*, 9 (2), 61–87.
63. Pečeliūnaitė A. 2013. „Debesų“ technologijos šiuolaikinėje bibliotekoje. *Elektroninės skaityklos. Informacijos mokslai*, t. 64, p. 113-132.
64. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos projekto „Panevėžio regiono bibliotekų edukatorių kvalifikacijos gerinimas“ ataskaita. 2017. [Prieiga per internet: <https://www.pavb.lt/wp-content/uploads/2019/04/Elektroninis-leidinys-Edukacija-bibliotekoje-galimybes-ir-issukiai.pdf>, žiūrėta, 2019 12 09].

65. Petraitytė S. 2013. Lietuvos akademinų bibliotekų vaidmenų konstravimas (diskurso analizė): daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
66. Pilipavičius V. 2007. Bendruomenė ir organizacinės bendruomenės veiklos formos. Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2007 metų mokslinių tyrimų rezultatai. Mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. 2007, 1(4). Kaunas: Akademija.
67. Pupelienė J. 2007. Akademinų bibliotekų vystymosi strateginės kryptys žinių visuomenėje: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: VDU, p. 34.
68. Racelis A. 2018. Library Services for the Poor: Theoretical Framework for Library Social Responsibility. *Pedagogical Research*, 3 (2), 1–9. [Prieiga internete: <https://doi.org/10.20897/pr/90831>, žiūrėta 2019 10 23].
69. Racino J. 2014. *Public Administration and Disability: Community Services Administration in the US*. London and NY, NY: CRC Press.
70. Rudžionienė J. 2014. Bibliotekininkų tęstinis mokymas: modelio paieškos ir veiklos rezultatai. *Knygotyra*, t. 43, p. 183-192.
71. Rupšienė L. 2016. Švietimas ar edukacija? *Pedagogika / Pedagogy* 2016, t. 122, Nr. 2, p. 5–16 / Vol. 122, No. 2, pp. 5–16. Lietuvos edukologijos universitetas
72. Serola S., Vakkari P. 2011. The role of public libraries in citizen's activities. A survey on the benefits of public libraries in everyday life. Helsinki: Ministry of Education and Culture.
73. Strover S. 2019. Public Libraries and 21st Century Digital Equity Goals. *Communication Research and Practice*, 5(2), 188–205.
74. Sanchez-Rodriguez N. A., Lo Giudice J. 2018. Building Bridges: Fostering Dynamic Partnerships between the Library Department and Office of Student Disability Services in Higher Education. *Journal of Access Services*, 15 (4), 142–160.
75. Štuopytė E. 2002. Teritorinė bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: KTU.
76. The MacArthur Foundation. 2009. *Museums, Libraries and 21st Century Skills*. Washington: DC: Institute of Museum and Library Services.
77. The Copenhagen Declaration 1999. [Prieiga per internetą: <http://www.aakb.dk/invitation/declaration.html>], žiūrėta, 2019 10 15].
78. Trepulė E., Teresevičienė M., Rutkienė A. 2015. Didactic approach of introducing technology enhanced learning (TEL) curriculum in higher education // *Procedia : social and behavioral sciences*. Oxford: Elsevier Ltd. 2015, vol. 191, p. 848-[Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815026002>, žiūrėta. 2019 11 28].

79. UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas. 2001. Nauja redakcija. [Prieiga per internetą: <http://archive.ifla.org/VII/s8/unesco/manif.htm>, žiūrėta 2019 10 17].
80. UNESCO Public Library Manifesto. 1994. [Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html>, žiūrėta 2019 10 23].
81. Vaitkevičiūtė V. 2005. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Enciklopedijų leidykla.
82. Valaitytė A. 2018. Edukacinė veikla bibliotekoje = edukaciniai renginiai? Šiandien aktualu, 58 (1), 173– 181.
83. Vidrevičienė I., Žukovskis J. 2010. Lietuvos kaimo bendruomenių bei seniūnijų tikslai ir funkcijos. Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 66-72.
84. Volungevičienė A., Teresevičienė M., Daukšienė E. 2016. The use of information communication technologies for staff continuous professional development in organizations. The case study // Interaction design and architecture(s). Roma: Scuola IaD. ISSN 1826-9745. 2016, no. 31, p. 74-85. [Prieiga per internetą: http://www.mifav.uniroma2.it/inevent/events/idea2010/doc/31_7.pdf, žiūrėta, 2019 10 15].
85. Worldwide education and library spending [OCLC]. 2004. [Prieiga per internetą: <http://www.oclc.org/reports/escan/economic/educationlibraryspending.htm>, žiūrėta 2019 12 05].

PRIEDAI

ANKETA

Klaipėdos universiteto Andragogikos studijų programos magistrantė, rengdama magistro darbą, atlieka tyrimą apie vietos bibliotekų veiklą ir jų vaidmenį mažose bendruomenėse. Bendruomenė šiame tyrime suprantama kaip grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje, turinčioje bendras aptarnaujančias įstaigas (seniūniją, mokyklą, sveikatos priežiūros, kultūros ir kitas įstaigas) bei bendras naudojimo vertybes.

Biblioteka yra viena iš bendruomenės narius aptarnaujančių įstaigų. Svarbu būtų sužinoti, kaip gyvena kaimo bendruomenės: kokie jų ryšiai su vietos biblioteka, kokios jų teikiamos paslaugos yra reikalingos, kokios yra spragos, kokie Jūsų poreikiai.

Prašau užpildyti pateikiamą anketą, pasirenkant ir pažymint Jums labiausiai tinkantį vieną atsakymą arba išsakant savo nuomonę tais klausimais, kuriems atsakymų variantų nepasiūlyta. Prie klausimų nurodyta, kur galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą.

Anketa yra anoniminė, duomenys bus naudojami tik apibendrinti ir tik mokslinio tyrimo tikslams.

Nuoširdžiai dėkoju už pagalbą
Rytė Galbogiienė

I. VIETOS BENDRUOMENĖJE GYVENANČIŲ ASMENŲ LAISVALAIKIS

1. Kaip dažniausiai praleidžiate laisvalaikį? Pasirinkite ne daugiau nei 2 atsakymus ir juos pažymėkite :

- bendrauju su draugais/ giminėmis
- ilsiuosi gamtoje, keliauju
- lankausi kultūriniuose, edukaciniuose renginiuose
- pramogauju (kavinės, barai, diskotekos ir pan.)
- skaitau knygas, mokausi
- kita _____ (parašykite savo atsakymą)_____

2. Kodėl Jūs gyvenate šioje bendruomenėje? Įvertinkite pagal svarbą: 5 (svarbiausia) ir 1 (nesvarbiausia) :

- įprasta vieta, šeimos tradicija
- geri santykiai su kaimynais, kitais bendruomenės nariais
- yra reikalingos įstaigos (mokykla, parduotuvė, kultūros namai, biblioteka ir kt.)
- patogi vieta dėl darbo
- kita _____

3. Ar esate kokios nors visuomeninės organizacijos narys?

- taip, (įrašykite kokios) _____
- ne
- kita _____

4. Ar Jūsų gyvenamojoje vietovėje veikia bendruomenės centras?

- taip, esu jo narys
- taip, bet nesu jo narys
- ne (jei pasirinkote šį atsakymą, pereikite prie 6 klausimo)
- nežinau

5. Kokios paslaugos prieinamos bendruomenei Jūsų gyvenvietėje? Kaip jas vertinate?

Įstaigų paslaugų pavadinimas /Įvertis	Labai gerai	Gerai	Patenkinamai	Blogai	Tokios paslaugos nėra
Parduotuvė					
Paštas					
Policija					

Mokykla					
Kultūros centras					
Biblioteka					
Kita (įrašykite)					

6. Nurodykite, kaip paveiktų Jūsų gyvenimą šių paslaugų atsisakymas?

Įstaigų paslaugų pavadinimas /Įvertis	Labai teigiamai	Teigiamai	Patenkinamai	Neigiamai	Tokios paslaugos nėra
Paštas					
Policija					
Mokykla					
Kultūros centras					
Biblioteka					
Reikalingos visos					

II. BIBLIOTEKOS EDUKACINIS VAIDMUO VIETOS BENDRUOMENĖJE

7. Kiek svarbios Jums yra švietimo ir kultūros įstaigos, veikiančios Jūsų bendruomenėje? Įvertinkite pagal svarbą: 5 (svarbiausia) ir 1 (nesvarbiausia):

- kultūros centras
- bendruomenės namai (centras)
- biblioteka
- mokykla
- kita-----

8. Ar lankotės ir kaip dažnai lankotės vietos bibliotekoje?

- taip, (nurodykite, kaip dažnai):
- kasdien
- bent kartą per savaitę
- bent kartą per mėnesį
- bent kartą per metus
- nesilankau
- kita-----

9. Ar Jums pakanka informacijos apie vietos (artimiausios) bibliotekos teikiamas paslaugas ir galimybes bendruomenei?

- taip
- ne
- kita-----

10. Ar Jus tenkina artimiausios bibliotekos vieta ir patalpos?

- taip
- ne
- negaliu atsakyti

11. Kaip vertinate šias vietos bibliotekos paslaugas? Įvertinkite kiekvieną paslaugą :

Paslaugų pavadinimas /Įvertis	Labai gerai	Gerai	Patenkinamai	Blogai	Tokios paslaugos nėra
Skolinuosi knygas					
Skaitau laikraščius ir žurnalus					

Ieškau informacijos darbui (studijoms)					
Naudojuosi kompiuteriu, internetu					
Dalyvauju edukaciniuose, kultūriniuose renginiuose					
Kita (įrašykite)					

12. Ar žinote apie bibliotekoje vykstančius edukacinius, kultūrinius renginius?

- nežinau, nesilankau
- žinau, bet nesilankau
- žinau, dažnai lankausi
- kita -----

13. Kaip dažnai organizuojami edukaciniai, kultūriniai bibliotekos renginiai?

- kartą per pusmetį
- kartą per mėnesį
- kartą per savaitę
- kita-----

14. Kokie žodžiai, Jūsų manymu, geriausiai apibūdina vietos biblioteką? Pasirinkite ne daugiau nei 5 atsakymus ir juos pažymėkite

☐ šilta	☐ moderni
☐ šalta	☐ tradicinė
☐ nauja	☐ iniciatyvi
☐ sena	☐ sustabarėjusi
☐ džiugi	☐ informatyvi
☐ niūri	☐ ribota

15. Ką duoda Jūsų gyvenimui biblioteka? Pažymėkite.

- susitinku su pažįstamais
- galiu susirasti draugų
- bendrauju su bibliotekininke
- skaitau spaudą, knygas
- renginiuose pasiklausau įdomių žmonių
- randu mokymuisi reikalingos informacijos
- mokausi dirbti kompiuteriu
- nieko neduoda
- kita-----

16. Su kuo dažniausiai aptariate kultūrinio ir politinio gyvenimo klausimus? Pasirinkite ne daugiau nei 2 atsakymus kiekviename stulpelyje ir juos pažymėkite.

- kultūros centro darbuotoju
- bibliotekininku
- seniūnijos darbuotoju
- paštininku
- kaimynu
- šeimos nariu
- man tai neįdomu
- kita

17. Kur pirmiausia ieškote Jums reikalingos informacijos? Pažymėkite.

- klausiu pažįstamų
- internete
- knygyne
- bibliotekoje

kita

18. Ar, Jūsų manymu, vietos biblioteka yra svarbi bendruomenės gyvenime?

taip, svarbi

ne, nesvarbi

negaliu atsakyti

19. Ko, Jūsų nuomone, labiausiai netenka bendruomenė, kai uždaroma vietos biblioteka? -----

20. Trumpai apibūdinkite, kokia turėtų būti biblioteka bendruomenėje ir kokias paslaugas ji turėtų teikti?

Nuoširdžiai dėkoju už atsakymus. Papildomai prašyčiau šiek tiek asmeninių duomenų, pabraukite tinkamą atsakymą:

III DEMOGRAFINIAI DUOMENYS

Jūsų amžius : 16-25; 26-35; 36-55; 56-65 > 65

Lytis: vyras moteris

Gyvenvietė: didelė maža